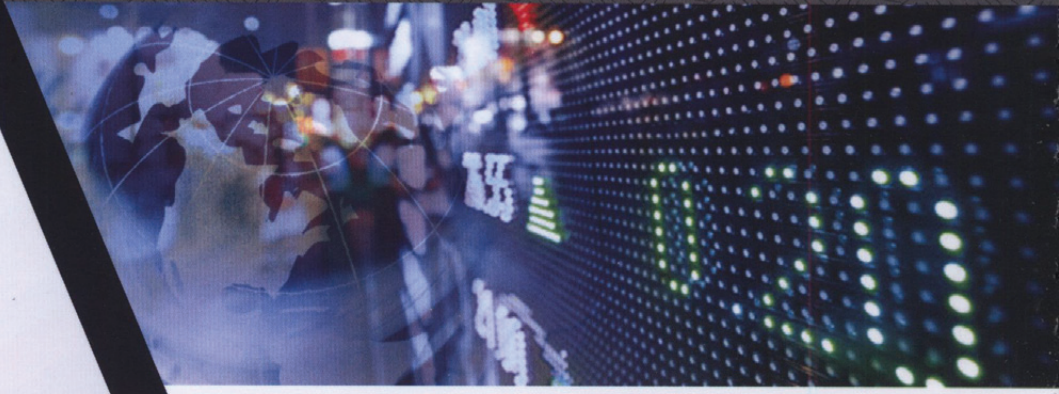

สรุปรายงานเชิงนโยบาย ชุดโครงการวิจัย

“ไทย - โลกมุสลิม :

ความสัมพันธ์และนัยต่อการพัฒนา”

ศูนย์นโยบายโลกมุสลิม

คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

โดยการสนับสนุนจาก

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

สรุปรายงานเชิงนโยบาย
ชุดโครงการวิจัย
“ไทย - โลกมุสลิม : ความสัมพันธ์และนัยต่อการพัฒนา”

ศูนย์นโยบายโลกมุสลิม คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
โดยการสนับสนุนจาก สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

สรุปรายงานเชิงนโยบาย

ชุดโครงการวิจัย “ไทย - โลกมุสลิม: ความสัมพันธ์และนัยต่อการพัฒนา”

ศูนย์นโยบายโลกมุสลิม คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

โดยการสนับสนุนจาก สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

ISBN 978-616-407-015-8

บรรณาธิการ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มนชยา อรุณศ
นางสาวลดารัตน์ วัฒนสาครศิริ

พิมพ์ครั้งที่ 1 เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2559

จำนวนพิมพ์ 1,000 เล่ม

จัดพิมพ์เผยแพร่โดย ศูนย์นโยบายโลกมุสลิม
คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ถนนพญาไท แขวงวังใหม่ เขตปทุมวัน
กรุงเทพมหานคร 10330
โทรศัพท์ / โทรสาร 0 - 2218 - 6229

สงวนลิขสิทธิ์ ห้ามลอกเลียนแบบไม่ว่าส่วนใดส่วนหนึ่งของหนังสือนอกจากจะได้รับอนุญาต

พิมพ์ที่ ห้างหุ้นส่วนจำกัด มาร์ค เอ็ม พรินติ้ง
โทรศัพท์ 0-2540-7870-2 โทรสาร 0-2540-4837

คำนิยม

ชุดโครงการวิจัย “ไทย-โลกมุสลิม: ความสัมพันธ์และนัยต่อการพัฒนา” นี้เป็นส่วนหนึ่งของการสร้างองค์ความรู้เพื่อให้เกิดความเข้าใจโลกมุสลิม ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม เนื่องจากโลกมุสลิมมีความสำคัญต่อโลกและประเทศไทยเป็นอย่างมาก ชุดโครงการนี้มี ศาสตราจารย์ ดร.อิสรา ศานติศาสน์ เป็นผู้อำนวยการชุดโครงการวิจัยฯ ในระยะแรก และมีผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มนชยา อรุณศ เป็นผู้อำนวยการชุดโครงการวิจัยฯ ในระยะต่อมา ซึ่งประกอบด้วยโครงการวิจัยย่อย 5 โครงการด้วยกัน คือ ทิศทางใหม่ของการพัฒนาอุตสาหกรรมฮาลาลไทยในอาเซียน การวิเคราะห์ผลตอบแทนทางด้านภาษา โอกาสในการแข่งขันของแรงงานไทยฯ การย้ายถิ่นประชากรอันเนื่องมาจากปัญหาความไม่สงบในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ การแปลหนังสือ เรื่อง “Critical Issues on Islamic Banking and Financial Markets” และแนวทางการพัฒนาระบบการเงินระดับฐานรากตามหลักศาสนาอิสลามในประเทศไทย ชุดโครงการวิจัยฯ นี้ได้ให้ข้อเสนอแนะที่เป็นรูปธรรม มีความรัดกุมทางวิชาการ และมีความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ ซึ่งหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชนสามารถนำไปใช้ประกอบการทำงานต่อไปได้

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ขอขอบคุณคณະนักวิจัยเป็นอย่างยิ่ง ที่ได้ทุ่มเทในทุกขั้นตอนจนสำเร็จเป็นหนังสือที่ท่านกำลังถืออยู่นี้ และขอขอบคุณศูนย์นโยบายโลกมุสลิม (CMP) คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่ได้ให้การสนับสนุนเป็นอย่างดีเสมอมา

ศาสตราจารย์นายแพทย์สุทธิพันธ์ จิตพิมลมาศ
ผู้อำนวยการสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

คำนิยม

ประเทศไทยมีศักยภาพที่สูงในการพัฒนาระบบการเงินอิสลาม ซึ่งจะเป็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาระบบการเงินอิสลามในประเทศไทยต่อไป รวมถึงความเข้าใจปัจจัยทางเศรษฐกิจ และสังคม ที่มีอิทธิพลต่อการย้ายถิ่นของประชากรในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ โดยเฉพาะบทบาทของความสามารถทางภาษามลายูที่จะช่วยสร้างข้อมูลพื้นฐานที่สำคัญ ในการที่เชื่อมโยงประเทศไทยและมาเลเซีย อันจะช่วยเสริมให้ประเทศไทยสามารถพัฒนาความสัมพันธ์ที่ดีทางเศรษฐกิจ และสังคมกับโลกมุสลิมได้ต่อไปเช่นในอดีต

ชุดโครงการวิจัย “ไทย - โลกมุสลิม: ความสัมพันธ์และนัยต่อการพัฒนา” ซึ่งเป็นที่มาของสรุปรายงานวิจัยนี้ เป็นผลงานสำคัญที่จะเติมเต็มองค์ความรู้ และสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับโลกมุสลิม เชื่อว่า องค์ความรู้ที่คณะนักวิจัยได้ร่วมกันพัฒนาขึ้นนี้จะเป็นประโยชน์แก่ภาครัฐและเอกชน

คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ขอขอบคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มนชยา อรุณยศ คณะนักวิจัย และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) เป็นอย่างยิ่ง ที่ทำให้เกิดงานวิจัยชิ้นนี้ หวังว่าหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน สามารถนำผลการวิจัย และข้อเสนอแนะที่เป็นรูปธรรม ไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อไปได้

รองศาสตราจารย์ ดร.ไชยตม สรรพศรี
คณบดีคณะเศรษฐศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

คำนำ

ชุดโครงการวิจัย “ไทย - โลกมุสลิม: ความสัมพันธ์และนัยต่อการพัฒนา” ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) โดยโจทย์วิจัยในชุดโครงการนี้ ครอบคลุมประเด็น การพัฒนาอุตสาหกรรมฮาลาล การวิเคราะห์ผลตอบแทนทางด้านภาษา โอกาสในการแข่งขันของแรงงานไทย การย้ายถิ่นประชากรอันเนื่องมาจากปัญหาความไม่สงบในพื้นที่ชายแดนภาคใต้ และการพัฒนาระบบการเงินระดับฐานราก รวมถึงการแปลหนังสือเกี่ยวกับการเงินการธนาคารอิสลาม อันนำไปสู่การสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับโลกมุสลิมที่กว้างขวางยิ่งขึ้น และนำไปสู่หนทางในการพัฒนาข้อเสนอแนะเชิงนโยบายที่เป็นรูปธรรมต่อไป

ผลงานวิจัยในรายงานฉบับนี้เสร็จสิ้นลงด้วยความช่วยเหลือของหลายฝ่าย ในนามศูนย์นโยบายโลกมุสลิม ใคร่ขอขอบคุณสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ที่เล็งเห็นความสำคัญของงานวิจัยนี้ และได้ให้การสนับสนุนการดำเนินงานของศูนย์ฯ หวังเป็นอย่างยิ่งว่า ผลงานวิจัยที่คณะนักวิจัยได้ร่วมกันจัดทำนี้จะเป็นประโยชน์แก่ผู้อ่าน และจะเป็นแหล่งอ้างอิงทางวิชาการที่มีค่าต่อประเทศชาติต่อไป

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มนชยา อูรูยศ
ผู้อำนวยการชุดโครงการวิจัยฯ
ศูนย์นโยบายโลกมุสลิม
คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญ

ไทย - โลกมุสลิม: ความสัมพันธ์และนัยต่อการพัฒนา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มนชยา อูรยศ

1

ทิศทางใหม่ของการพัฒนาอุตสาหกรรมฮาลาลไทยในอาเซียน

ศาสตราจารย์ ดร.อิสรา ศานติศาสน์

17

การวิเคราะห์ผลตอบแทนทางด้านภาษา โอกาสในการแข่งขันของแรงงานไทยฯ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปภัศร ชัยวัฒน์

อาจารย์ ดร.สวรัย บุญยमानนท์

33

การย้ายถิ่นประชากรอันเนื่องมาจากปัญหาความไม่สงบในพื้นที่ 3 จังหวัด
ชายแดนภาคใต้

ดร.ไกรยส ภัทราวาท

43

การแปลหนังสือ เรื่อง “Critical Issues on Islamic Banking
and Financial Markets”

อาจารย์ ดร.ศรัณย์ ศานติศาสน์

63

แนวทางการพัฒนาระบบการเงินระดับฐานรากตามหลักศาสนาอิสลามในประเทศไทย

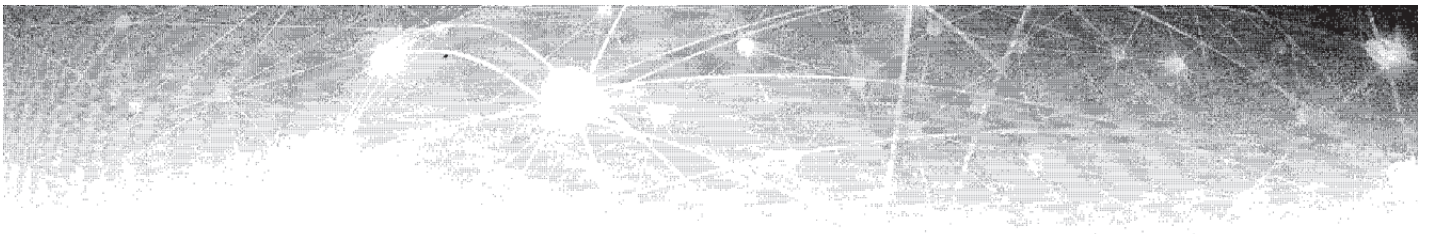
ม.ล.พงศ์ระพีพร อาภากร และคณะ

83

คณะผู้จัดทำ

103

Content

สรุปรายงานเชิงนโยบาย

ชุดโครงการวิจัย

“ไทย - โลกมุสลิม: ความสัมพันธ์และนัยต่อการพัฒนา”

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มนชยา อรุณศ¹

ความนำ

อาหารฮาลาล อาจจะเป็นคำคู่ขนานกับโลกมุสลิมที่คนส่วนใหญ่คุ้นเคย อย่างไรก็ตาม ความเข้าใจเกี่ยวกับอาหารฮาลาลของคนไทยหลายคน ยังเป็นความเข้าใจที่ค่อนข้างแคบ ส่วนใหญ่รู้เพียงว่าผลิตภัณฑ์ฮาลาลคืออาหารที่มุสลิมบริโภคได้ ซึ่งมีรากฐานมาจากความเข้าใจที่ไม่ถูกต้องว่ามุสลิมหมายถึงแขกเท่านั้น ทั้ง ๆ ที่ยังมีมุสลิมกลุ่มอื่นที่มีภูมิหลังทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมที่หลากหลายในส่วนอื่นของโลก เช่น จีน เอเชียกลาง รัสเซีย ยุโรปตะวันออก และแอฟริกา ดังนั้น การทำความเข้าใจเกี่ยวกับอุตสาหกรรมฮาลาลที่ถูกต้อง จะเป็นพื้นฐานที่สำคัญต่อเศรษฐกิจในอนาคตของประเทศอย่างยิ่ง

ประเทศไทยยังคงมีส่วนแบ่งตลาดในโลกมุสลิมน้อยมาก เมื่อเทียบกับส่วนแบ่งในตลาดโลก และกำลังสูญเสียส่วนแบ่ง แม้จะมีสินค้าบางชนิดที่ประเทศไทยสามารถช่วงชิงส่วนแบ่งตลาดในโลกมุสลิมได้ แต่สินค้าเหล่านี้สามารถเจาะตลาดโลกมุสลิมได้เองโดยไม่ต้องมีเครื่องหมายฮาลาล ประเทศไทยอาจได้เปรียบหลายประเทศ จากการเป็นผู้ผลิตผลผลิตทางการเกษตรที่มากและหลากหลาย มีแรงงานที่ค่าจ้างยังถูกกว่าหลายประเทศที่เป็นคู่แข่ง และรสชาติของอาหารไทยที่ทั่วโลกรู้จัก แต่ความสามารถในการแข่งขันในตลาดอาหารฮาลาล ไม่ได้มีเพียงต้นทุนการผลิต และรสชาติของอาหารเท่านั้น ยังรวมถึงการยอมรับในมาตรฐานฮาลาล ความเข้าใจในวัฒนธรรมการบริโภค การออกแบบบรรจุภัณฑ์ และต้นทุนในการขนส่งสินค้าไปยังจุดกระจายสินค้าหรือผู้บริโภคด้วย ปัจจัยที่กล่าวมานี้ ประเทศไทยอาจอยู่ในสถานะเสียเปรียบประเทศเพื่อนบ้าน โดยเฉพาะมาเลเซีย และอินโดนีเซีย ซึ่งแม้มาเลเซียไม่ได้มีวัตถุดิบที่มากและหลากหลายเช่นประเทศไทย แต่มีภาพลักษณ์ความเป็นประเทศมุสลิมที่น่าเชื่อถือในมาตรฐานฮาลาล และมีท่าเรือ Butterworth ที่ปีนัง และ Klang West Port ที่กรุงกัวลาลัมเปอร์ ซึ่งอยู่ใกล้จุดกระจายสินค้า

¹ อาจารย์ประจำคณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ของโลกมุสลิม เช่น คูไบ มากกว่าท่าเรือไทย คูไบเป็นจุดกระจายสินค้าสำคัญของตะวันออกกลาง ทำให้มาเลเซียมีต้นทุนต่ำกว่าในการขนส่งผลิตภัณฑ์ฮาลาล ไปยังตลาดตะวันออกกลางที่มีกำลังซื้อสูง ในขณะที่อินโดนีเซียเป็นประเทศที่มีประชากรมุสลิมมากที่สุดในโลก มีแรงงานถูก มีพื้นที่มากพอที่จะขยายการผลิต และมีท่าเรือที่รุดจากการ์ตา และท่าเรือที่เมดาน ซึ่งอยู่ใกล้คูไบเช่นกัน ปัญหานี้ผนวกกับความแตกต่างในกระบวนการตรวจสอบรับรองมาตรฐานฮาลาล อาจเป็นสาเหตุให้โลกมุสลิมให้ความสนใจผลิตภัณฑ์ฮาลาลไทย และเอกชนจำนวนหนึ่งใช้เครื่องหมายรับรองฮาลาลของประเทศเหล่านี้ในการส่งออก หรือย้ายฐานการผลิตอาหารฮาลาลของตนไปยังประเทศอื่น เช่น มาเลเซีย และตุรกี เพื่อเข้าใกล้ตลาดและอาศัยความได้เปรียบจากการเป็นประเทศมุสลิมของประเทศเหล่านั้นในการเจาะตลาดโลกมุสลิม ทำให้ส่วนแบ่งตลาดของไทยในตลาดโลกมุสลิมลดลง

ประเทศสมาชิกประชาคมอาเซียนที่มีประชากรส่วนใหญ่เป็นมุสลิม ซึ่งในฐานะผู้ผลิตอาหารฮาลาลเพื่อการส่งออก ประเทศเหล่านี้อาจมีสถานะเป็นคู่แข่งของเรา แต่ก็อาจมีบางปัจจัยที่เกื้อหนุนกัน สามารถร่วมกันแข่งขันกับคู่แข่งนอกอาเซียนที่มีส่วนแบ่งในตลาดอาหารฮาลาลโลกกว่าร้อยละ 90 ได้ โดยเฉพาะจากการที่ทั้งสามประเทศเป็นสมาชิกก่อตั้งของอาเซียน และมีข้อตกลงความร่วมมือร่วมกัน เช่น AFTA ที่ผลักดันการค้าเสรี สามเหลี่ยมเศรษฐกิจอินโดนีเซีย มาเลเซีย และประเทศไทย (IMT-GT) จึงอาจจะเป็นโอกาสของกลยุทธ์ของประเทศไทยในอนาคตได้

นอกจากนี้ การรวมกลุ่มประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนในปี 2558 จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ในตลาดแรงงานของกลุ่มประเทศสมาชิก จากการลดอุปสรรคในการเคลื่อนย้ายเสรีของแรงงานมีฝีมือ (skilled labour) ในภูมิภาค แม้ว่ากฎเกณฑ์ของการรวมกลุ่มระดับภูมิภาคนี้ จะมุ่งเน้นไปยังแรงงานมีฝีมือ แต่การย้ายถิ่นของแรงงานไร้ฝีมือ (unskilled labour) กลับกลายเป็นหัวข้อที่ได้รับความสนใจอย่างมาก โดยมีการวิพากษ์ผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นต่อตลาดแรงงานในแต่ละประเทศ เนื่องจากนโยบายดังกล่าวนี้ จะส่งผลให้เกิดการดึงตัวของแรงงานระหว่างประเทศ ซึ่งแม้ว่าภาษาอังกฤษจะได้รับการยอมรับเป็นภาษากลาง ในการสื่อสารระหว่างกลุ่มประเทศสมาชิกอาเซียน แต่ประชากรมากกว่าครึ่งหนึ่งของภูมิภาค ใช้ภาษามลายูเป็นภาษาหลัก โดยกลุ่มประเทศเหล่านี้ ได้แก่ มาเลเซีย อินโดนีเซีย บรูไน สิงคโปร์บางส่วน และภาคใต้ของประเทศไทย แสดงให้เห็นถึงพื้นฐานทางวัฒนธรรมที่มีความเชื่อมโยงกัน นอกจากนี้ ภาษามลายูยังเป็นภาษาที่สามารถใช้ในการติดต่อเชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศในแถบตะวันออกกลางได้อีกด้วย ดังนั้น ภาษามลายูจึงน่าจะมีบทบาทสำคัญ อันจะก่อให้เกิดการไหลเวียนของแรงงานมีฝีมือ และแรงงานไร้ฝีมือ รวมถึงการสร้างโอกาสในการแข่งขันทางธุรกิจภายนอกประเทศ แต่เป็นที่น่าสนใจว่า ประเทศไทยกลับไม่ได้มีแนวทางการส่งเสริมทักษะภาษามลายูให้แก่ประชากรในประเทศอย่างชัดเจน ส่งผลให้ไทยมีโอกาสน่าจะสูญเสียประโยชน์จากการเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจที่สำคัญในอนาคตได้

การศึกษานี้จึงให้ความสนใจผลตอบแทนจากทักษะภาษาของแรงงานไทย โดยมุ่งเน้นไปยังทักษะภาษามลายูกลาง เพื่อแสดงให้เห็นถึงการเชื่อมโยงของตลาดแรงงาน โดยได้วิเคราะห์ศักยภาพของแรงงาน ในการสร้างรายได้จำแนกตามภาษาที่ใช้ในครัวเรือน เพื่อให้ได้ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับผลตอบแทนทางเศรษฐกิจในแต่ละภาษา และวิเคราะห์ผลตอบแทนทางเศรษฐกิจจากทักษะภาษามลายูกลางของแรงงานไร้ฝีมือ เปรียบเทียบระหว่างแรงงานไร้ฝีมือที่มีทักษะภาษามลายูและทำงานในประเทศไทย กับแรงงานไร้ฝีมือที่มีทักษะภาษามลายูและทำงานในประเทศมาเลเซีย โดยศึกษาความเชื่อมโยงของตลาดแรงงานระหว่างประเทศไทยและประเทศมาเลเซีย เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาทักษะภาษาของแรงงานไทย เพื่อเพิ่มโอกาสในการแข่งขันในตลาดอาเซียนต่อไป

เมื่อกล่าวถึงภาคใต้ สิ่งที่ยังเป็นประเด็นตลอด 10 ปีที่ผ่านมา คือเหตุการณ์ความขัดแย้งในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ที่ทวีความรุนแรงมากขึ้นตั้งแต่ปี 2547 อย่างไรก็ตาม ความสัมพันธ์ระหว่างการก่อเหตุ ความรุนแรงของผู้ก่อความไม่สงบ และการย้ายถิ่นออกจากพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ยังคงมีอยู่อย่างจำกัด และยังไม่มีการวิจัยขึ้นใดเลยที่ใช้กระบวนการวิเคราะห์เชิงปริมาณในการศึกษาวิจัยข้อมูลสถิติเหตุการณ์ความรุนแรงในทั้ง 37 อำเภอของพื้นที่ชายแดนภาคใต้ตลอด 10 ปีที่ผ่านมา โครงการวิจัยการย้ายถิ่นประชากร อันเนื่องมาจากปัญหาความไม่สงบในพื้นที่ 4 จังหวัดชายแดนภาคใต้ นี้ จึงถือเป็นงานวิจัยชิ้นแรกที่ใช้กระบวนการวิเคราะห์ด้วยแบบจำลองทางเศรษฐมิติ (Econometrics) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการย้ายถิ่นฐานของประชากรในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ที่ตอบสนองต่อความรุนแรงที่เกิดขึ้นในพื้นที่จังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาส และ 4 อำเภอ ในจังหวัดสงขลา ตลอด 10 ปีที่ผ่านมา รวมทั้งปัจจัยที่กำหนดพฤติกรรมการย้ายถิ่นประชากรอื่น ๆ และผลลัพธ์ทางสังคมเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นจากการย้ายถิ่นฐานเหล่านั้น เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ดีขึ้นถึงกระบวนการเยียวยาและแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากกระบวนการย้ายถิ่นฐานนี้ ทั้งกับพื้นที่ต้นทางและพื้นที่ปลายทางของการย้ายถิ่น นอกจากนั้น ยังมีเป้าหมายทางวิชาการในการสร้างองค์ความรู้ และฐานข้อมูลทางสถิติที่สำคัญต่อการศึกษาพฤติกรรมการย้ายถิ่นของประชากร อันเนื่องมาจากเหตุการณ์ความรุนแรงที่ส่งผลกระทบต่อชีวิต และทรัพย์สินของประชากรทั้งชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิมที่อยู่อาศัยในพื้นที่ดังกล่าว และช่วยสนับสนุนการจัดทำนโยบายป้องกันการย้ายถิ่นในอนาคตที่จะส่งผลกระทบต่อโครงสร้างประชากร สังคม เศรษฐกิจ และการเมืองอย่างเป็นระบบ

แม้จะมีงานศึกษาวิจัยออกมามากมาย แต่ระบบการเงินการธนาคารอิสลามก็ยังเป็นเรื่องที่ใหม่มาก เมื่อเทียบกับระบบการเงินการธนาคารแบบตะวันตกซึ่งใช้ดอกเบี้ย ประเทศไทยเองก็เพิ่งมีระบบการเงินการธนาคารอิสลามได้เพียงสิบกว่าปี บุคลากรที่มีความรู้ความสามารถทางด้านนี้จึงยังคงขาดแคลนและเป็นที่ต้องการ เนื่องจากความรู้ทางด้านการเงินการธนาคารอิสลามควรที่จะ

ประกอบไปด้วยความรู้ทางด้านเศรษฐศาสตร์ การเงินการธนาคาร และความรู้ทางด้านศาสนาหรือหลักชะรีอะฮ์ (Shariah) แม้แต่ประเทศมาเลเซียซึ่งเป็นผู้ริเริ่มคิดค้นพัฒนาระบบการเงินการธนาคารนี้ ก็ยังขาดแคลนบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถ จึงได้มีการเปิดสถาบันและหลักสูตรต่าง ๆ เพื่อเพิ่มบุคลากรป้อนสู่ตลาด การที่ประเทศไทยจะเปิดสถาบันหรือหลักสูตรทางการเงินอิสลามเช่นเดียวกับมาเลเซีย อาจจะมีผลล่าช้าและต้องใช้เวลาในการสร้างบุคลากรขึ้น ดังนั้น การเรียนรู้จากเพื่อนบ้านอย่างมาเลเซีย จึงเป็นหนทางลัดและได้ผลสัมฤทธิ์ในระยะเวลาสั้น การศึกษาจากตำราจึงเป็นส่วนสำคัญในการเรียนรู้เกี่ยวกับการเงินอิสลามในปัจจุบัน

หนึ่งในโครงการวิจัยที่ 4 โดย ศรัณย์ ศานติศาสน์ (2558) ได้แปล และเรียบเรียง หนังสือ “Critical Issues on Islamic Banking and Financial Markets” เขียนโดยศาสตราจารย์ทางด้านเศรษฐศาสตร์ Saiful Azhar Rosly ซึ่งครอบคลุมเนื้อหาทั้งภาคทฤษฎี ภาคปฏิบัติ และประเด็นที่มีการถกเถียงอย่างกว้างขวางในแวดวงการเงินการธนาคารอิสลาม ครอบคลุมหัวข้อทางด้านเศรษฐศาสตร์อิสลาม การเงินการธนาคารอิสลาม การลงทุนแบบอิสลาม การประกันภัยแบบอิสลาม และการวางแผนทางการเงินแบบอิสลาม ผู้เขียนได้แยกหัวข้อไว้ตั้งแต่ระดับพื้นฐาน ปานกลาง จนถึงหัวข้อที่มีความยาก ฉะนั้น หนังสือเล่มนี้จึงเหมาะสำหรับทั้งผู้ที่สนใจเกี่ยวกับการเงินอิสลามทั่วไป นักเรียน นักศึกษา ครู-อาจารย์ และผู้ที่ปฏิบัติงานทั้งภาครัฐและเอกชนของไทยที่ต้องเกี่ยวข้องกับระบบการเงินการธนาคารอิสลามได้เข้าถึง เข้าใจ และสามารถนำความรู้เกี่ยวกับการเงินอิสลามไปประยุกต์ใช้ได้ดียิ่งขึ้น

เมื่อมองกลับมาที่ระบบสถาบันการเงินไทย จะเห็นการพัฒนาที่เป็นไปอย่างต่อเนื่องและรวดเร็ว อย่างไรก็ตามยังมีประชาชนกลุ่มใหญ่ที่ไม่สามารถเข้าถึงบริการทางการเงินนี้ได้ นั่นคือกลุ่มผู้มีรายได้น้อยในเขตชนบทที่ไม่ใช่กลุ่มลูกค้าเป้าหมายของธนาคารพาณิชย์ทั่วไป อีกกลุ่มคือประชาชนที่นับถือศาสนาอิสลามที่มีข้อจำกัดทางศาสนาทำให้ไม่สามารถใช้บริการทางการเงินที่ผูกพันกับดอกเบี้ยได้ ปัจจุบันแม้จะมีธนาคารอิสลามแห่งประเทศไทย (ธอท.) ที่เป็นสถาบันการเงินอิสลามเต็มรูปแบบเพียงแห่งเดียวของประเทศที่ได้ให้บริการแก่ผู้มีรายได้น้อยตามหลักศาสนาอิสลาม แต่บทบาทของ ธอท. ยังจำกัดอยู่มาก จากปัญหาวิกฤตการเงินตั้งแต่ปี 2555 เป็นต้นมา อย่างไรก็ตามยังมีองค์กรของรัฐอีก 2 แห่งคือ ธนาคารออมสิน และธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) ที่ทำหน้าที่สนับสนุนสินเชื่อให้กับองค์กรการเงินฐานรากตามหลักศาสนาอิสลามในลักษณะ Wholesale Funding โดยให้สินเชื่อในอัตราดอกเบี้ยต่ำกว่าปกติให้กับองค์กรการเงินฐานรากซึ่งทำหน้าที่ให้สินเชื่อกับคนในชุมชน เนื่องจาก องค์กรการเงินฐานรากมีความใกล้ชิดกับคนในชุมชนมากกว่าธนาคารออมสินหรือ ธ.ก.ส. ส่งผลให้การวิเคราะห์สินเชื่อและการติดตามหนี้สินมีประสิทธิภาพมากกว่า

นอกจากนี้ ยังมีองค์กรการเงินฐานราก ที่ดำเนินธุรกรรมสอดคล้องกับหลักศาสนาอิสลาม ที่สำคัญในประเทศไทย ได้แก่ สหกรณ์อิสลาม กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต และกองทุนออมทรัพย์อิสลาม โดยสหกรณ์อิสลามถือเป็นองค์กรการเงินที่มีความสำคัญ ต่อการให้บริการระดับฐานรากตามหลักศาสนาอิสลามมากที่สุด และเป็นองค์กรการเงินที่อยู่ภายใต้การกำกับดูแลของภาครัฐ อย่างไรก็ตาม พบว่า สหกรณ์อิสลามในภาคใต้มีอยู่เพียง 22 แห่ง ขณะที่กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตไม่มีหน่วยงานกำกับนโยบายที่ชัดเจน เนื่องจากอยู่ภายใต้การดูแลของสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอ การที่จำนวนองค์กรการเงินชุมชนตามหลักศาสนาอิสลามในประเทศไทย ยังมีจำนวนไม่มากนัก และกระจุกตัวอยู่ในภาคใต้เป็นหลัก และมักได้รับสนับสนุนเงินทุนจากองค์กรระหว่างประเทศต่าง ๆ เพื่อเป็นทุนหลักในการดำเนินงาน ซึ่งไม่ใช่รูปแบบการบริหารงานที่ดีของสถาบันการเงิน ดังนั้น องค์กรการเงินฐานรากตามหลักศาสนาอิสลาม ควรให้ความสำคัญกับการดำเนินธุรกิจเชิงพาณิชย์ด้วย บทบาทของภาครัฐในการเข้ามาช่วยส่งเสริมให้มีการรวมตัวกันเพื่อจัดตั้ง และส่งเสริมความเข้มแข็งในการดำเนินงานขององค์กรเหล่านี้ จึงมีความสำคัญต่อการเข้าถึงบริการทางการเงินที่ถูกต้องตามหลักศาสนาของประชากรชาวมุสลิมในระยะต่อไป ซึ่งน่าจะเป็นแนวทางที่มีประสิทธิภาพกว่า การให้บริการโดยตรงผ่านสถาบันการเงินเฉพาะกิจของรัฐ

ชุดโครงการวิจัย ประกอบด้วยหัวข้อวิจัย 5 หัวข้อ ดังนี้

1. โครงการวิจัยทิศทางใหม่ของการพัฒนาอุตสาหกรรมฮาลาลไทยในอาเซียน โดย ศาสตราจารย์ ดร.อิสรา ศานติศาสน์
2. โครงการวิจัยการวิเคราะห์ผลตอบแทนทางด้านภาษา โอกาสในการแข่งขันของแรงงานไทยฯ โดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปภัศร ชัยวัฒน์ และอาจารย์ ดร.สวรัย บุญยमानนท์
3. โครงการวิจัยการย้ายถิ่นประชากร อันเนื่องมาจากปัญหาความไม่สงบในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ โดย ดร.ไกรยส ภัทราวาท
4. โครงการแปลหนังสือ เรื่อง “Critical Issues on Islamic Banking and Financial Markets” โดย อาจารย์ ดร.ศรัณย์ ศานติศาสน์
5. โครงการวิจัยแนวทางการพัฒนาระบบการเงินระดับฐานรากตามหลักศาสนาอิสลามในประเทศไทย โดย ม.ล. พงศ์ระพีพร อาภากร และคณะ

ผลการวิจัย

มีหลายประเทศทั่วโลกที่พัฒนาระบบการตรวจรับรองฮาลาลขึ้นมา บางประเทศดำเนินการโดยหน่วยงานหรือองค์กรเดียวและมีเครื่องหมายเดียว บางประเทศดำเนินการโดยหลายหน่วยงานหรือองค์กรและมีหลายเครื่องหมาย องค์กรตรวจรับรองของบางประเทศเป็นหน่วยงานรัฐ บางประเทศเป็นองค์กรศาสนา และบางประเทศเป็นหน่วยธุรกิจ ณ ปัจจุบัน ประเทศไทย มาเลเซีย และอินโดนีเซีย ดำเนินการโดยองค์กรหรือหน่วยงานเดียว และมีเครื่องหมายเดียว โดยการตรวจรับรองของไทยและอินโดนีเซีย ดำเนินการโดยองค์กรศาสนา แต่การตรวจรับรองของมาเลเซีย ดำเนินการโดยหน่วยงานของรัฐที่ดูแลกิจการศาสนาอิสลาม และในบางกรณี ธุรกิจเอกชนด้วย

การตรวจรับรองมาตรฐานฮาลาล ของทั้งสามประเทศไม่ได้แตกต่างกันมาก อิศร่า ศานติศาสน์ (2558) ได้สรุปรายละเอียดบางประการที่สร้างข้อได้เปรียบหรือเสียเปรียบ โดยสรุป การตรวจรับรองของอินโดนีเซียน่าจะสะดวกและมีต้นทุนต่ำสุด รวมถึงอายุใบรับรองที่นานกว่า ตามด้วยมาเลเซีย โดยการตรวจรับรองฮาลาลของไทย มีความสะดวกน้อยที่สุดและมีต้นทุนสูงที่สุด ทั้งนี้ อาจมีเงื่อนไขอื่นที่เป็นต้นทุนเพิ่มขึ้นในทางปฏิบัติ ซึ่งไม่ได้รวมไว้ในรายงานฉบับนี้ อย่างไรก็ตาม มาเลเซียเป็นประเทศเดียวที่มีหน่วยงานด้านการพัฒนา และส่งเสริมอุตสาหกรรมฮาลาล เป็นการเฉพาะ บทเรียนจากทั้งสองเป็นประโยชน์แก่ประเทศไทย

เมื่อพิจารณาจากส่วนแบ่งการตลาดของผลิตภัณฑ์ฮาลาล มีความแตกต่างที่สำคัญระหว่าง ไทยกับมาเลเซีย และอินโดนีเซีย 3 ประการคือ ประการแรก ไทยมีความสามารถในการแข่งขันในตลาดโลกของผลิตภัณฑ์ฮาลาลมากกว่ามาเลเซียและอินโดนีเซีย ส่วนแบ่งของไทยในตลาดโลก แกว่งตัวอยู่ที่ประมาณร้อยละ 3 ในขณะที่มาเลเซียและอินโดนีเซียมีส่วนแบ่งน้อยกว่า ไม่เกินร้อยละ 0.5 เท่านั้น แต่ส่วนแบ่งของทั้งสองประเทศมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น ประการที่สอง ไทยมีความสามารถในการเจาะตลาดโลกมุสลิมได้ไม่ดีเท่ามาเลเซียและอินโดนีเซีย ส่วนแบ่งของไทยในตลาดโลกมุสลิม น้อยกว่าส่วนแบ่งในตลาดโลก ในขณะที่มาเลเซียและอินโดนีเซียมีส่วนแบ่งในตลาดโลกมุสลิม มากกว่าในตลาดโลก ประการที่สาม เมื่อเปรียบเทียบส่วนแบ่งในตลาดโลกมุสลิมของทั้งสามประเทศ อินโดนีเซียมีผลงานดีกว่า ส่วนแบ่งในตลาดโลกมุสลิมอยู่ที่ประมาณ ร้อยละ 3 ในขณะที่ไทยและมาเลเซีย มีส่วนแบ่งในตลาดโลกมุสลิมเพียงประมาณร้อยละ 1 แต่ส่วนแบ่งของไทย มีแนวโน้มลดลงอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปี 2009 จนเหลือน้อยกว่าร้อยละ 1 ในปี 2013 ส่วนแบ่งของมาเลเซีย ซึ่งลดลงในระยะแรก มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นตั้งแต่ปี 2008 จนกระทั่งมากกว่าร้อยละ 1 ในปี 2013

ข้อค้นพบสำคัญคือ 1) มาเลเซีย และอินโดนีเซียนำเข้าผลิตภัณฑ์ฮาลาลจากไทยหลายรายการ 2) ในการเจาะตลาดโลกมุสลิม มาเลเซีย และอินโดนีเซียได้เปรียบประเทศไทยจากการเป็นประเทศมุสลิม 3) ประเทศไทยกำลังสูญเสียส่วนแบ่งในตลาดโลกมุสลิมของหลาย ๆ หมวดสินค้าอย่างต่อเนื่อง และต้องการยุทธศาสตร์ใหม่ ๆ และ 4) สินค้าส่งออกสำคัญไปตลาดโลกและตลาดโลกมุสลิมของทั้งสามประเทศค่อนข้างเหมือนกัน สถานะในตลาดโลกจึงเป็นคู่แข่งกัน โอกาสที่จะมี Vertical Integration มีอยู่น้อย แม้จะเป็นความต้องการของมาเลเซียที่ขาดแคลนวัตถุดิบ และประเทศไทยกับประเทศอินโดนีเซียจะมีศักยภาพในการส่งออกวัตถุดิบ เพื่อการผลิตผลิตภัณฑ์ฮาลาลในประเทศอื่น

ผลการศึกษาชี้ว่า ประเทศไทยต้องปรับแนวคิด และแผนพัฒนาอุตสาหกรรมอาหารฮาลาลใหม่ เพื่อให้มีนโยบายที่ถูกต้อง มีความพร้อม และถ้าจำเป็นหาจุดร่วม โดยร่วมมือกับประเทศอื่นในอาเซียนที่ประชากรส่วนใหญ่เป็นมุสลิม เพื่อแข่งขันกับคู่แข่งนอกอาเซียนที่ครองส่วนแบ่งในตลาดโลกมุสลิมมากกว่าร้อยละ 90 หลายนโยบายเกี่ยวข้องกับพื้นที่ 4 จังหวัดชายแดนภาคใต้ จึงต้องตระหนักว่าความสำเร็จในการดำเนินการนี้ ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ด้วย

หากมองกลับมาทางด้านตลาดแรงงาน ปัทมร ชัยวัฒน์ และ สวริย์ บุญยमानนท์ (2558) ได้ชี้ให้เห็นว่า ความสามารถในการพูดและการอ่านภาษามลายูของกลุ่มตัวอย่าง ส่งผลกระทบเชิงบวกต่อระดับรายได้ อย่างมีนัยสำคัญ ทั้งนี้ หากไม่มีการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบันอื่น ๆ กลุ่มตัวอย่างที่มีคะแนนประเมินทักษะการพูดภาษามลายูกลาง (หรือทักษะการอ่านภาษามลายูกลางแบบอักษรยาวี) เพิ่มขึ้น 1 คะแนน จะมีรายได้เพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 16.33 ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความสามารถทางภาษามลายูกลาง ที่สามารถพัฒนาเป็นทักษะภาษามลายูกลางในด้านอื่น ๆ ได้ต่อไป ซึ่งมีความสำคัญต่อการสร้างรายได้ของกลุ่มตัวอย่าง แรงงานที่มีทักษะภาษามลายูกลาง และทำงานในประเทศมาเลเซีย จะมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนสูงที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พนักงานขับรถส่งของและผู้ประกอบธุรกิจส่วนตัวหรือค้าขาย ซึ่งล้วนเป็นอาชีพที่ต้องใช้ประสบการณ์ในการทำงาน และต้องสื่อสารกับบุคคลต่าง ๆ ในพื้นที่ การมีทักษะภาษามลายูกลาง เป็นปัจจัยเกื้อหนุนในการประกอบอาชีพ ทำให้แรงงานกลุ่มดังกล่าวมีรายได้เฉลี่ยสูง ทั้งนี้ หากเป็นงานที่ต้องอาศัยทักษะภาษามลายูกลางในการสื่อสารกับนายจ้าง หรือลูกค้าบ้างในบางครั้ง เช่น พนักงานเสิร์ฟ พนักงานทำความสะอาด หรือแม่บ้าน แม้ว่าการทำงานลักษณะดังกล่าว จะไม่ต้องการประสบการณ์ในการทำงาน และสามารถหาแรงงานทดแทนได้ง่ายก็ตาม แต่การมีทักษะภาษามลายูกลางก็ช่วยให้แรงงานเหล่านี้มีรายได้ที่สูงขึ้น

อย่างไรก็ตาม ไม่พบอิทธิพลของทักษะการอ่านภาษามลายูแบบอักษรรูมี หรือทักษะการฟังภาษามลายูกลาง ต่อระดับรายได้แต่อย่างใด อาจกล่าวได้ว่า การเขียนภาษามลายูแบบอักษรรูมีที่ใช้ตัวอักษรภาษาอังกฤษในการสะกดนั้น หากแรงงานสามารถอ่านภาษาอังกฤษได้บ้างแล้ว ก็จะสามารถอ่านออกเสียงที่สามารถสื่อความหมายได้เอง เช่นเดียวกับการฟังซึ่งเป็นทักษะภาษาขั้นพื้นฐาน ที่แรงงานใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันโดยทั่วไป ทั้งสองทักษะดังกล่าวจึงเป็นสิ่งที่บุคคลทั่วไปสามารถพัฒนาได้ด้วยตนเองในเบื้องต้น ทักษะพื้นฐานเหล่านี้ จึงไม่ส่งผลต่อระดับรายได้ของกลุ่มตัวอย่างแต่อย่างใด เช่น แรงงานที่ทำงานใช้แรงเป็นหลัก เช่น พนักงานก่อสร้าง ไม่จำเป็นต้องใช้ทักษะภาษาแต่อย่างใด ดังนั้น รายได้เฉลี่ยของแรงงานที่มีทักษะภาษามลายูกลาง จึงไม่สูงไปกว่าแรงงานที่ไม่มีทักษะภาษามลายูกลาง

ทักษะการพูดภาษามลายูกลางมีความสำคัญในการประกอบอาชีพ โดยเฉพาะการทำงานที่ต้องติดต่อสื่อสารกับบุคคลอื่น ๆ จึงส่งผลทำให้แรงงานที่มีทักษะการพูดภาษามลายูกลางเหล่านี้ มีแนวโน้มจะได้รับค่าตอบแทนสูงกว่ากลุ่มอื่น

กลุ่มแรงงานที่มีทักษะภาษามลายูกลาง เป็นแรงงานกลุ่มที่ภาครัฐให้ความสำคัญ เนื่องจากเป็นกลุ่มแรงงานที่มีความสามารถในการสร้างรายได้และมีจำนวนมาก ประกอบกับมีสัดส่วนการสร้างมูลค่าทุนมนุษย์ที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ยังพบว่า การมีทักษะภาษามลายูถิ่น จะช่วยสร้างโอกาสในการทำงานของแรงงานให้เพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในกลุ่มแรงงานที่มีระดับการศึกษาที่ไม่สูงเท่าใดนัก

การพัฒนาทักษะภาษามลายูที่ก่อให้เกิดผลตอบแทนทางเศรษฐกิจเหล่านี้ เกิดจากการศึกษาในโรงเรียนสอนศาสนาที่มีการเรียนการสอนภาษามลายูกลางอย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะการศึกษาในระดับกลางขึ้นไปเป็นสำคัญ

ประเด็นที่น่าสนใจต่อมาที่ยังอยู่ในภาคใต้คือ ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการย้ายถิ่นฐานของประชากรในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ต่อความรุนแรงที่เกิดขึ้นในพื้นที่จังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาส และ 4 อำเภอ ในจังหวัดสงขลา ตลอด 10 ปีที่ผ่านมา ไกรยส ภัทราวาท (2558) ได้สร้างแบบจำลองแรงโน้มถ่วงด้วยสมการถดถอย และอธิบายพฤติกรรมการย้ายถิ่นระหว่างพื้นที่ต้นทางและพื้นที่ปลายทางของผู้ย้ายถิ่น โดยพบว่า ประชากรที่ย้ายถิ่นฐานจะหลีกเลี่ยงพื้นที่ปลายทางที่มีระยะทางไกลจากพื้นที่ต้นทาง และค่าครองชีพที่สูงกว่าพื้นที่ต้นทาง รวมทั้งมีจำนวนโรงเรียนในพื้นที่มากกว่าพื้นที่ต้นทาง และมีระดับรายได้เฉลี่ยในพื้นที่ปลายทางที่สูงกว่าพื้นที่ต้นทาง นอกจากนี้ การย้ายถิ่นของประชากร จะไปสู่พื้นที่ปลายทางที่เป็นเขตเมืองและมีประชากรหนาแน่นกว่าพื้นที่ต้นทาง โดยประชากรเลือกที่จะหลีกเลี่ยงพื้นที่ปลายทางที่มีอัตราการว่างงานสูง

สรุปได้ว่าประชากรจะย้ายออกจากพื้นที่ต้นทาง ซึ่งมีแรงผลักดันค่อนข้างสูงไปสู่พื้นที่ปลายทางซึ่งมีแรงดึงดูดสูงและแรงผลักดันต่ำ ประชากรที่ย้ายออกจากพื้นที่ต้นทาง ต้องการย้ายไปสู่พื้นที่ปลายทางที่มีความสงบสุขมากขึ้น แม้ว่าจะต้องเดินทางเป็นระยะทางที่ไกลขึ้น แต่ผู้ย้ายถิ่นก็เลือกพื้นที่ปลายทางที่ไกลกว่าหากพื้นที่นั้นมีเหตุการณ์ความรุนแรง และจำนวนผู้เสียชีวิตที่ต่ำกว่าพื้นที่ปลายทางที่ใกล้พื้นที่ต้นทางมากกว่า อีกทั้งความรุนแรงต่อประชากรบางกลุ่มศาสนามีผลต่อพฤติกรรมการย้ายถิ่นของประชากรบางกลุ่มศาสนาบ้าง แต่ไม่มีหลักฐานสนับสนุนสมมติฐานที่ว่าประชากรบางกลุ่มถูกกดดันให้ย้ายถิ่นฐาน ด้วยการเจาะจงทำรายประชากรกลุ่มเดียวกันในพื้นที่ต้นทางหรือพื้นที่ปลายทาง

นอกจากนี้ งานวิจัยยังพบว่า ความขาดประสิทธิภาพและการเชื่อมโยงการทำงานของกระบวนการเยียวยาจากภาครัฐ ทำให้ผลกระทบจากความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ต่อผู้ย้ายถิ่นและต่อชุมชน ทั้งในพื้นที่ต้นทางที่มีความรุนแรงและเรื้อรังมากยิ่งขึ้น ดังนั้น ช่องว่างของขั้นตอนการเยียวยา คือ ขาดจุดจัดการ One Stop Service รวมถึงการทำงานของหน่วยงานภาครัฐยังเป็นลักษณะการทำงานแบบตั้งรับ โดยมีสาเหตุมาจากจำนวนเจ้าหน้าที่ไม่เพียงพอต่อการปฏิบัติงาน และเอกสารประกอบการพิจารณาช่วยเหลือเยียวยามีจำนวนมาก จึงทำให้มีความล่าช้า เจ้าหน้าที่ภาครัฐต้องประสบปัญหาด้านข้อมูลสิทธิประโยชน์ ที่ไม่มีข้อมูลสถานะของผู้ที่ได้รับผลกระทบ จึงส่งผลให้ผู้ที่ได้รับผลกระทบไม่ได้รับสิทธิตามที่กฎหมายกำหนดไว้ รวมถึงผู้ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ ยังมีข้อจำกัดในการเข้าถึงสิทธิประโยชน์ที่จะได้รับจากหน่วยงานต่าง ๆ โดยมีสาเหตุมาจากพื้นที่ห่างไกล และขาดข้อมูลและการประชาสัมพันธ์จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ก่อนเข้าสู่กระบวนการเยียวยา ในขณะเดียวกัน เจ้าหน้าที่ยังคงประสบปัญหากระบวนการส่งต่อข้อมูลของผู้ที่ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ ระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยมีสาเหตุจากไม่มีการส่งต่อข้อมูลระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จึงทำให้หน่วยงานต่าง ๆ พยายามพัฒนาเครื่องมือที่จัดเก็บฐานข้อมูลการเยียวยาขึ้น สำหรับใช้ภายในหน่วยงาน แต่ยังไม่มีการใช้ฐานข้อมูลร่วมกัน

สุดท้าย พงศ์ระพีพร อาภากร และคณะ (2558) ได้สรุปรูปแบบการดำเนินการในทางปฏิบัติเกี่ยวกับการเงินระดับฐานราก ตามหลักชะริอะฮ์ในประเทศต่าง ๆ ทั้งในส่วนของ การให้บริการลักษณะองค์กร รวมถึงการส่งเสริมจากภาครัฐของ 7 ประเทศ ได้แก่ บังคลาเทศ อินโดนีเซีย ชูแดน ปากีสถาน มาเลเซีย อียิปต์ และออสเตรเลีย

สำหรับประเทศไทย คณะผู้วิจัยได้สัมภาษณ์องค์กรการเงินฐานรากตามหลักศาสนาอิสลามในประเทศจำนวน 110 องค์กร จาก 9 จังหวัดในภาคใต้ เชียงใหม่ และกรุงเทพมหานคร โดยครอบคลุมทั้งองค์กรทั้งในระบบ ได้แก่ องค์กรที่มีสถานะตามกฎหมาย แต่ไม่มีการกำกับดูแลด้านความมั่นคงทางการเงิน เช่น กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองภายใต้การดูแลของสำนักงานกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต ภายใต้การดูแลของกระทรวงมหาดไทย สหกรณ์ออมทรัพย์ภายใต้การดูแลของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เป็นต้น และองค์กรที่พึ่งพิงตนเอง ได้แก่ องค์กรที่มีการกำกับดูแลกันเองระหว่างสมาชิก หรือผู้นำชุมชนโดยมิได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐในการก่อตั้ง หรือได้รับการสนับสนุนก็เป็นเพียงส่วนน้อย เช่น กองทุนออมทรัพย์ ธนาคารหมู่บ้าน และกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ เป็นต้น องค์กรส่วนใหญ่ ร้อยละ 90 มีพื้นที่การให้บริการในเขตชนบท

การสำรวจองค์กรการเงินฐานรากนี้ เน้นสำรวจเพียงองค์กรการเงินฐานรากตามหลักศาสนาอิสลามเท่านั้น ดังนั้น ประเภทและจำนวนขององค์กรที่สำรวจจึงมีข้อจำกัด โดยวัตถุประสงค์หลักขององค์กรการเงินฐานรากตามหลักศาสนาอิสลาม คือ เพื่อให้กู้ยืมและปล่อยสินเชื่อให้สมาชิก เพื่อเป็นทุนหมุนเวียนในการประกอบอาชีพให้กับสมาชิก เพื่อสนับสนุนสมาชิกในการประกอบอาชีพ เพื่อเสริมสร้างกระบวนการพึ่งพาตนเอง สร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน เพื่อส่งเสริมการออม องค์กรส่วนใหญ่มีคณะกรรมการจำนวน 5-10 คน โดยประมาณ 3 ใน 4 ขององค์กรทั้งหมดใช้วิธีการเลือกตั้งคณะกรรมการองค์กร ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความมีส่วนร่วมของสมาชิกในการคัดเลือกผู้ที่เข้ามาทำหน้าที่เป็นคณะกรรมการขององค์กร และองค์กรส่วนใหญ่มีการประชุมมากกว่าปีละ 1 ครั้ง แต่ไม่เกิน 4 ครั้ง ซึ่งโดยมากแล้ว คณะกรรมการขององค์กรจะเป็นผู้ที่มีอำนาจตัดสินใจในด้านต่าง ๆ มากกว่าผู้บริหารองค์กร นอกจากนี้ องค์กรส่วนใหญ่ได้กำหนดให้คณะกรรมการสามารถดำรงตำแหน่งติดต่อกันได้ไม่เกิน 2 วาระ แสดงให้เห็นถึงแนวทางการบริหารจัดการที่ดี ป้องกันการเกิดการทุจริตของกรรมการได้

ในส่วนของการได้รับการสนับสนุนในด้านต่าง ๆ จากองค์กรอื่น ผลสำรวจพบว่า องค์กรกว่าครึ่งมีการทำงานร่วมกัน หรือทำงานร่วมกับหน่วยงานภาครัฐ และสถาบันการเงินเฉพาะกิจในรูปแบบของเครือข่ายสมาชิก และการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างกัน ข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าภาครัฐมีบทบาทหลักในการสนับสนุนองค์กรการเงินฐานรากตามหลักศาสนาอิสลาม ไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานรัฐหรือสถาบันการเงินเฉพาะกิจ

โดยองค์กรฐานรากยังต้องการทรัพยากรเพิ่มเติม คือ แหล่งเงินทุนขยายสินเชื่อ รองลงมา คือ แหล่งเงินทุนเพื่อดำเนินงาน คอมพิวเตอร์และเทคโนโลยีสารสนเทศ และอุปกรณ์สำนักงาน และยานพาหนะ ในส่วนของการประเมินตนเองในแง่ความยั่งยืนขององค์กร องค์กรประมาณ ครั้งหนึ่งประเมินว่า ตนมีความยั่งยืนด้านการบริหารจัดการและด้านการเงิน โดยมีจุดอ่อนที่สำคัญที่สุด คือ การที่สมาชิกผิดนัดชำระหนี้หรือติดตามหนี้ไม่ได้ ส่วนจุดแข็งที่สำคัญขององค์กรการเงิน ฐานรากตามหลักศาสนาอิสลาม คือ คณะกรรมการมีความรู้ความสามารถในการดำเนินงานและการบริหารจัดการเงินทุนที่ดี โดยบทบาทของรัฐในการเข้ามาให้ความช่วยเหลือที่สำคัญมากที่สุด คือ การสนับสนุนด้านงบประมาณ

ในส่วนของ การปฏิบัติตามหลักศาสนาอิสลามพบว่า องค์กรส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับการปฏิบัติตามหลักศาสนาอิสลาม โดยองค์กรเกือบทั้งหมดมีการตรวจสอบว่าธุรกรรมทางการเงินขององค์กรเป็นไปตามหลักชะรีอะฮ์ และประมาณ 3 ใน 4 มีคณะกรรมการชะรีอะฮ์ และหากต้องการคำปรึกษาเกี่ยวกับธุรกรรมตามหลักชะรีอะฮ์ ส่วนใหญ่จะขอคำปรึกษาจากผู้นำศาสนาในชุมชน คณะกรรมการของมัสยิดประจำชุมชน ผู้รู้ด้านศาสนา หรือธนาคารอิสลามในพื้นที่

ในส่วนของ การให้บริการ พบว่า องค์กรส่วนใหญ่ให้บริการแก่ชาวมุสลิม เนื่องจากองค์กรการเงินฐานรากตามหลักศาสนาอิสลามนี้ ถูกก่อตั้งเพื่อตอบสนองความต้องการใช้บริการทางการเงินของชาวมุสลิมในพื้นที่เป็นหลัก โดยผลิตภัณฑ์บริการทางการเงินขององค์กรส่วนใหญ่เป็นไปตามหลักศาสนาอิสลามประเภท Mudarabah รองมาคือ Musharakah ส่วนการออมนั้น มีบางองค์กรมีบัญชีประเภท Ijarah สมาชิกหรือประชาชนในชุมชนจะมีส่วนร่วมในการอนุมัติสินเชื่อ โดยไม่เกี่ยวข้องกับภาครัฐ ทำให้มีข้อได้เปรียบด้านข้อมูล ช่วยแก้ไขปัญหาการเข้าถึงสินเชื่อในระบบธนาคารพาณิชย์ของคนกลุ่มนี้

นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้พัฒนาแบบจำลองทางเศรษฐศาสตร์เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบเฉพาะตัว การบริหารจัดการและความโปร่งใสขององค์กร กับประเภทบริการทางการเงิน และผลิตภัณฑ์ตามหลักชะรีอะฮ์ขององค์กร ผลการศึกษาสามารถชี้ให้เห็นถึง นโยบายที่องค์กรควรใช้และไม่ควรใช้ในการขยายกิจการ หรือเพิ่มความสำเร็จขององค์กร เช่น ผลการประมาณค่าแบบจำลองแสดงให้เห็นว่า หากองค์กรมีลูกค้าชาวมุสลิมเพิ่มขึ้นจะช่วยให้มีการขยายตัวของสินเชื่อเพิ่มขึ้น แต่ในทางกลับกันลูกค้าที่มีส่วนช่วยให้องค์กรมีความมั่นคงทางการเงินจากการที่มีการขยายตัวของเงินฝาก และมีอัตราส่วนหนี้สูญหรือระดับความเสี่ยงขององค์กรลดลง คือ กลุ่มลูกค้าที่ไม่ใช่ชาวมุสลิม ดังนั้น องค์กรอาจมีนโยบายเพิ่มสัดส่วนของลูกค้าที่ไม่ใช่ชาวมุสลิมมากขึ้น แต่ก็ไม่ควรละเลยกลุ่มลูกค้าหลัก เนื่องจากลูกค้าที่เป็นชาวมุสลิมมีทางเลือกสถาบันการเงินที่น้อยกว่าลูกค้า

ที่ไม่ใช่ชาวมุสลิม จึงมีค่าความยืดหยุ่นหรือความอ่อนไหวต่อการเปลี่ยนแปลงขององค์กรน้อยกว่า นอกจากนี้ ผลการศึกษายังชี้ว่า หากไม่มีการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบันอื่น ๆ และองค์กรมีการปล่อยสินเชื่อแบบกลุ่ม จะทำให้การขยายตัวของสินเชื่อเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 3.78 ดังนั้น องค์กรที่ยังไม่มีการให้สินเชื่อแบบกลุ่ม อาจพิจารณาการมีสินเชื่อดังกล่าว แทนการค้าประกันสินเชื่อบุคคลด้วยบุคคลหรือสมาชิกขององค์กร ซึ่งจะทำให้สินเชื่อมีการขยายตัวเพิ่มขึ้น

จากการสำรวจพบว่า กลุ่มลูกค้าขององค์กรการเงินชุมชนระดับฐานรากตามหลักศาสนาอิสลาม เป็นผู้ที่ไม่ได้เข้าถึงสถาบันการเงินในระบบถึงร้อยละ 80 ของลูกค้าทั้งหมด และเป็นชาวมุสลิมถึงร้อยละ 88 ของลูกค้าทั้งหมด ดังนั้น องค์กรการเงินชุมชนตามหลักศาสนาอิสลามในประเทศไทย โดยเฉพาะ กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองและสหกรณ์อิสลาม จึงมีบทบาทสำคัญในการช่วยให้ผู้มีรายได้น้อยชาวมุสลิมสามารถเข้าถึงสินเชื่อที่จำเป็น หรือการเริ่มต้นประกอบอาชีพเพื่อสร้างรายได้ เนื่องจาก องค์กรเหล่านี้เกิดจากการรวมกลุ่มของประชาชนในชุมชน ทำให้สามารถแก้ไขปัญหาความไม่สมบูรณ์ของตลาดเงินได้อย่างมีประสิทธิภาพกว่าระบบสถาบันการเงินอย่างเป็นทางการ

องค์กรการเงินชุมชนตามหลักศาสนาอิสลาม ยังมีการเชื่อมโยงทางการเงินกับสถาบันการเงินเฉพาะกิจของรัฐในระดับต่ำ โดยพบว่า ประมาณร้อยละ 20 ของจำนวนองค์กรทั้งหมด มีความเชื่อมโยงกับธนาคารออมสินและ ธ.ก.ส. ในขณะที่ ธอท. ไม่มีบทบาทในการสนับสนุนองค์กรใดเลย

สรุปข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) ประเทศไทยควรมีหน่วยงานรัฐที่เป็นเจ้าภาพรับผิดชอบการส่งเสริม และพัฒนาอุตสาหกรรมฮาลาลเป็นการเฉพาะ รวมทั้งดูแลให้การสนับสนุนงบประมาณโดยตรงแก่องค์กรศาสนาในการตรวจรับรอง การมีหน่วยงานนี้หมายถึงการสนับสนุนและไม่ได้หมายถึงการแทรกแซงการตรวจรับรองมาตรฐานฮาลาล ที่องค์กรศาสนากำกับดูแลอยู่ปัจจุบัน ทั้งนี้ ควรให้การสนับสนุนองค์กรภาคเอกชนของมุสลิมในการคุ้มครองผู้บริโภคทางด้านฮาลาลอย่างจริงจัง เพื่อสร้างความเชื่อมั่นในตลาดโลกมุสลิม

2) ประเทศไทยควรแสวงหาความร่วมมือในการผลิตผลิตภัณฑ์ฮาลาลกับอีกสองประเทศ โดยใช้ประโยชน์จากกฎว่าด้วยถิ่นกำเนิดสินค้าอาเซียน (ROO) ที่กำหนดให้สินค้าที่จะได้รับประโยชน์จากการลดภาษี ต้องเป็นสินค้าที่มาจากหรือผลิตจากประเทศสมาชิกทั้งหมด หรือเป็นบางส่วน ซึ่งสินค้าหรือวัตถุดิบที่ใช้ในการผลิตผลิตภัณฑ์ฮาลาลจะได้รับประโยชน์ด้วย วัตถุดิบและส่วนผสม

ที่ฮาลาลจากอาเซียนจะมีราคาถูกลง ส่งผลให้ผลิตภัณฑ์ฮาลาลของประเทศไทยสามารถแข่งขันได้ดีขึ้น

3) ประเทศไทยควรใช้พื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งประชากรส่วนใหญ่เป็นมุสลิม ผลิตสินค้าเพื่อส่งออกสู่โลกมุสลิม และส่งออกผ่านท่าเรือในประเทศมาเลเซีย เพื่อลดระยะเวลาและต้นทุนการขนส่ง การดำเนินการนี้ อาจใช้ความตกลงทางการค้าทวิภาคีไทย-มาเลเซีย (Joint Trade Commission: JTC) ซึ่งเป็นกลไกส่งเสริมการค้าและจัดอุปสรรคทางการค้าระหว่างสองประเทศ ซึ่งภายใต้ความตกลงนี้ ประเทศไทยพยายามผลักดันการส่งเสริมอุตสาหกรรมอาหารฮาลาล เพราะเชื่อมั่นว่ามีความพร้อม ทั้งในด้านองค์ความรู้ในการตรวจสอบมาตรฐานอาหารและสินค้าฮาลาล ด้านผลผลิตทางการเกษตร และด้านวัตถุดิบทางการเกษตรที่เป็นปัจจัยการผลิตสำคัญ ในขณะที่ประเทศมาเลเซียมีตลาดโลกมุสลิม และการผลักดันให้กรอบความร่วมมือสามเหลี่ยมเศรษฐกิจ อินโดนีเซีย - มาเลเซีย - ไทย (IMT-GT) เป็นศูนย์กลางในการพัฒนาศักยภาพของพื้นที่ในการผลิตและจำหน่ายผลิตภัณฑ์ฮาลาลอย่างแท้จริง

4) ประเทศไทยควรกำหนดยุทธศาสตร์การขนส่งสินค้าส่งออกสู่โลกมุสลิม ความร่วมมือกับมิตรประเทศเป็นประเด็นสำคัญ ทั้งในแง่ความมีประสิทธิภาพและความยั่งยืน เช่น ผ่านท่าเรือในประเทศมาเลเซีย เพื่อลดระยะเวลาและต้นทุนการขนส่ง ประเด็นการร่วมผลิตเพื่อการส่งออกต้องมีข้อยุติการจัดสรรส่วนแบ่งมูลค่าเพิ่ม ในห่วงโซ่อุปทานที่ยอมรับได้ระหว่างสองประเทศ

5) ภาครัฐควรพิจารณาร่วมกับองค์กรศาสนา เพื่อหาแนวทางปรับลดอัตราค่าใช้จ่ายในการตรวจรับรองฮาลาลที่สูงที่สุดในสามประเทศลง พร้อม ๆ กับหาแนวทางอื่นสนับสนุนงบประมาณอย่างเป็นระบบและยั่งยืน เพื่อให้การตรวจรับรองมาตรฐานฮาลาล ดำเนินต่อไปตามหลักการอิสลามและมีประสิทธิภาพ

6) การขอใบรับรองเพื่อส่งออกสินค้าให้ชำระเงินค่าธรรมเนียมเพียงครั้งเดียว ที่ใดที่หนึ่งระหว่างองค์กรศาสนา (คณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทย) หรือกรมส่งเสริมการส่งออก เพื่อลดความซ้ำซ้อนและภาระของผู้ส่งออก และควรกำหนดค่าธรรมเนียมการตรวจรับรองฮาลาลให้สอดคล้องกันระหว่างส่วนกลาง และแต่ละจังหวัด

7) ควรมีระบบการลงทะเบียนขอตรวจรับรองฮาลาลไทย ทั้งออฟไลน์และออนไลน์ เช่นเดียวกับประเทศอินโดนีเซีย เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ผู้ประกอบการ ให้สามารถเร่งรัดติดตามผลการตรวจรับรองได้

8) ควรขยายอายุเครื่องหมายรับรองมาตรฐานฮาลาลไทยให้มากกว่า 1 ปี เช่น เป็น 2 ปี เท่ากับกรณีของอินโดนีเซีย และสอดคล้องกับความเห็นของผู้ประกอบการ สามารถเก็บค่าธรรมเนียมเพิ่มให้เท่ากับการรับรองสองครั้ง ครั้งละ 1 ปี ทั้งนี้ ต้องมีการติดตามและประเมินอย่างเข้มงวด

9) ควรมีการเจรจาปัญหาการไม่รับรองมาตรฐานฮาลาลซึ่งกันและกัน ให้ได้ข้อยุติโดยเร็ว โดยเฉพาะการที่อินโดนีเซีย กำหนดให้ผลิตภัณฑ์อาหารฮาลาลจะนำเข้าไปจำหน่าย ต้องได้รับการรับรองมาตรฐานฮาลาล จากสภาผู้รู้ทางศาสนาของอินโดนีเซียด้วย และไทยกำหนดให้ส่วนผสมที่ได้รับการรับรองมาตรฐานจากประเทศผู้ผลิตหรือผู้ส่งออกแล้ว ต้องได้รับการรับรองมาตรฐานฮาลาลองค์กรศาสนาใหม่ ปัญหานี้ทำให้มาตรฐานฮาลาลซึ่งเป็นมาตรฐานเดียวกันในทุกประเทศ ถูกแปรเป็นอุปสรรคที่ไม่ใช่ภาษาในรูปแบบของอุปสรรคทางเทคนิค (TBT) ทั้ง ๆ ที่ TBT กำหนดให้มาตรฐานและการตรวจสอบมาตรฐานของแต่ละประเทศ ต้องไม่เป็นอุปสรรคทางการค้า

10) ควรกำหนดเป้าหมายการเจาะตลาดโลกมุสลิมให้ชัดเจน ทั้งในเชิงภูมิศาสตร์ (ตลาดเอเชีย อาหรับ หรือแอฟริกา) และประเภทสินค้าแต่ละตลาดซึ่งมีกำลังซื้อ วัฒนธรรมการบริโภค และความต้องการสินค้าแตกต่างกัน ในบางสินค้าประเทศไทยมีศักยภาพการส่งออกในระดับโลก แต่ต้องการการปรับยุทธศาสตร์ใหม่ และข้อมูลเชิงลึกในการเจาะตลาดโลกมุสลิมแต่ละตลาด อาทิ ประเทศไทยควรใช้ประโยชน์จากพื้นที่ 4 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ที่โลกมุสลิมรู้จักดีและประชากรส่วนใหญ่เป็นมุสลิม เจาะตลาดโลกมุสลิม โดยสร้างแบรนด์ผลิตภัณฑ์ฮาลาลของพื้นที่นี้ ผลิตเพื่อส่งออกสู่โลกมุสลิม กลไกในการดำเนินการนี้อาจเป็นคณะกรรมการว่าด้วยยุทธศาสตร์การพัฒนา ร่วมสำหรับพื้นที่ชายแดนไทย - มาเลเซีย (JDS) ที่มุ่งสร้างกลไกในการพัฒนาการกินดีอยู่ดีของประชาชนในบริเวณพื้นที่ 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ (สงขลา ปัตตานี ยะลา นราธิวาส และสตูล) และ 4 รัฐภาคเหนือของมาเลเซีย ซึ่งน่าจะรวมถึงการพัฒนาผลิตภัณฑ์ฮาลาล วัตถุดิบเพื่อการผลิต ผลิตภัณฑ์ฮาลาล และบุคลากรทางด้านฮาลาลด้วย

11) ให้ลงทุนพัฒนาฐานข้อมูลผลิตภัณฑ์ฮาลาลอย่างต่อเนื่อง เพื่อเป็นฐานความรู้ในการพัฒนาอุตสาหกรรมฮาลาล ทั้งนี้โดยเริ่มจากฐานข้อมูลการค้าระหว่างประเทศ ตามด้วยฐานข้อมูลการผลิตสินค้าและบริการ และฐานข้อมูลผู้ประกอบการและผลิตภัณฑ์ที่ได้รับการรับรองมาตรฐานฮาลาล

12) การส่งเสริมการเรียนการสอนภาษามลายูในโรงเรียนสอนศาสนา และเปิดโอกาสให้แรงงานพัฒนาทักษะภาษาระหว่างการทำงาน

13) การพัฒนาสื่อการเรียนรู้ทางภาษา โดยมุ่งเน้นการสื่อสารในชีวิตประจำวันเป็นหลัก มิใช่เพื่อให้ผ่านการทดสอบความสามารถทางภาษา หรือการเขียนที่ถูกต้องตามหลักไวยากรณ์ รวมถึงการสร้างความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี และวิถีการดำเนินชีวิตของแรงงานจากต่างประเทศด้วย

14) ปฏิรูปกฎหมายและระบบส่งเสริมการลงทะเบียนย้ายถิ่นฐานของประชากรในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ เพื่อส่งเสริมแรงจูงใจและความร่วมมือของประชาชนในพื้นที่ที่อพยพย้ายถิ่นฐาน เพื่อส่งเสริมการเยียวยาและส่งเสริมพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชากรเหล่านี้อย่างยั่งยืน เช่น พิจารณาใช้ระบบ Online / ลดขั้นตอนทางเอกสาร

15) ปฏิรูประบบการเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบจากความรุนแรงในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยพิจารณาใช้ระบบ “Single Command+Local Admin” และ ระบบ “One Stop Service” มาใช้ในกระบวนการเยียวยาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ เพื่อแก้ไขปัญหาการบูรณาการทำงานร่วมกันระหว่างส่วนราชการที่อยู่ในพื้นที่

16) พิจารณาใช้ระบบลงทะเบียนล่วงหน้า ของประชากรในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ เพื่อให้หน่วยงานภาครัฐ สามารถเข้าถึงตัวประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น เมื่อเกิดเหตุการณ์ความรุนแรงในพื้นที่ดังกล่าว เพื่อประสิทธิภาพและคุณภาพของการเยียวยาและการป้องกันความรุนแรงที่อาจเกิดขึ้นแก่ประชาชนในพื้นที่อย่างเป็นระบบ

17) ปฏิรูประบบฐานข้อมูลสารสนเทศและคุณภาพ ทั้งในด้านความสมบูรณ์ของข้อมูล สถิติความรุนแรง และความเชื่อมโยงของระบบสารสนเทศต่าง ๆ ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ข้อมูลการย้ายถิ่นประชากร และข้อมูลสถิติที่เกี่ยวข้อง เพื่อส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากข้อมูลและเปิดโอกาสให้มีการวิจัย ซึ่งจะช่วยสนับสนุนให้เกิดองค์ความรู้ ในการสนับสนุนความรู้และความเข้าใจในปัญหา

18) พิจารณาสับสุนังกำลังคนและงบประมาณเพิ่มเติมให้แก่หน่วยงานเพื่อการเยียวยาในพื้นที่เช่น พมจ. ปก. และ เยียวยาอำเภอและเยียวยาจังหวัด เพื่อให้สอดคล้องกับภาระงานและความยากลำบากของการทำงานที่เสี่ยงอันตราย และส่งผลโดยตรงต่อกระบวนการสร้างสันติภาพผ่านการสร้างความเข้าใจ และการยอมรับหน่วยงานภาครัฐของไทย รวมทั้งการจัดสวัสดิการให้แก่เจ้าหน้าที่พลเรือนเหล่านี้ เทาเทียมกับเจ้าหน้าที่ตำรวจและทหาร

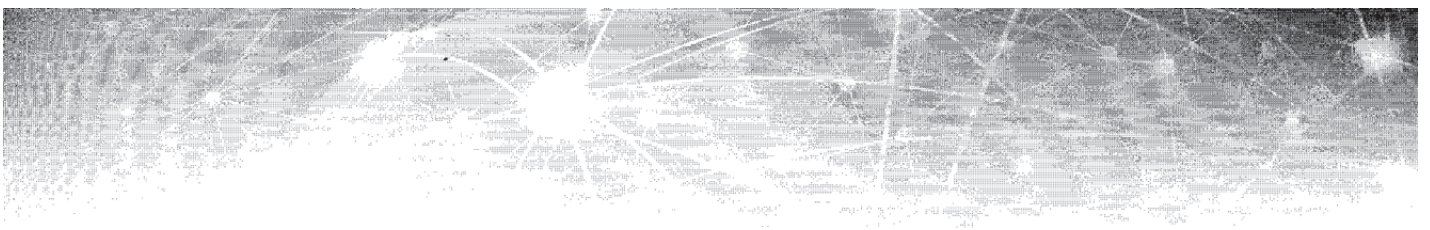
19) ธอท. ควรมีบทบาทในการพัฒนาองค์กรการเงินชุมชนของชาวมุสลิม เช่น การพัฒนากองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง หรือองค์กรการเงินระดับชุมชนอื่นที่มีความพร้อมความเข้มแข็งเพื่อยกระดับให้เป็นสถาบันการเงินชุมชน โดยนอกจากจะให้สินเชื่อเพิ่มเติมองค์กรละ 3-5 ล้านบาทแล้วควรช่วยเป็นพี่เลี้ยงให้ความรู้ในการบริหารเงิน การวางระบบงาน และจัดระบบบัญชี รวมทั้งให้อุปกรณ์คอมพิวเตอร์เพื่อสนับสนุนการดำเนินงาน ซึ่งถือเป็นแนวทางการส่งเสริมการเข้าถึงบริการทางการเงิน โดยใช้กลไกชุมชนชาวมุสลิมที่มีประสิทธิภาพ

20) ส่งเสริมให้เกิดการรวมตัวของประชาชนชาวมุสลิม ในรูปแบบกองทุนหมู่บ้านหรือสหกรณ์ ที่มีวัตถุประสงค์ในการออมเป็นหลัก ในลักษณะคล้ายกับกองทุนออมทรัพย์ เพื่อสร้างวินัยทางการเงินของชุมชนในระยะยาว และสามารถยกระดับจากองค์กรการเงินชุมชนในรูปแบบต่าง ๆ ขึ้นเป็นสถาบันการเงินชุมชน ซึ่งมีศักยภาพในการให้บริการทางการเงินมากขึ้น ทั้งในด้านการบริหารจัดการแหล่งเงินทุน เกิดการประหยัดต่อขนาด มีข้อมูลที่ครอบคลุมการกักขังของสมาชิกในชุมชนมากขึ้น เพิ่มความหลากหลายและความยืดหยุ่นของการให้บริการ

21) กำหนดให้สถาบันการเงินเฉพาะกิจของรัฐ ทำหน้าที่พี่เลี้ยงให้แก่องค์กรการเงินชุมชนตามหลักศาสนาอิสลาม โดยเน้นให้มีเกณฑ์การดำเนินงาน (Non Prudential Regulation) ที่เป็นมาตรฐาน เพื่อให้เกิดความเข้มแข็งและไม่ยึดติดกับบทบาทของผู้นำชุมชนเป็นหลัก นอกจากนี้ ธอท. อาจให้คณะที่ปรึกษาด้านชะรีอะฮ์ช่วยกำหนดแนวปฏิบัติด้านศาสนาที่องค์กรการเงินชุมชนสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้เหมาะสม กับสถานการณ์ขององค์กรของตนเอง

22) การให้การสนับสนุนด้านแหล่งเงินทุนในรูปแบบ Two-Step Loan หรือ Wholesale Funding แก่องค์กรการเงินชุมชนตามหลักศาสนาอิสลาม ถือเป็นรูปแบบการเชื่อมโยงทางการเงินระหว่างสถาบันการเงินในระบบและประชาชนฐานราก ซึ่งธนาคารออมสินและ ธ.ก.ส. ได้ดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ธอท. จึงควรมีการดำเนินการในลักษณะเดียวกัน แต่เน้นกลุ่มเป้าหมายที่เป็นองค์กรการเงินตามหลักศาสนาอิสลาม นอกจากนี้ อาจมีการใช้องค์กรเหล่านี้เป็นช่องทางการให้บริการแก่ ธอท. ในลักษณะของ Banking Agent ด้วยก็ได้ โดยจะทำให้ ธอท. สามารถเข้าถึงกลุ่มลูกค้ามุสลิมได้อย่างมีประสิทธิภาพ และลดภาระต้นทุนการเปิดสาขาของธนาคารได้

โครงการวิจัย

ทิศทางใหม่ของการพัฒนาอุตสาหกรรมฮาลาลไทยในอาเซียน

ศาสตราจารย์ ดร.อิสรา ศานติศาสน์²

ความเป็นมา

ในยุคปัจจุบัน ปัจจัยทางเศรษฐกิจเป็นเหตุผลสำคัญในการขับเคลื่อนนโยบายและการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ประกอบกับประชากรมุสลิมมีส่วนแบ่งมากกว่า 1 ใน 4 ของประชากรโลก แนวคิดเศรษฐกิจอิสลาม ที่วางรากฐานอยู่บนความศรัทธาในพระเจ้า แบ่งแนวทางการใช้ชีวิตของมุสลิมออกเป็นอย่างน้อย 2 ระดับ คือ ฮาลาล (หรือหะลาล) และฮารอม (หรือหะรอม) จึงได้รับความสนใจมากขึ้น ฮาลาล หมายถึง สิ่งที่อนุมัติให้ปฏิบัติได้ ซึ่งครอบคลุมทุก ๆ ด้านในการดำรงชีวิตของมุสลิมทุกคน ฮารอม หมายถึง สิ่งที่ไม่อนุมัติให้ปฏิบัติหรือเกี่ยวข้องในทางใด ๆ ทั้งสิ้น เช่น ดองเบียร์ การผูกขาด การกักตุนสินค้า การบริโภคสุรา และการพนัน คำว่าฮาลาล เป็นที่รู้จักกันเมื่อสังคมเริ่มให้ความสนใจกับผลิตภัณฑ์ฮาลาล ซึ่งรวมถึงอาหาร เครื่องดื่ม ยา และเครื่องสำอาง

อย่างไรก็ตาม ความเข้าใจเกี่ยวกับอาหารฮาลาลของคนไทยหลายคน ยังเป็นความเข้าใจที่ค่อนข้างแคบ ส่วนใหญ่รู้เพียงว่าผลิตภัณฑ์ฮาลาลคือ อาหารที่มุสลิมบริโภคได้ ซึ่งหมายถึง อาหารที่ไม่มีส่วนผสมที่เป็นหมู และสุรา และมักจะเข้าใจว่าหมายถึงอาหารประเภทข้าวหมกไก่ แกงมัสมั่น แกงกุ่มห่ม่า เท่านั้น ซึ่งมีรากฐานมาจากความเข้าใจที่ไม่ถูกต้องว่ามุสลิมหมายถึง แยกเท่านั้น ทั้ง ๆ ที่ยังมีมุสลิมกลุ่มอื่นอีกเกือบครึ่งหนึ่งของประชากรมุสลิมโลกประมาณ 1,700 ล้านคน ที่อาศัยอยู่ในส่วนอื่นของโลก เช่น จีน เอเชียกลาง รัสเซีย ยุโรปตะวันออก แอฟริกา ที่มีภูมิหลังทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมที่หลากหลาย

โดยหลักการอิสลาม พระเจ้าสร้างสรรพสิ่งขึ้นมาเพื่อให้มนุษย์ใช้ประโยชน์ทั้งสิ้น สรรพสิ่งเหล่านี้จึงเป็นที่อนุมัติหรือฮาลาล ไม่มีสิ่งใดที่ไม่เป็นที่อนุมัติหรือฮารอม (หรือหะรอม) ยกเว้นสิ่งที่อัลกุรอาน และแบบอย่างคำสอนของท่านศาสนทูตระบุไว้ชัดเจนว่าที่ไม่เป็นที่อนุมัติ โดยนัยนี้

² อาจารย์ประจำคณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สรรพสิ่งที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติส่วนใหญ่จึงเป็นสิ่งที่อนุมัติหรือฮาลาล อย่างไรก็ตาม ผลิตภัณฑ์อาหารและเครื่องดื่ม มีทั้งที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ และที่ได้ถูกปรับเปลี่ยนหรือแปรสภาพโดยมนุษย์ สำนักจุฬาราชมนตรี จึงได้กำหนดรายละเอียดของผลิตภัณฑ์ที่ไม่ถูกต้อง หรือไม่อนุมัติตามหลักศาสนาไว้ ซึ่งได้เป็นรากฐานของการตรวจรับรองมาตรฐานฮาลาลไทยจนถึงปัจจุบัน

อุตสาหกรรมฮาลาลของประเทศไทย เริ่มได้รับการส่งเสริมอย่างจริงจังตั้งแต่วันที่ 25 กันยายน 2544 ได้มีการจัดสรรงบประมาณกว่าพันล้านบาทผ่านหน่วยงานต่าง ๆ รวมถึงหน่วยราชการและองค์กรศาสนา แต่ผลการศึกษาในอดีตชี้ว่า การเติบโตของมูลค่าส่งออกอาหารฮาลาลของไทย เกิดจากการขยายตัวของตลาดโลกมุสลิมเป็นหลัก ไม่ได้เกิดจากความสามารถในการแข่งขันในตลาดโลกมุสลิม ความสามารถในการแข่งขัน ไม่ได้มีเพียงรสชาติของอาหารและต้นทุนการผลิต แต่รวมถึงความเชื่อมั่นในคุณภาพ การออกแบบบรรจุภัณฑ์ และระยะทางหรือต้นทุนในการขนส่งสินค้าไปยังจุดกระจายสินค้าและผู้บริโภค

การศึกษาข้อมูลจนถึงปี 2556 มีข้อค้นพบที่เป็นประโยชน์ต่อการวางนโยบายอุตสาหกรรมฮาลาลใหม่ ในภาพรวมมี 2 ประเด็นสำคัญ คือ การตรวจรับรองฮาลาลไทย และการส่งเสริมผลิตภัณฑ์ฮาลาลไทย ข้อมูลชี้ให้เห็นความสำเร็จของการรับรองเครื่องหมายฮาลาลไทยในระดับหนึ่ง แม้จะมีบางจุดที่ต้องปรับปรุง จำนวนผลิตภัณฑ์ที่ได้รับการรับรองเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง แต่ในส่วนการส่งเสริมผลิตภัณฑ์ฮาลาลไทย คงยากที่จะกล่าวว่าประสบความสำเร็จ ประเทศไทยยังคงมีส่วนแบ่งตลาดในโลกมุสลิมน้อยมาก เมื่อเทียบกับส่วนแบ่งในตลาดโลก และกำลังสูญเสียส่วนแบ่ง แม้จะมีสินค้าบางชนิด ที่ประเทศไทยสามารถช่วงชิงส่วนแบ่งตลาดในโลกมุสลิมได้ แต่สินค้าเหล่านี้สามารถเจาะตลาดโลกมุสลิมได้เอง โดยไม่ต้องมีเครื่องหมายฮาลาล

ประเทศไทยอาจได้เปรียบหลายประเทศ จากการเป็นผู้ผลิตผลผลิตทางการเกษตรที่มากและหลากหลาย มีแรงงานที่ค่าจ้างยังถูกกว่าหลายประเทศที่เป็นคู่แข่ง และรสชาติของอาหารไทยที่ทั่วโลกรู้จัก แต่ความสามารถในการแข่งขันในตลาดอาหารฮาลาล ไม่ได้มีเพียงต้นทุนการผลิตและรสชาติของอาหารเท่านั้น ยังรวมถึงการยอมรับในมาตรฐานฮาลาล ความเข้าใจในวัฒนธรรมการบริโภค การออกแบบบรรจุภัณฑ์ และต้นทุนในการขนส่งสินค้าไปยังจุดกระจายสินค้าหรือผู้บริโภคด้วย ปัจจัยที่กล่าวมานี้ ประเทศไทยอาจอยู่ในสถานะเสียเปรียบประเทศเพื่อนบ้าน โดยเฉพาะมาเลเซีย และอินโดนีเซีย ซึ่งแม้มาเลเซียไม่ได้มีวัตถุดิบที่มากและหลากหลายเช่นประเทศไทย แต่มีภาพลักษณ์ความเป็นประเทศมุสลิมที่น่าเชื่อถือในมาตรฐานฮาลาล และมีท่าเรือ Butterworth ที่ปีนัง และ Klang West Port ที่กรุงกัวลาลัมเปอร์ ซึ่งอยู่ใกล้จุดกระจายสินค้าของโลกมุสลิม เช่น คูไบ มากกว่าท่าเรือไทย คูไบเป็นจุดกระจายสินค้าสำคัญของตะวันออกกลาง ทำให้มาเลเซียมีต้นทุน

ต่ำกว่าในการขนส่งผลิตภัณฑ์ฮาลาล ไปยังตลาดตะวันออกกลางที่มีกำลังซื้อสูง ในขณะที่อินโดนีเซีย เป็นประเทศที่มีประชากรมุสลิมมากที่สุดในโลก มีแรงงานถูก มีพื้นที่มากพอที่จะขยายการผลิต และมีท่าเรือ ที่กรุงจาการ์ตาและท่าเรือที่เมดาน ซึ่งอยู่ใกล้ดูไบ เช่นกัน ปัญหานี้ ผนวกกับความแตกต่าง ในกระบวนการตรวจสอบรับรองมาตรฐานฮาลาล อาจเป็นสาเหตุให้โลกมุสลิมให้ความสนใจ ผลิตภัณฑ์ฮาลาลไทย และเอกชนจำนวนหนึ่งใช้เครื่องหมายรับรองฮาลาลของประเทศเหล่านี้ ในการส่งออก หรือย้ายฐานการผลิตอาหารฮาลาลของตนไปยังประเทศอื่น เช่น มาเลเซีย และตุรกี เพื่อเข้าใกล้ตลาด และอาศัยความได้เปรียบจากการเป็นประเทศมุสลิมของประเทศเหล่านั้น ในการเจาะตลาดโลกมุสลิม ทำให้ส่วนแบ่งตลาดของไทยในตลาดโลกมุสลิมลดลง

ด้วยเหตุนี้ จึงจำเป็นต้องมีการศึกษาสถานการณ์ที่กำลังเป็นอยู่ เพื่อแสวงหาแนวทางใหม่ ในการพัฒนาและส่งเสริมอุตสาหกรรมฮาลาลของประเทศไทย ให้มีความพร้อมในการแข่งขัน และ เห็นโอกาสในการร่วมมือกับประเทศอื่น ๆ ซึ่งรวมถึงประเทศสมาชิกประชาคมอาเซียนที่มีประชากร ส่วนใหญ่เป็นมุสลิม เช่น มาเลเซีย และอินโดนีเซีย ซึ่งในฐานะผู้ผลิตอาหารฮาลาลเพื่อการส่งออก ประเทศเหล่านี้อาจมีสถานะเป็นคู่แข่งของเรา แต่ก็อาจมีบางปัจจัยที่เกื้อหนุนกัน สามารถร่วมกัน แข่งขันกับคู่แข่งนอกอาเซียน ที่มีส่วนแบ่งในตลาดอาหารฮาลาลโลกกว่าร้อยละ 90 ได้ โดยเฉพาะ จากการที่ทั้งสามประเทศ เป็นสมาชิกก่อตั้งของอาเซียน และมีข้อตกลงความร่วมมือร่วมกัน เช่น AFTA ที่ผลักดันการค้าเสรี สามเหลี่ยมเศรษฐกิจอินโดนีเซีย มาเลเซีย และประเทศไทย (IMT-GT) ที่เน้นความร่วมมือในการพัฒนาพื้นที่ 2 จังหวัด ในเกาะสุมาตราของอินโดนีเซีย 4 รัฐทางตอนเหนือ ของมาเลเซีย และจังหวัดในภาคใต้ของประเทศไทย และข้อตกลงอื่น ๆ อีกมาก

ข้อค้นพบ

การตรวจรับรองฮาลาล

โดยเหตุที่ประชากรมุสลิมทั่วโลก มีความต้องการบริโภคผลิตภัณฑ์ฮาลาลที่ผ่านมาตรการ ควบคุมที่ถูกต้องตามหลักอิสลาม เวทีการค้าโลกจึงมองเห็นความสำคัญของเครื่องหมายฮาลาลและ ได้ผลักดันการใช้เครื่องหมายฮาลาลผ่าน FAO และ WHO กระทั่งในปี 2536 Codex Alimentarius Commission จึงได้เริ่มพิจารณาร่างแนวทางการใช้เครื่องหมายฮาลาล จนมีการยอมรับแนวทาง สากลในการอนุญาตให้ใช้เครื่องหมายฮาลาล (General Guidelines for Use of the Term “Halal”: CAC/GL 24-1997) ขึ้นเป็นส่วนหนึ่งของมาตรฐานอาหารระหว่างประเทศ แนวทางดังกล่าว กำหนดว่า ประเทศสมาชิกของ Codex ที่ต้องการประทับเครื่องหมายฮาลาล จะต้องมีการ มาตรฐาน การผลิตที่เป็นไปตามมาตรฐานสากลที่ Codex กำหนดขึ้น มาตรฐานสากลนี้กำหนดให้มีการใช้

มาตรการควบคุมการติดฉลากที่ใช้คำว่า ฮาลาล หรือคำอื่นที่มีความหมายเทียบเท่ากันตามที่ได้มีกำหนดไว้ใน General Standard for the Labeling of Prepackaged Foods ซึ่งวางรากฐานอยู่บนคำสอนของอิสลามที่ให้ความหมายไว้ชัดเจน และเป็นหลักการของมาตรฐานฮาลาลที่ใช้อยู่ในประเทศต่าง ๆ ซึ่งรวมถึงความปลอดภัยและหลักโภชนาการ (ดีอียิบน์) ตั้งแต่วัตถุดิบและส่วนประกอบที่ใช้ กระบวนการผลิต การขนส่ง การจัดเก็บ และการจัดจำหน่าย ซึ่งรวมถึงการปนเปื้อนสิ่งที่ไม่ฮาลาล General Guidelines ดังกล่าวมีหลักการสำคัญดังนี้

- ยอมรับว่าอาจมีความแตกต่างในการตีความมาตรฐานผลิตภัณฑ์ฮาลาลอยู่บ้างในระหว่างมัสยิดต่าง ๆ (Islamic Schools of Thought) และจะไม่ก้าวล้ำสิทธิขององค์กรศาสนาที่มีอำนาจรับผิดชอบในแต่ละประเทศ ที่จะมีความเห็นหรือการตีความหลักการและกฎเกณฑ์ทางศาสนาที่เกี่ยวข้องกับผลิตภัณฑ์ฮาลาล
- ไม่ได้ให้การยอมรับว่าสิทธิในการรับรองเครื่องหมายฮาลาลในประเทศต่าง ๆ ถูกจำกัดไว้ที่องค์กรศาสนาเท่านั้น เพราะเป็นประเด็นที่เกี่ยวข้องกับระเบียบกฎเกณฑ์ภายในของแต่ละประเทศ และความตกลงที่แต่ละประเทศมีอยู่กับประเทศอื่น ๆ

ในปัจจุบัน มีหลายประเทศทั่วโลกที่พัฒนาระบบการตรวจรับรองฮาลาลขึ้นมา บางประเทศมีดำเนินการโดยหน่วยงานหรือองค์กรเดียวและมีเครื่องหมายเดียว บางประเทศดำเนินการโดยหลายหน่วยงานหรือองค์กรและมีหลายเครื่องหมาย องค์กรตรวจรับรองของบางประเทศเป็นหน่วยงานรัฐ บางประเทศเป็นองค์กรศาสนา และบางประเทศเป็นหน่วยธุรกิจ ณ ปัจจุบัน ประเทศไทย มาเลเซีย และอินโดนีเซีย ดำเนินการโดยองค์กรหรือหน่วยงานเดียว และมีเครื่องหมายเดียว โดยการตรวจรับรองของไทยและอินโดนีเซีย ดำเนินการโดยองค์กรศาสนา แต่การตรวจรับรองของมาเลเซียดำเนินการโดยหน่วยงานของรัฐ ที่ดูแลกิจการศาสนาอิสลาม และในบางกรณี ธุรกิจเอกชนด้วย

โดยหลักการ การตรวจรับรองมาตรฐานฮาลาลของทั้งสามประเทศไม่ได้แตกต่างกันมาก แต่มีรายละเอียดบางประการที่สร้างข้อได้เปรียบหรือเสียเปรียบ โดยสรุป การตรวจรับรองของอินโดนีเซีย น่าจะสะดวกและมีต้นทุนต่ำสุด รวมถึงอายุใบรับรองที่นานกว่า ตามด้วยมาเลเซีย โดยการตรวจรับรองฮาลาลของไทย มีความสะดวกน้อยที่สุดและมีต้นทุนสูงที่สุด ทั้งนี้ อาจมีเงื่อนไขอื่นที่เป็นต้นทุนเพิ่มขึ้นในทางปฏิบัติ ซึ่งไม่ได้รวมไว้ในรายงานฉบับนี้ อย่างไรก็ตาม มาเลเซียเป็นประเทศเดียวที่มีหน่วยงานด้านการพัฒนา และส่งเสริมอุตสาหกรรมฮาลาลเป็นการเฉพาะ บทเรียนจากทั้งสองเป็นประโยชน์แก่ประเทศไทย

เส้นทางการผลิตและการค้าผลิตภัณฑ์ฮาลาล

เมื่อพิจารณาจากส่วนแบ่งการตลาดของผลิตภัณฑ์ฮาลาล มีความแตกต่างที่สำคัญระหว่าง ไทย บมาเลเซีย และอินโดนีเซีย 3 ประการคือ ประการแรก ไทยมีความสามารถในการแข่งขันในตลาดโลกของผลิตภัณฑ์ฮาลาลมากกว่ามาเลเซียและอินโดนีเซีย ส่วนแบ่งของไทยในตลาดโลก แกว่งตัวอยู่ที่ประมาณร้อยละ 3 ในขณะที่มาเลเซียและอินโดนีเซียมีส่วนแบ่งน้อยกว่า ไม่เกินร้อยละ 0.5 เท่านั้น แต่ส่วนแบ่งของทั้งสองประเทศมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น ประการที่สอง ไทยมีความสามารถในการเจาะตลาดโลกมุสลิมได้ไม่ดีเท่ามาเลเซียและอินโดนีเซีย ส่วนแบ่งของไทยในตลาดโลกมุสลิม น้อยกว่าส่วนแบ่งในตลาดโลก ในขณะที่มาเลเซียและอินโดนีเซียมีส่วนแบ่งในตลาดโลกมุสลิม มากกว่าในตลาดโลก ประการที่สาม เมื่อเปรียบเทียบส่วนแบ่งในตลาดโลกมุสลิมของทั้งสามประเทศ อินโดนีเซียมีผลงานดีกว่า ส่วนแบ่งในตลาดโลกมุสลิมอยู่ที่ประมาณ ร้อยละ 3 ในขณะที่ไทยและ มาเลเซียมีส่วนแบ่งในตลาดโลกมุสลิมเพียงประมาณร้อยละ 1 แต่ส่วนแบ่งของไทยมีแนวโน้ม ลดลงอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปี 2009 จนเหลือน้อยกว่าร้อยละ 1 ในปี 2013 ส่วนแบ่งของมาเลเซีย ซึ่งลดลงในระยะแรก มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นตั้งแต่ปี 2008 จนกระทั่งมากกว่าร้อยละ 1 ในปี 2013

การที่ไทยมีความสามารถในการแข่งขันในตลาดโลกของผลิตภัณฑ์ฮาลาลมากกว่ามาเลเซีย และอินโดนีเซีย โดยส่วนแบ่งของไทยในตลาดโลกเฉลี่ยประมาณร้อยละ 3 ซึ่งมากกว่ามาเลเซียและ อินโดนีเซีย (ไม่เกินร้อยละ 0.5) นั้น ถือได้ว่าไทยมีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบมากกว่าอีกสอง ประเทศอยู่มาก สินค้าส่งออกสำคัญ 3 อันดับแรก ที่ช่วยให้ไทยนำอีกสองประเทศในด้านส่วนแบ่ง ในตลาดโลก คือ หอมพืชมัก และผลไม้ ตามด้วยหมวดธัญพืช และอาหารปรุงแต่ง และหมวด เนื้อสัตว์ แต่ในหมวดพืชมัก ผลไม้ ถ้าไม่รวมมันสำปะหลังที่ประเทศไทยมีส่วนแบ่งในตลาดโลกมาก ถึงร้อยละ 83 แล้ว ไทยไม่ได้นำเข้าอีกสองประเทศมากนัก ในหมวดธัญพืช และอาหารปรุงแต่ง ซึ่งสินค้าส่งออกหลักของไทยคือขนมที่ทำจากน้ำตาลอื่น ๆ กากน้ำตาล และข้าวโพด และในหมวด เนื้อสัตว์ ซึ่งไทยมีศักยภาพมากกว่าอีกสองประเทศเป็นอย่างมาก การส่งออกหมวดเนื้อสัตว์ของไทย ไปทั่วโลกในช่วง 12 ปี มีมูลค่ามากที่สุด (US\$ 2,693,898,912) ซึ่งมากกว่ามูลค่าส่งออกของ มาเลเซีย (US\$ 63,364,482) และอินโดนีเซีย (US\$ 10,015,211) หลายเท่าตัว สินค้าส่งออกสำคัญ ของไทยในหมวดนี้คือ เนื้อสัตว์ ส่วนอื่น ๆ ของสัตว์ และเนื้อสัตว์ปีก ในขณะที่มาเลเซียส่งออก ไส้กรอก และอินโดนีเซียส่งออกหนังไก่และไส้กรอก

การวิเคราะห์ตลาดโลกมุสลิมจะช่วยชี้ให้เห็นโอกาสในการส่งออก เมื่อพิจารณาจากส่วนแบ่งในตลาดโลกมุสลิมของทั้งสามประเทศ ซึ่งอินโดนีเซียมีมากที่สุดประมาณร้อยละ 3 ในขณะที่ไทยและมาเลเซียมีส่วนแบ่งเพียงประมาณร้อยละ 1 โดยส่วนแบ่งของไทยมีแนวโน้มลดลงตั้งแต่ปี 2009 จนเหลือน้อยกว่าร้อยละ 1 ในปี 2013 ในขณะที่ส่วนแบ่งของมาเลเซีย ซึ่งลดลงในระยะแรก มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นตั้งแต่ปี 2008 จนกระทั่งมากกว่าร้อยละ 1 ในปี 2013 ประเด็นที่สำคัญคือ สินค้านำเข้าหลักของโลกมุสลิมมีอยู่จำนวนหนึ่ง และสินค้านำเข้าสำคัญที่กล่าวมานี้ โลกมุสลิมมีประเทศผู้นำเข้าสำคัญอยู่ไม่กี่ประเทศ

ในประเด็นที่ประเทศไทยมีความสามารถในการเจาะตลาดโลกมุสลิมได้ไม่ดีเท่ามาเลเซียและอินโดนีเซียนั้น สาเหตุส่วนหนึ่งน่าจะเกิดจากการเป็นประเทศมุสลิม ผลิตภัณฑ์ฮาลาลจากทั้งสองประเทศจึงได้รับการยอมรับมากกว่า หมวดสินค้าที่สินค้าส่งออกของไทยไปโลกมุสลิมมีส่วนแบ่งการตลาดลดลง คือ หมวดเครื่องดื่มที่ลดลงตั้งแต่ปี 2002 เป็นอย่างช้า หมวดไขมันและน้ำมัน ซึ่งลดลงตั้งแต่ปี 2004 หมวดผลิตภัณฑ์นม และหมวดผลิตภัณฑ์จากพืชผักและผลไม้ ซึ่งลดลงตั้งแต่ปี 2008 และหมวดอาหารทะเล ซึ่งลดลงตั้งแต่ปี 2009 ในขณะที่มาเลเซียมีส่วนแบ่งการตลาดเพิ่มในหลายหมวด ที่ส่วนแบ่งการตลาดของประเทศไทยลดลง ได้แก่ หมวดไขมันและน้ำมัน และหมวดผลิตภัณฑ์จากพืชผักและผลไม้ และยังมีส่วนแบ่งการตลาดเพิ่มในหมวดธัญพืชและอาหารปรุงแต่ง ที่ส่วนแบ่งของไทยลดลงตั้งแต่ปี 2009 แต่เริ่มฟื้นตัวตั้งแต่ปี 2011 ทั้งนี้ ส่วนแบ่งการตลาดในหมวดเนื้อสัตว์ของทั้งประเทศไทยและมาเลเซียเพิ่มขึ้นตลอด มีเพียงปี 2013 เท่านั้น ที่ส่วนแบ่งการตลาดของไทยเพิ่มขึ้น ในขณะที่ส่วนแบ่งของมาเลเซียลดลง อย่างไรก็ตาม ทั้งสองประเทศมีส่วนแบ่งการตลาดในหมวดนี้น้อยมาก

กล่าวโดยสรุป ข้อค้นพบสำคัญคือ 1) มาเลเซีย และอินโดนีเซียนำเข้าผลิตภัณฑ์ฮาลาลจากไทยหลายรายการ 2) ในการเจาะตลาดโลกมุสลิม มาเลเซียและอินโดนีเซียได้เปรียบประเทศไทยจากการเป็นประเทศมุสลิม 3) ประเทศไทยกำลังสูญเสียส่วนแบ่งในตลาดโลกมุสลิมของหลาย ๆ หมวดสินค้าอย่างต่อเนื่อง และต้องการยุทธศาสตร์ใหม่ ๆ และ 4) สินค้าส่งออกสำคัญไปตลาดโลกและตลาดโลกมุสลิมของทั้งสามประเทศค่อนข้างเหมือนกัน สถานะในตลาดโลกจึงเป็นคู่แข่งกัน โอกาสที่จะมี Vertical Integration มีอยู่น้อย แม้จะเป็นความต้องการของมาเลเซียที่ขาดแคลนวัตถุดิบ และประเทศไทยกับประเทศอินโดนีเซียจะมีศักยภาพในการส่งออกวัตถุดิบเพื่อการผลิตผลิตภัณฑ์ฮาลาลในประเทศอื่น

กรอบความร่วมมือและข้อตกลงระหว่างสามประเทศ

การศึกษากรอบความร่วมมือและข้อตกลงต่าง ๆ ที่ทั้งสามประเทศมีต่อกัน ชี้ให้เห็นไม่เพียงแต่แนวโน้มการแข่งขันที่จะเกิดขึ้น แต่ยังมีโอกาสที่ประเทศไทยจะร่วมมือกับมาเลเซียและอินโดนีเซียในการพัฒนาและส่งเสริมอุตสาหกรรมฮาลาล ดังนี้

ก) เขตการค้าเสรีอาเซียน (ASEAN Free Trade Area: AFTA) เป้าหมายสำคัญของอาเซียน คือ ความร่วมมือระหว่างประเทศสมาชิกทั้งในด้านเศรษฐกิจ ความมั่นคง สังคม และวัฒนธรรม อาเซียนมีประชากรรวมกันกว่า 600 ล้านคน โดยประมาณครึ่งหนึ่งเป็นมุสลิมที่ต้องบริโภคผลิตภัณฑ์ที่ฮาลาล การค้าเสรีจะช่วยให้ผู้บริโภคมุสลิมมีทางเลือกในการบริโภคมมากขึ้น ทั้งในแง่ผลิตภัณฑ์ที่หลากหลาย ราคาที่จ่ายได้ และความเชื่อมั่นในสินค้าที่จะบริโภค ในขณะที่ผู้ผลิตจะมีปัจจัยการผลิตให้เลือกมากขึ้น ต้นทุนการผลิตต่ำลง และมีฐานลูกค้ากว้างขึ้น การที่ประเทศสมาชิกต้องลดและยกเลิกมาตรการภาษีและที่ไม่ใช่ภาษีให้แกกัน มีหลายกฎเกณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมฮาลาล ดังนี้

ใน CEPT ซึ่งประเทศสมาชิกต้องลดภาษีนำเข้า ยังมีปัญหาการตีความบางผลิตภัณฑ์ที่แตกต่างกัน เช่น บุรีน ถือว่าผลิตภัณฑ์ยาสูบ เช่น บุหรี่ไม่ฮาลาล และไม่รวมไว้ในกลุ่มสินค้าที่จะได้รับการยกเว้นภาษี ประเทศอื่น ๆ รวมทั้งมาเลเซีย และอินโดนีเซียซึ่งเป็นประเทศมุสลิมเช่นเดียวกับบุรีน และประเทศไทยไม่มีความชัดเจนในเรื่องนี้ ในระดับองค์กรศาสนา การบริโภคผลิตภัณฑ์ยาสูบไม่ฮาลาล แต่ในระดับประเทศไม่ได้มีการขอคงไว้ซึ่งอุปสรรคในการนำเข้า บริษัทข้ามชาติจำนวนหนึ่ง ใช้ประโยชน์จากช่องว่างนี้และกว่าด้วยถิ่นกำเนิดสินค้าอาเซียน ผลิตผลิตภัณฑ์ยาสูบราคาถูกเพื่อจำหน่ายในอาเซียน

กฎว่าด้วยถิ่นกำเนิดสินค้าอาเซียน (ROO) กำหนดให้สินค้าที่จะได้รับประโยชน์จากการลดภาษี ต้องเป็นสินค้าที่มาจากหรือผลิตจากประเทศสมาชิกทั้งหมดหรือเป็นบางส่วน ซึ่งสินค้าหรือวัตถุดิบที่ใช้ในการผลิตผลิตภัณฑ์ฮาลาลจะได้รับประโยชน์ด้วย ทั้งนี้ สินค้าที่มาจากหรือผลิตจากประเทศสมาชิกทั้งหมดหมายถึง สินค้าเกษตรที่ผลิตหรือเก็บเกี่ยวในประเทศสมาชิก สัตว์ที่เกิดและถูกเลี้ยงในประเทศสมาชิก รวมถึงสินค้าที่ได้จากสัตว์ดังกล่าว สัตว์ที่ถูกจับ ถูกล่า หรือถูกเพาะเลี้ยง สัตว์ทะเล และผลิตภัณฑ์ที่ถูกจับโดยเรือหรือบนเรือที่จดทะเบียนในธงของประเทศสมาชิก ในท้องทะเลที่ได้รับอนุญาต ตลอดจนผลพลอยได้ หรือของเหลือจากการผลิตหรือการได้มาซึ่งสินค้าหรือผลิตภัณฑ์ที่กล่าวข้างต้น

สินค้าที่มาจากหรือผลิตจากประเทศสมาชิกบางส่วน หมายถึงสินค้าที่มีสัดส่วนมูลค่าที่เกิดขึ้นในอาเซียน (ASEAN หรือ Regional Value Content) อย่างน้อยร้อยละ 40 หรือมีการผลิตจนเกิดการเปลี่ยนพิกัดในระดับ 4 หลักของ Harmonised System และสามารถคำนวณวัตถุดิบในอาเซียนแบบสะสม โดยกำหนดสัดส่วนขั้นต่ำของวัตถุดิบในอาเซียนเท่ากับร้อยละ 20 ซึ่งส่วนผสมที่ฮาลาลและมาจากอาเซียนจะมีราคาถูกลง

อุปสรรคทางเทคนิค (TBT) อยู่ในเรื่องของมาตรฐาน กฎเกณฑ์ทางเทคนิค และกระบวนการตรวจสอบมาตรฐาน ซึ่งกำหนดให้มาตรฐานและการตรวจสอบมาตรฐานของแต่ละประเทศต้องไม่เป็นอุปสรรคทางการค้า โดยทั่วไป มาตรฐานฮาลาลไม่น่าจะแปรเป็น TBT ได้ เพราะเป็นมาตรฐานเดียวกันในโลกมุสลิม อย่างไรก็ตาม มีรายงานว่าอินโดนีเซียกำหนดให้ผลิตภัณฑ์อาหารที่จะนำเข้าไปจำหน่าย ต้องได้รับการรับรองมาตรฐานฮาลาลจากสภาผู้รู้ทางศาสนาของอินโดนีเซียด้วย แม้ว่าผลิตภัณฑ์ดังกล่าว จะได้รับการรับรองจากประเทศผู้ผลิตแล้ว มาตรฐานฮาลาลจึงแปรเป็นอุปสรรคที่ไม่ใช่ภาษีในรูปของ TBT

ข) กรอบความตกลงว่าด้วยการบริการของอาเซียน (ASEAN Framework Agreement on Services: AFAS) เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมฮาลาล ในส่วนของการให้บริการตรวจรับรองมาตรฐานฮาลาล ภายใต้กรอบความตกลงนี้ ประเทศสมาชิกต้องเปิดตลาดธุรกิจบริการให้แก่กันมากกว่าที่แต่ละประเทศมีข้อตกลงกับองค์การการค้าโลก (WTO) โดยทุกประเทศต้องทยอยผูกพันการเปิดตลาดให้มากขึ้น ทั้งจำนวนสาขาและรูปแบบของอุปทาน รวมทั้งลดข้อจำกัดที่เป็นอุปสรรคต่อผู้ให้บริการจากประเทศสมาชิก โดยแต่ละประเทศคงไว้ซึ่งสิทธิในการออกกฎระเบียบของตนในการกำกับดูแลการบริการให้มีคุณภาพ เพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของ Free Flow of Services ภายใต้เป้าหมายและพิมพ์เขียวสู่การเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน ซึ่งให้ประเทศสมาชิกจัดทำข้อผูกพัน โดยกำหนดระดับการเปิดตลาดในแต่ละช่วงไว้จนถึงปี พ.ศ. 2558

ตามสองเป้าหมายแรก ซึ่งประเทศสมาชิกจะต้องยกเลิกข้อจำกัดต่อการให้บริการข้ามพรมแดน และการใช้บริการข้ามพรมแดนทั้งหมด แต่ถ้ามองถึงเหตุผลจำเป็นที่จะต้องคงเงื่อนไขบางประการสำหรับบางสาขาบริการไว้ก็สามารถทำได้ ตามเป้าหมายการเปิดตลาดนี้ ข้อจำกัดต่อการให้บริการและการใช้บริการตรวจรับรองฮาลาล ที่ดำเนินการโดยองค์กรศาสนาเป็นเรื่องที่กระทำไม่ได้ แต่ไม่ปรากฏว่าประเทศไทยได้แสดงเหตุผลของความจำเป็นที่จะคุ้มครองธุรกิจการตรวจรับรองฮาลาลแต่อย่างใด สำหรับเป้าหมายระดับที่สาม ที่ประเทศสมาชิกต้องเปิดให้นักลงทุนอาเซียนเข้ามาจัดตั้งธุรกิจในประเทศสมาชิกได้ โดยมีสัดส่วนการถือหุ้นเพิ่มขึ้นได้จนถึง 70% ดังนั้นนักลงทุนอาเซียนจะสามารถเข้ามาลงทุนในประเทศไทย เพื่อให้บริการตรวจรับรองฮาลาลได้ในทุกขั้นตอน

แต่เงื่อนไขเวลาจะเป็นเมื่อใด ขึ้นกับการตรวจรับรองฮาลาลถูกจัดอยู่ในสาขาใด ซึ่งตามข้อผูกพัน เปิดตลาดการค้าบริการชุดที่ 7 การให้บริการตรวจรับรองมาตรฐานฮาลาลน่าจะรวมอยู่ในการวิจัย และพัฒนา และบริการธุรกิจ แต่ไม่ว่าจะถูกจัดให้อยู่ในสาขาใด ในปี 2558 นักลงทุนอาเซียนน่าจะ สามารถเข้ามาลงทุนให้บริการตรวจรับรองฮาลาลในไทย โดยมีสัดส่วนการถือหุ้นได้มากถึงร้อยละ 70 แล้ว

อย่างไรก็ตาม สาระสำคัญของข้อผูกพันของไทยก็คือ ทุกรายการที่ผูกพันยังเป็นไปตาม กรอบกฎหมายไทย กล่าวคือ อนุญาตให้ต่างชาติจากประเทศอาเซียน มีสิทธิถือหุ้นในนิติบุคคล ที่เข้ามาประกอบธุรกิจในประเทศไทยได้ไม่เกินร้อยละ 49 และยังคงสงวนเงื่อนไขที่เป็นไปตามกรอบ ของกฎหมายไทยทั้งหมด โดยยกเลิกมาตรการหรือเงื่อนไขข้อจำกัดเกี่ยวกับการให้บริการแบบ ข้ามพรมแดน การใช้บริการข้ามพรมแดน การเข้ามาจัดตั้งธุรกิจ และการเคลื่อนย้ายบุคลากร ซึ่งน่าจะกระทบการตรวจรับรองมาตรฐานฮาลาลไทยที่ดำเนินการโดยคณะกรรมการอิสลาม แห่งประเทศไทย นอกจากนี้ ประเทศสมาชิกมีกำหนดต้องยื่นข้อผูกพันเปิดตลาดเสร็จภายในปี 2010 แต่ไม่ปรากฏว่าประเทศไทยได้แสดงความจำเป็น ที่จะต้องมีข้อจำกัด และจะไม่ยกเลิก ข้อจำกัด การเข้าสู่ตลาดการให้บริการตรวจรับรองมาตรฐานฮาลาล

ในการกำหนดสมรรถนะขั้นพื้นฐานของบุคลากร ที่ประกอบวิชาชีพท่องเที่ยวแห่งอาเซียน (ACCSTP) ประกอบด้วยสมรรถนะร่วมสำหรับทุกกลุ่มสาขา (Common Core Competencies) และสมรรถนะด้านวิชาชีพ (Generic and Functional Competencies) ซึ่งมีรายละเอียดสำหรับ บุคลากรวิชาชีพท่องเที่ยวที่แบ่งเป็น 2 สาขาหลัก ครอบคลุมตำแหน่งงาน 32 ตำแหน่งคือ สาขาที่พัก 23 ตำแหน่ง และสาขาการเดินทาง 9 ตำแหน่ง ในจำนวนนี้หลายตำแหน่งเกี่ยวข้องกับการผลิตและ การบริการที่ต้องเรียนรู้ และเข้าใจมาตรฐานฮาลาล

ค) กรอบความร่วมมือสามเหลี่ยมเศรษฐกิจ อินโดนีเซีย-มาเลเซีย-ไทย (Indonesia-Malaysia-Thai Growth Triangle: IMT-GT) เป็นแนวคิดในการร่วมกันพัฒนาเศรษฐกิจของ สามประเทศ ซึ่งเริ่มในปี พ.ศ. 2536 เมื่อผู้นำของสามประเทศได้เห็นชอบร่วมกันที่จะผลักดัน การพัฒนาความร่วมมือทางเศรษฐกิจในลักษณะไตรภาคี โดยพื้นที่ความร่วมมือประกอบด้วย พื้นที่ เกาะสุมาตราของอินโดนีเซีย พื้นที่ทางตอนเหนือและตะวันตกของมาเลเซีย และพื้นที่ 14 จังหวัด ภาคใต้ของไทย โดยเป้าหมายของไทย คือการพัฒนาเศรษฐกิจในจังหวัดชายแดนภาคใต้ 5 จังหวัด (สงขลา สตูล ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส) ซึ่งเกือบครึ่งหนึ่งของมุสลิมไทยอาศัยอยู่ โดยการเพิ่ม การค้า การลงทุน การจ้างงานในท้องถิ่น และช่วยให้แรงงานเข้าไปในมาเลเซียได้โดยถูกกฎหมาย เพื่อยกระดับรายได้ และคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่

ในปัจจุบัน โครงการพัฒนาเขตเศรษฐกิจสามฝ่าย อินโดนีเซีย-มาเลเซีย-ไทย ได้ปรับเปลี่ยนบริบทตาม IMT-GT Road Map จากที่ธนาคารพัฒนาเอเชียได้จัดทำไว้ จนเกิดความก้าวหน้าใน 6 รายสาขา รวมสาขาผลิตภัณฑ์และบริการฮาลาล และสาขาการท่องเที่ยว ที่ประเทศไทยเป็นผู้ประสานงานหลัก ซึ่งพันธกิจสำคัญของสาขาผลิตภัณฑ์และบริการฮาลาล คือ การผลักดันให้ IMT-GT เป็นศูนย์กลางฮาลาลในภูมิภาค แต่ไม่พบรายงานที่แสดงความก้าวหน้าของไทยในการพัฒนาศักยภาพของพื้นที่ในการผลิต และจำหน่ายผลิตภัณฑ์ฮาลาล ที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของ IMT-GT โดยเฉพาะการกระจายความเจริญสู่ภาคใต้ของประเทศ

ในส่วน of สาขาพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ผู้ประสานงานหลัก คือ อินโดนีเซีย เน้นความร่วมมือในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ การเคลื่อนย้ายแรงงาน และการยกระดับคุณภาพแรงงาน ซึ่งน่าจะประสานกับไทยในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ สาขาการท่องเที่ยว ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับมาตรฐานฮาลาลได้

ง) ความตกลงว่าด้วยการจัดตั้งคณะกรรมการความร่วมมือทวิภาคีไทย - มาเลเซีย (Joint Commission for Bilateral Cooperation: JC) ซึ่งเป็นกลไกในการกำกับดูแลความสัมพันธ์และความร่วมมือระหว่างไทยและมาเลเซียในภาพรวมอย่างครอบคลุมทุกด้าน ซึ่งความคืบหน้าสำคัญภายใต้ความตกลงนี้ คือความเห็นชอบในร่างแถลงการณ์ร่วม (Joint Statement) ว่าด้วยความร่วมมือทั่วไป ระหว่างรัฐบาลไทยกับรัฐบาลมาเลเซีย ที่มีสาระสำคัญรวมถึงการส่งเสริมความร่วมมือด้านการค้าและการลงทุนในประเทศที่สาม ซึ่งน่าจะเป็นประโยชน์กับการร่วมกันพัฒนาอุตสาหกรรมฮาลาลได้

จ) คณะกรรมการว่าด้วยยุทธศาสตร์การพัฒนาร่วมสำหรับพื้นที่ชายแดนไทย - มาเลเซีย (Thailand - Malaysia Committee on Joint Development Strategy for Border Areas: JDS) มุ่งสร้างกลไกในการพัฒนาการกินดีอยู่ดีของประชาชน ในบริเวณพื้นที่ 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ (สงขลา ปัตตานี ยะลา นราธิวาส และสตูล) และ 4 รัฐภาคเหนือของมาเลเซีย (เปอร์ลิส เคดะห์ กลันตัน และอำเภอบึงกาлянสูงูในรัฐเปรัก) โดยเน้นโครงการความร่วมมือสร้างเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ที่จะเป็นประโยชน์แก่ประชาชนในพื้นที่ ซึ่งน่าจะรวมการพัฒนาผลิตภัณฑ์ฮาลาล วัตถุดิบเพื่อการผลิตผลิตภัณฑ์ฮาลาล และบุคลากรด้านฮาลาล

ฉ) ความตกลงทางการค้าทวิภาคีไทย-มาเลเซีย (Joint Trade Commission: JTC) เป็นกลไกส่งเสริมการค้า และจัดอุปสรรคทางการค้าระหว่างสองประเทศ มีประเด็นสำคัญที่เกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ฮาลาลที่ไทยผลักดันคือ การส่งเสริมอุตสาหกรรมอาหารฮาลาล ซึ่งประเทศไทยเชื่อมั่นว่า

มีความพร้อม ทั้งในด้านองค์ความรู้ในการตรวจสอบมาตรฐานอาหารและสินค้าฮาลาล ด้านผลผลิตทางการเกษตรที่มีชื่อเสียงในตลาดโลก ด้านวัตถุดิบทางการเกษตรที่เป็นปัจจัยการผลิตสำคัญของอุตสาหกรรมแปรรูปเนื้อสัตว์และสัตว์น้ำ ขณะที่ประเทศมาเลเซียมีตลาดโลกมุสลิม สำหรับส่งออกสินค้าฮาลาล จึงเป็นโอกาสดีของทั้งสองประเทศที่จะร่วมมือกันลงทุนผลิตและขยายการส่งออกผลิตภัณฑ์ฮาลาลไปยังตลาดโลกมุสลิม

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ผลการศึกษาชี้ว่า ประเทศไทยต้องปรับแนวคิด และแผนพัฒนาอุตสาหกรรมอาหารฮาลาลใหม่ เพื่อให้มีนโยบายที่ถูกต้อง มีความพร้อม และถ้าจำเป็นหาจุดร่วม ร่วมมือกับประเทศอื่นในอาเซียนที่ประชากรส่วนใหญ่เป็นมุสลิม เพื่อแข่งขันกับคู่แข่งนอกอาเซียนที่ครองส่วนแบ่งในตลาดโลกมุสลิมมากกว่าร้อยละ 90 หลายนโยบายเกี่ยวข้องกับพื้นที่ 4 จังหวัดชายแดนภาคใต้ จึงต้องตระหนักว่าความสำเร็จในการดำเนินการนี้ ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ด้วย ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายมีสี่ส่วนดังนี้

การบริหารจัดการของรัฐ

1) ประเทศไทยควรมีหน่วยงานรัฐที่เป็นเจ้าภาพรับผิดชอบการส่งเสริม และพัฒนาอุตสาหกรรมฮาลาลเป็นการเฉพาะ รวมทั้งดูแลให้การสนับสนุนงบประมาณโดยตรงแก่องค์กรศาสนาในการตรวจรับรอง การมีหน่วยงานนี้ หมายถึง การสนับสนุน และไม่ได้หมายถึงการแทรกแซงการตรวจรับรองมาตรฐานฮาลาลที่องค์กรศาสนากำกับดูแลอยู่ในปัจจุบัน ทั้งนี้ ควรให้การสนับสนุนองค์กรภาคเอกชนของมุสลิม ในการคุ้มครองผู้บริโภคทางด้านฮาลาลอย่างจริงจัง เพื่อสร้างความเชื่อมั่นในตลาดโลกมุสลิม

2) ประเทศไทยควรแสวงหาความร่วมมือในการผลิตผลิตภัณฑ์ฮาลาลกับอีกสองประเทศ โดยใช้ประโยชน์จากกฎว่าด้วยถิ่นกำเนิดสินค้าอาเซียน (ROO) ที่กำหนดให้สินค้าที่จะได้รับประโยชน์จากการลดภาษี ต้องเป็นสินค้าที่มาจากหรือผลิตจากประเทศสมาชิกทั้งหมด หรือเป็นบางส่วน ซึ่งสินค้าหรือวัตถุดิบที่ใช้ในการผลิต ผลิตภัณฑ์ฮาลาลจะได้รับประโยชน์ด้วย วัตถุดิบและส่วนผสมที่ฮาลาลจากอาเซียนจะมีราคาถูกลง ส่งผลให้ผลิตภัณฑ์ฮาลาลของประเทศไทยสามารถแข่งขันได้ดีขึ้น

3) ประเทศไทยควรใช้พื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งประชากรส่วนใหญ่เป็นมุสลิมผลิตสินค้าเพื่อส่งออกสู่โลกมุสลิม และส่งออกผ่านท่าเรือในประเทศมาเลเซีย เพื่อลดระยะเวลาและต้นทุนการขนส่ง การดำเนินการนี้ อาจใช้ความตกลงทางการค้าทวิภาคีไทย-มาเลเซีย (Joint Trade Commission: JTC) ซึ่งเป็นกลไกส่งเสริมการค้า และจัดอุปสรรคทางการค้าระหว่างสองประเทศ ซึ่งภายใต้ความตกลงนี้ ประเทศไทยพยายามผลักดันการส่งเสริมอุตสาหกรรมอาหารฮาลาล เพราะเชื่อมั่นว่ามีความพร้อม ทั้งในด้านองค์ความรู้ในการตรวจสอบมาตรฐานอาหาร และสินค้าฮาลาลด้านผลผลิตทางการเกษตร และด้านวัตถุดิบทางการเกษตรที่เป็นปัจจัยการผลิตสำคัญ ในขณะที่ประเทศมาเลเซียมีตลาดโลกมุสลิม

4) ประเทศไทยควรกำหนดยุทธศาสตร์การขนส่งสินค้าส่งออกสู่โลกมุสลิม ความร่วมมือกับมิตรประเทศเป็นประเด็นสำคัญ ทั้งในแง่ความมีประสิทธิภาพและความยั่งยืน เช่น ผ่านท่าเรือในประเทศมาเลเซีย เพื่อลดระยะเวลาและต้นทุนการขนส่ง ประเด็นการร่วมผลิตเพื่อการส่งออกต้องมีข้อยุติ การจัดสรรส่วนแบ่งมูลค่าเพิ่มในห่วงโซ่อุปทาน ที่ยอมรับได้ระหว่างสองประเทศ

การผลิตผลิตภัณฑ์ฮาลาลในพื้นที่อื่นเพื่อส่งออกสู่โลกมุสลิม อาจทำได้ถ้าประเทศไทยมีต้นทุนการผลิตที่สามารถแข่งขันได้กับประเทศอื่น ผู้ผลิตเข้าใจและปฏิบัติตามมาตรฐานฮาลาล และในอนาคต สามารถใช้ประโยชน์จากท่าเรือน้ำลึกทวาย ที่มีระยะทางไปตลาดโลกมุสลิมใกล้กว่าท่าเรือของมาเลเซีย และอินโดนีเซีย

5) ประเทศไทยควรใช้ประโยชน์จากกรอบความร่วมมือสามเหลี่ยมเศรษฐกิจ อินโดนีเซีย-มาเลเซีย-ไทย (IMT-GT) ในการร่วมกันพัฒนาเศรษฐกิจของสามประเทศ ซึ่งเป้าหมายหลักของไทยคือการพัฒนาเศรษฐกิจใน 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ (สงขลา สตูล ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส) เพื่อยกระดับรายได้และคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ ซึ่งในสาขาผลิตภัณฑ์และบริการฮาลาล (Halal Products and Services) และสาขาการท่องเที่ยว (Tourisms) ที่ประเทศไทยเป็นผู้ประสานงานหลัก มีพันธกิจสำคัญคือ การผลักดันให้ IMT-GT เป็นศูนย์กลางในการพัฒนาศักยภาพของพื้นที่ในการผลิต และจำหน่ายผลิตภัณฑ์ฮาลาลอย่างแท้จริง

ทั้งนี้ ความตกลงว่าด้วยการจัดตั้งคณะกรรมการความร่วมมือทวิภาคีไทย-มาเลเซีย (JC) อาจเป็นกลไกในการดูแลความสัมพันธ์ และความร่วมมือระหว่างสองประเทศในการพัฒนาอุตสาหกรรมฮาลาล

6) ประเทศไทยควรเร่งการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ และยกระดับคุณภาพแรงงานท่องเที่ยว ใน 2 สาขาหลัก ทั้งสาขาที่พัก 23 ตำแหน่ง และสาขาการเดินทาง 9 ตำแหน่ง ซึ่งหลายตำแหน่ง เกี่ยวข้องกับการผลิตและการบริการที่ต้องเรียนรู้ และเข้าใจมาตรฐานฮาลาล เพราะการเป็นประชาคม อาเซียน บุคลากรที่ประกอบการท่องเที่ยวของไทยจะต้องเผชิญการแข่งขันมากขึ้น จากการเปิดเสรี การเคลื่อนย้ายบุคลากรที่ประกอบวิชาชีพท่องเที่ยวแห่งอาเซียน (ACCSTP)

การตรวจรับรองและเครื่องหมายรับรองฮาลาล

1) ภายใต้กรอบความตกลงว่าด้วยบริการของอาเซียน (AFAS) ที่ประเทศสมาชิกต้อง เปิดตลาดธุรกิจบริการให้แก่กันมากกว่าที่แต่ละประเทศมีข้อตกลงกับองค์การการค้าโลก (WTO) โดยต้องทยอยผูกพันการเปิดตลาดให้มากขึ้น ทั้งจำนวนสาขา (Sector) และรูปแบบของอุปทาน (Mode of Supply) รวมทั้งลดข้อจำกัดที่เป็นอุปสรรคต่อผู้ให้บริการจากประเทศสมาชิกรวม นั้น เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมฮาลาล ในส่วนของการให้บริการตรวจรับรองมาตรฐานฮาลาล (รวมถึง การตรวจสอบทางห้องปฏิบัติการวิทยาศาสตร์ และการคุ้มครองผู้บริโภค) ภายใต้กรอบความตกลงนี้ ทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องต้องตระหนักว่า จะไม่สามารถผูกขาดการตรวจรับรองฮาลาลไว้ที่องค์กรใด องค์กรหนึ่งได้อีกต่อไป และเตรียมพร้อมรับมือกับการเปลี่ยนแปลงที่กำลังจะเกิดขึ้นนี้ ได้แก่ การให้ บริการและการใช้บริการตรวจรับรองฮาลาลข้ามพรมแดน และนักลงทุนอาเซียนจะสามารถเข้ามา ลงทุนในไทย เพื่อให้บริการตรวจรับรองฮาลาลได้ในทุกขั้นตอน

ทั้งนี้ ไม่ชัดเจนว่าประเทศไทยยังจะสามารถแสดงความจำเป็นที่จะต้องมียกข้อจำกัด และ จะไม่ยกเลิกข้อจำกัด การเข้าสู่ตลาดการให้บริการตรวจรับรองมาตรฐานฮาลาลได้หรือไม่

2) แม้การมีหน่วยงานหรือองค์กรอื่น ทำการตรวจรับรองฮาลาลด้วยนอกเหนือไปจาก องค์กรศาสนาจะเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้ในอนาคต การตรวจรับรองดังกล่าวต้องมีกระบวนการตรวจสอบ ที่ได้มาตรฐาน และมีเงื่อนไขให้ดำเนินการได้โดยระวังไม่ให้เกิดประเด็นถกเถียงโต้แย้งในวงกว้าง

3) อัตราค่าใช้จ่ายในการตรวจรับรองฮาลาลของประเทศไทยสูงที่สุดในสามประเทศ ต้องพิจารณาว่าเป็นอุปสรรคต่อการส่งเสริมอุตสาหกรรมฮาลาลหรือไม่ ถ้าเป็นอุปสรรค ภาครัฐ ควรพิจารณาร่วมกับองค์กรศาสนา เพื่อหาแนวทางปรับลดอัตราลง พร้อม ๆ กับหาแนวทางอื่น สนับสนุนงบประมาณอย่างเป็นระบบและยั่งยืน เพื่อให้การตรวจรับรองมาตรฐานฮาลาลดำเนิน ต่อไปตามหลักการอิสลาม และมีประสิทธิภาพ

4) ควรกำหนดค่าธรรมเนียมการตรวจรับรองฮาลาล ให้สอดคล้องกันระหว่างส่วนกลาง และแต่ละจังหวัด รวมทั้งให้มีส่วนร่วมสร้างผู้ประกอบการฮาลาลรายใหม่ เช่น ค่าธรรมเนียมที่แปรผัน กับขนาดของผู้ประกอบการ แต่นโยบายนี้มีทั้งจุดเด่นและจุดด้อย ในด้านหนึ่ง ผู้ประกอบการขนาด กลางและขนาดเล็กสามารถเติบโตในธุรกิจนี้ได้ ในอีกด้านหนึ่ง อัตราค่าธรรมเนียมที่ต่างกันทำให้เกิดความไม่เท่าเทียมกันระหว่างผู้ประกอบการ และระหว่างภูมิภาค

5) การขอใบรับรองเพื่อส่งออกสินค้า ให้ชำระเงินค่าธรรมเนียมเพียงครั้งเดียว ที่ใดที่หนึ่ง ระหว่างองค์กรศาสนา (คณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทย) หรือกรมส่งเสริมการส่งออก เพื่อลดความซ้ำซ้อนและภาระของผู้ส่งออก

6) ควรมีระบบการลงทะเบียนขอตรวจรับรองฮาลาลไทย ทั้งออฟไลน์และออนไลน์ เช่นเดียวกับประเทศอินโดนีเซีย เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ผู้ประกอบการ ให้สามารถเร่งรัด ติดตามผลการตรวจรับรองได้

7) ควรขยายอายุเครื่องหมายรับรองมาตรฐานฮาลาลไทย ให้มากกว่า 1 ปี เช่น เป็น 2 ปี เท่ากับกรณีของอินโดนีเซีย และสอดคล้องกับความเห็นของผู้ประกอบการ สามารถเก็บ ค่าธรรมเนียมเพิ่มให้เท่ากับการรับรองสองครั้ง ๆ ละ 1 ปี ทั้งนี้ ต้องมีการติดตามและประเมิน อย่างเข้มงวด

8) ไม่ควรห้ามผู้ประกอบการที่นับถือศาสนาอิสลามใช้สิทธิของความเป็นมุสลิม ที่จะแสดง โดยเปิดเผยว่าผลิตภัณฑ์ของตนฮาลาล ทั้งนี้ผู้ประกอบการต้องไม่ใช่เครื่องหมายรับรองฮาลาล ที่เหมือน หรือเลียนแบบเครื่องหมายรับรองฮาลาลขององค์กรศาสนา (คณะกรรมการกลางอิสลาม แห่งประเทศไทย) เนื่องจากเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์ในทรัพย์สินทางปัญญา

9) องค์กรศาสนาควรทบทวนกฎเกณฑ์ผลิตภัณฑ์ใดที่มีชื่อเครื่องหมายการค้าเหมือนกัน แต่บรรจุภัณฑ์มีขนาด น้ำหนัก หรือชนิดแตกต่างกัน ให้ถือเป็นผลิตภัณฑ์ที่แตกต่างกัน จะต้องขอ เครื่องหมายรับรองฮาลาล และจ่ายค่าธรรมเนียมเป็นรายขนาด น้ำหนัก และชนิดบรรจุภัณฑ์ แม้สิ่งที่อยู่ภายในจะเป็นสิ่งเดียวกัน และการว่าจ้างให้ผลิต (OEM/House Brand) ที่สิ่งที่ได้รับ เครื่องหมายรับรองฮาลาลแล้ว ผู้ว่าจ้างต้องขอรับหรือมอบหมายให้ผู้รับจ้างขอรับการตรวจรับรอง ใหม่

10) ควรมีการเจรจาปัญหาการไม่รับรองมาตรฐานฮาลาลซึ่งกันและกัน ให้ได้ข้อยุติโดยเร็ว โดยเฉพาะการที่อินโดนีเซียกำหนดให้ผลิตภัณฑ์อาหารฮาลาลจะนำเข้าไปจำหน่าย ต้องได้รับการรับรองมาตรฐานฮาลาลจากสภาผู้รู้ทางศาสนาของอินโดนีเซียด้วย และไทยกำหนดให้ส่วนผสมที่ได้รับการรับรองมาตรฐาน จากประเทศผู้ผลิตหรือผู้ส่งออกแล้ว ต้องได้รับการรับรองมาตรฐานฮาลาลองค์การศาสนาใหม่ ปัญหานี้ทำให้มาตรฐานฮาลาลซึ่งเป็นมาตรฐานเดียวกันในทุกประเทศ ถูกแปรเป็นอุปสรรคที่ไม่ใช่ภาษีในรูปของอุปสรรคทางเทคนิค (TBT) ทั้ง ๆ ที่ TBT กำหนดให้มาตรฐานและการตรวจสอบมาตรฐานของแต่ละประเทศ ต้องไม่เป็นอุปสรรคทางการค้า

การเจาะตลาดโลกมุสลิม

1) ควรกำหนดเป้าหมายการเจาะตลาดโลกมุสลิมให้ชัดเจน ทั้งในเชิงภูมิศาสตร์ (ตลาดเอเชีย อาหรับ หรือแอฟริกา) และประเภทสินค้าแต่ละตลาด ซึ่งมีกำลังซื้อ วัฒนธรรม การบริโภค และความต้องการสินค้าแตกต่างกัน ในบางสินค้าประเทศไทยมีศักยภาพการส่งออกในระดับโลก แต่ต้องการการปรับยุทธศาสตร์ใหม่ และข้อมูลเชิงลึกในการเจาะตลาดโลกมุสลิมแต่ละตลาด

2) การที่ประเทศไทยเจาะตลาดโลกมุสลิมได้ไม่ดีเท่ามาเลเซีย และอินโดนีเซีย เป็นปัญหาสำคัญ สาเหตุหนึ่งน่าจะเกิดจากการที่ไทยไม่ใช่ประเทศมุสลิม ในขณะที่มาเลเซียและอินโดนีเซียเป็นประเทศมุสลิม ยุทธศาสตร์ในการแก้ไขปัญหาภาพลักษณ์นี้จึงเป็นเรื่องสำคัญ ประเทศไทยควรใช้ประโยชน์จากพื้นที่ 4 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ที่โลกมุสลิมรู้จักดีและประชากรส่วนใหญ่เป็นมุสลิม เจาะตลาดโลกมุสลิม โดยสร้างแบรนด์ผลิตภัณฑ์ฮาลาลของพื้นที่นี้ ผลิตเพื่อส่งออกไปสู่โลกมุสลิม กลไกในการดำเนินการนี้ อาจเป็นคณะกรรมการว่าด้วยยุทธศาสตร์การพัฒนาร่วมสำหรับพื้นที่ชายแดนไทย - มาเลเซีย (JDS) ที่มุ่งสร้างกลไกในการพัฒนาการกินดีอยู่ดีของประชาชนในบริเวณพื้นที่ 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ (สงขลา ปัตตานี ยะลา นราธิวาส และสตูล) และ 4 ภูมิภาคเหนือของมาเลเซีย ซึ่งน่าจะรวมถึงการพัฒนาผลิตภัณฑ์ฮาลาล วัตถุดิบเพื่อการผลิตผลิตภัณฑ์ฮาลาล และบุคลากรทางด้านฮาลาลด้วย

3) การที่ส่วนแบ่งการตลาดของไทยในโลกมุสลิมลดลง เกิดจากการลดลงในหลายหมวดสินค้า ได้แก่ หมวดเครื่องดื่ม หมวดไขมันและน้ำมัน หมวดผลิตภัณฑ์นม หมวดผลิตภัณฑ์จากพืชผักและผลไม้ และหมวดอาหารทะเล ในกรณีหมวดเนื้อสัตว์ที่มีส่วนแบ่งเพิ่มขึ้นก็มีส่วนแบ่งที่น้อยมาก และน้อยกว่ามาเลเซียหลายเท่าตัว ทำให้ต้องมีการทบทวนสาเหตุและกำหนดยุทธศาสตร์ใหม่สำหรับการส่งออกในหมวดเหล่านี้

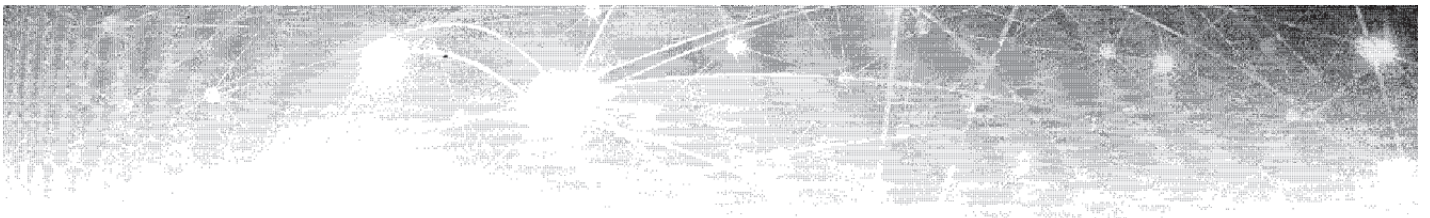
ด้านองค์ความรู้และข้อมูล

- 1) ให้พัฒนาและเผยแพร่องค์ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมการบริโภคของมุสลิม ในพื้นที่ต่าง ๆ โดยเฉพาะพื้นที่ที่มีศักยภาพ จะเป็นผู้นำเข้าผลิตภัณฑ์ฮาลาลของประเทศไทย
- 2) ให้ลงทุนพัฒนาฐานข้อมูลผลิตภัณฑ์ฮาลาลอย่างต่อเนื่อง เพื่อเป็นฐานความรู้ในการพัฒนาอุตสาหกรรมฮาลาล ทั้งนี้ โดยเริ่มจากฐานข้อมูลการค้าระหว่างประเทศ ตามด้วยฐานข้อมูลการผลิตสินค้าและบริการ และฐานข้อมูลผู้ประกอบการและผลิตภัณฑ์ที่ได้รับการรับรองมาตรฐานฮาลาล

ข้อเสนอแนะการวิจัยในอนาคต

ให้มีการศึกษาวิจัยในลักษณะเดียวกันนี้ กับสมาชิกอาเซียนประเทศอื่น ๆ ได้แก่ บรูไน ซึ่งเป็นประเทศมุสลิมเช่นเดียวกับมาเลเซียและอินโดนีเซีย และกำลังดำเนินการเชิงรุกผ่านการลงทุนในอุตสาหกรรมฮาลาลในหลายประเทศ เช่น ออสเตรเลีย และจีน พม่าซึ่งมาเลเซียช่วยวางระบบฮาลาลให้ และมีภาคธุรกิจอยู่ในมือมุสลิม กัมพูชาซึ่งเข้ามาเรียนรู้ระบบฮาลาลจากไทย และเวียดนาม ซึ่งมีความพร้อมในด้านวัตถุดิบ แต่มีประชากรมุสลิมไม่มาก

โครงการวิจัยการวิเคราะห์ผลตอบแทนทางด้านภาษา โอกาสในการแข่งขันของแรงงานไทยฯ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปัทม ชัยวัฒน์³

อาจารย์ ดร.สวรัย บุญยमानนท์⁴

การสื่อสารด้วยภาษาอื่น นอกเหนือจากภาษาทางการของประเทศ เปรียบเสมือนการสร้างทักษะทางภาษาเพิ่มเติมให้กับกลุ่มแรงงาน อย่างไรก็ตาม ผลได้จากการเรียนรู้ภาษาอื่น ๆ เพิ่มเติมต่อการสร้างรายได้ จำเป็นต้องพิจารณาถึงลักษณะการใช้งานของภาษาด้วย Chiswick, Patrinos and Hurst (2000) Fry and Lindry (2004) Godoy et al. (2007) Chiswick and Miller (2007) และ Alishera et al. (2009) เป็นงานศึกษาที่ล้วนแต่แสดงให้เห็นถึงประโยชน์ทางเศรษฐกิจต่อตลาดแรงงาน (economic gain) ที่เพิ่มขึ้น เมื่อประชากรสามารถพูดได้สองภาษา โดยเฉพาะหากภาษานั้น เป็นภาษาในกลุ่มประเทศพัฒนาแล้ว หรือภาษาที่ใช้กันอย่างแพร่หลายด้วย

ข้อดีของการเรียนรู้ภาษาที่สอง ตามสมมติฐานด้านผลได้ของ Swan อ้างใน Cook and Seidlhofer (1995) และแนวความคิดด้านการติดต่อ/เชื่อมโยงระหว่างบุคคลของ Elis อ้างใน Patten and Williams (2007) ซึ่งแสดงให้เห็นภาพ หากบุคคลเริ่มพัฒนาการเรียนรู้ภาษาที่สองมากขึ้น บวกเพิ่มกับประสบการณ์ต่าง ๆ จะส่งผลให้เกิดความก้าวหน้าในการสื่อสาร และจะส่งผลต่อประโยชน์ทั้งทางด้านโอกาสในการดำเนินชีวิต รายได้ และความสัมพันธ์ที่เพิ่มขึ้นระหว่างบุคคลต่อไป

จากข้ออภิปรายด้านปัญหาแรงงานของธนาคารแห่งประเทศไทย ได้ประมาณการจำนวนแรงงานไร้ฝีมือในประเทศไทยอยู่ที่ประมาณร้อยละ 80 (เดลินิวส์, 19 กุมภาพันธ์ 2557) อีกทั้งเมื่อเปิดเสรีเศรษฐกิจทางอาเซียน ซึ่งจะมีการเคลื่อนย้ายเสรีในแรงงานที่มีฝีมือ แต่งานศึกษาหลากหลายงานกลับให้ความสนใจในการเคลื่อนย้ายที่อาจเพิ่มมากขึ้น ของแรงงานไร้ฝีมือ โดยอาจมีการเคลื่อนย้ายแรงงานไปยังตลาดแรงงานของเพื่อนบ้านเพิ่มมากขึ้น

³ อาจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัยการจัดการและนวัตกรรม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี

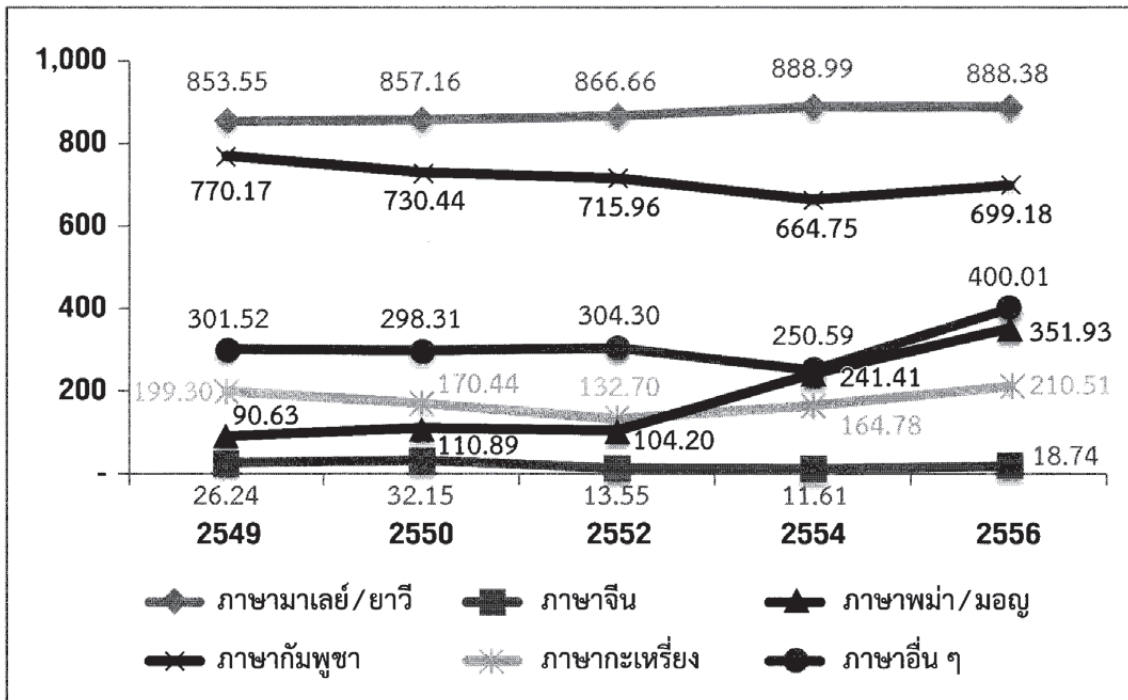
⁴ อาจารย์ประจำคณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ณ ปัจจุบัน แรงงานในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้ ส่วนหนึ่งก็มีการโยกย้ายไปทำงานยังประเทศมาเลเซีย ที่มีการใช้ภาษามลายูกลางเป็นภาษาทางการ จำนวนแรงงานไร้ฝีมือที่ไปประกอบอาชีพต่าง ๆ อาทิ พนักงานเสิร์ฟในร้านอาหาร คนขับรถตู้ เกษตรกร และชาวประมง มีจำนวนเพิ่มมากขึ้นทุกปี จึงเป็นที่น่าสนใจที่ว่า ประเทศไทยควรทำการวางนโยบาย หรือแนวทางในการพัฒนาทักษะภาษาให้กับแรงงานไทย เพื่อเพิ่มโอกาสในการแข่งขันในตลาดอาเซียนหรือไม่

ดังนั้น ในการศึกษาครั้งนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ศักยภาพในการหารายได้ของแรงงานโดยจำแนกตามภาษาที่ใช้ในครัวเรือน ซึ่งจะเป็นการพิจารณาแรงงานที่พูดภาษาในครัวเรือนที่แตกต่างกันต่อการสร้างกิจกรรมทางเศรษฐกิจ แสดงให้เห็นทักษะทางภาษาที่ควรได้รับการพัฒนา ซึ่งจะเป็นการเชื่อมโยงตลาดแรงงานไทยกับตลาดแรงงานในอาเซียนได้ต่อไป หลังจากนั้นจะทำการวิเคราะห์ผลตอบแทนทางเศรษฐกิจจากภาษามลายูของแรงงานไร้ฝีมือ เปรียบเทียบแรงงานไร้ฝีมือที่มีทักษะภาษามลายู และทำงานในประเทศไทย และประเทศมาเลเซีย เพื่อพิจารณาให้เห็นผลของการพัฒนาทักษะทางภาษามลายูให้กับแรงงาน เพื่อเป็นเครื่องมือในการสร้างโอกาสในการแข่งขันของแรงงานได้

ข้อมูลสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน ในช่วงปี 2549-2556 ข้อมูลจากแบบสอบถามแรงงานไร้ฝีมือที่มีทักษะ/ไม่มีทักษะภาษามลายูกลาง ทำงานในประเทศไทย และประเทศมาเลเซีย จำนวน 423 ชุด และข้อมูลจากการสนทนากลุ่มในแรงงานประมง พนักงานร้านอาหาร และคนขับรถตู้ จะเป็นฐานข้อมูลวิเคราะห์หลักของการศึกษานี้

ผลการศึกษา ข้อมูลสำมะโนประชากรปี 2543/2553 แสดงให้เห็นถึง แนวโน้มของประชากรที่พูดภาษาไทยและภาษาอื่น ๆ หรือพูดภาษาอื่น ๆ เพียงอย่างเดียว เติบโตเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 54.57 ในช่วง 10 ปี สอดคล้องกับข้อมูลสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนในช่วงปี 2549-2556 ที่แสดงให้เห็นถึงกลุ่มกำลังแรงงานที่มีการใช้ภาษาอื่น ๆ นอกเหนือจากภาษาไทยในการสื่อสารภายในครัวเรือนเพิ่มมากขึ้น ถึงร้อยละ 14.60 โดยภาษามลายู/ยาวี เป็นภาษาที่มีจำนวนแรงงานใช้สื่อสารมากที่สุด

รูป 1 จำนวนแรงงานที่ใช้ภาษาอื่นในครัวเรือน (พันคน) จำแนกตามภาษา ปี 2549-2556

ที่มา: คำนวณจากสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน ปี 2549-2556

การเพิ่มขึ้นของกำลังแรงงานที่ใช้ภาษาอื่น ๆ สื่อสารภายในครัวเรือน ส่วนหนึ่งมาจากการพูดตามชาติพันธุ์ของบุพการี (สุพัตรา จิรนนทนาภรณ์, อรทัย ชินอัครพงศ์, อัญชลี สิงห์น้อย, 2011) หรือที่เรียกว่าการพูดตามภาษาแม่ (Mother Language) ในอีกด้านหนึ่งมาจากความตระหนักของพ่อแม่ในการพัฒนาภาษาที่จำเป็นต่อสมาชิกในครอบครัว (Parental Encouragement) ซึ่งในสาเหตุหลักนี้ จากงานศึกษาของ Gardner (2007) ได้แสดงให้เห็นถึงแรงสนับสนุนของครอบครัว (Parental Encouragement) ที่ส่งผลให้ความสำเร็จในการเรียนภาษาอังกฤษของนักศึกษาสเปนในระดับการศึกษาเริ่มต้น ดังนั้น พ่อแม่ คนในครอบครัว จึงเริ่มมีค่านิยมในการพูดภาษาอื่น ๆ ในครอบครัว เพื่อเสริมสร้างความสำเร็จของสมาชิกในครัวเรือนด้านภาษาในอนาคต

เมื่อพิจารณารายได้อันเป็นผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของแรงงาน พบว่า แม้แรงงานที่พูดภาษาไทยจะเป็นแรงงานที่มีรายได้เฉลี่ย ณ ปี 2556 มากที่สุด แต่แรงงานที่พูดภาษามลายู/ยาวิ กลับเป็นแรงงานที่มีอัตราการเติบโตของรายได้เฉลี่ยมากที่สุด เมื่อทำการเปรียบเทียบในกลุ่มภาษาที่ใช้อย่างแพร่หลาย อีกทั้งยังเป็นกลุ่มแรงงานที่พูดภาษามลายู/ยาวิในครัวเรือน ยังเป็นกลุ่มที่มีแนวโน้มของระดับรายได้ดีขึ้น (ค่ามัธยฐานของรายได้สูงขึ้น) พร้อมกับความแตกต่างทางรายได้ภายในกลุ่มลดลง (การกระจายตัวของรายได้ลดลง) เช่นเดียวกับกลุ่มแรงงานที่พูดภาษาจีน และภาษากระเหรี่ยง

ศักยภาพในการหารายได้ของแรงงานผ่านแนวคิดทุนมนุษย์ สามารถสรุปได้ว่า แม้แรงงานที่พูดภาษาไทยในครัวเรือน สามารถสร้างมูลค่าทุนมนุษย์ได้มากที่สุด คือ 25.60 ล้านบาทต่อคน ในปี 2556 แต่มีอัตราการเติบโตของมูลค่าทุนมนุษย์ต่อแรงงานลดลง เมื่อเทียบกับมูลค่า ณ ปี 2549 ในขณะที่กลุ่มแรงงานที่พูดภาษามลายู/ยาวิ ในครัวเรือนสามารถสร้างมูลค่าทุนมนุษย์ได้รองลงมาเป็นอันดับสอง คือ 16.19 ล้านบาทต่อคน ในปี 2556 แม้จะมีมูลค่าที่แกว่งตัวลดลงเล็กน้อย แต่ก็มีแนวโน้มเติบโตเพิ่มมากขึ้นในช่วงแปดปีที่ผ่านมา สำหรับแรงงานที่พูดภาษาอื่น นอกเหนือจากภาษาไทย และภาษามลายู/ยาวิ ต่างมีการสร้างมูลค่าทุนมนุษย์ต่อแรงงานจำนวนน้อยกว่า 10 ล้านบาทต่อคน

ตาราง 1 มูลค่าทุนมนุษย์ไทยต่อแรงงาน แยกตามภาษาพูดในครัวเรือนระหว่างปี 2549 - 2556 (ล้านบาทต่อคน)

ปี	ภาษาไทย	ภาษาอื่น ๆ	ภาษาจีน	ภาษามลายู/ยาวิ	ภาษาพม่า	ภาษากัมพูชา	ภาษากะเหรี่ยง
2549	29.3901	7.7035	0.8025	12.8867	5.3786	2.9740	2.1617
2550	28.8094	4.4109	1.8337	11.5316	6.9877	1.9174	2.4339
2552	31.6302	10.5417	11.7342	13.9096	7.6086	3.0132	2.4031
2554	31.0901	13.1146	2.8829	18.7757	9.3699	4.0431	2.5478
2556	25.5994	9.3387	1.7541	16.1879	7.5340	5.0419	3.1365

ที่มา: จากการคำนวณ

นั่นคือ กลุ่มแรงงานที่พูดภาษามลายู/ยาวิ เป็นกลุ่มที่มีความสามารถในการสร้างรายได้ และยังทำงานที่เอื้อต่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจของประเทศในอนาคตอย่างมาก อีกทั้งยังเป็นแรงงานอายุน้อย รายได้เฉลี่ย ณ ปัจจุบันยังไม่สูงมากนัก แต่การเพิ่มขึ้นของรายได้ในช่วงแปดปีที่ผ่านมา กลับเพิ่มขึ้นอย่างมาก นอกเหนือจากการสร้างรายได้ของแรงงานที่พูดภาษามลายู/ยาวิมากขึ้น การใช้ภาษามลายู/ยาวิ ในประเทศไทยก็ยังคงมีความคล้ายคลึงกับภาษามลายูกกลาง ที่มีการใช้อย่างแพร่หลายในภูมิภาคอาเซียน แรงงานที่พูดภาษามลายู/ยาวิในประเทศไทย สามารถปรับภาษาไปพูดภาษามลายูกกลาง เพื่อไปประกอบอาชีพในตลาดแรงงานต่างประเทศ อาทิ ประเทศมาเลเซียได้

ดังนั้น ทักษะทางภาษามลายู/ยาวิ จึงเป็นที่สนใจพัฒนาให้แก่แรงงาน โดยเฉพาะแรงงานในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ เป็นแรงงานที่มีความสามารถในการพูดภาษามลายูถิ่น ซึ่งสามารถพัฒนาในการเรียนรู้ภาษามลายูกลางได้อย่างรวดเร็ว ส่งผลให้มีแรงงานในพื้นที่บางส่วนไปประกอบอาชีพที่ประเทศมาเลเซีย ซึ่งจะเป็นการเชื่อมโยงตลาดแรงงานไทย กับตลาดแรงงานในอาเซียนต่อไป

แรงงานไร้ฝีมือในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ ส่วนใหญ่จะมีทักษะภาษามลายูถิ่น และมีเพียงบางส่วนที่มีทักษะภาษามลายูกลาง แรงงานเหล่านี้จะมีการเคลื่อนย้ายการทำงานที่ประเทศมาเลเซีย ซึ่งเป็นการเชื่อมโยงตลาดแรงงานด้วยทักษะภาษา แต่คำถามสำคัญของการพัฒนาทักษะด้านภาษาอยู่ที่ว่า ผลตอบแทนของทักษะภาษามลายูกลาง ของแรงงานไร้ทักษะเป็นเช่นไร และทักษะทางภาษามลายูกลางประเภทใด (การฟัง การพูด การอ่านแบบรูนี การอ่านแบบยาวิ การเขียนแบบรูนี และการเขียนแบบยาวิ) ที่มีความจำเป็นต่อการสร้างรายได้ของแรงงานเหล่านี้

จากการเก็บข้อมูลจากแบบสอบถาม จำนวน 423 ชุด และจำแนกผู้ตอบแบบสอบถามออกเป็น 3 กลุ่ม ตามการมีทักษะภาษา และที่อยู่อาศัย พบว่า มากกว่ากึ่งหนึ่ง (ร้อยละ 54) เป็นแรงงานที่มีทักษะภาษามลายูและทำงานในประเทศมาเลเซีย ในขณะที่แรงงานส่วนที่เหลือครึ่งหนึ่งเป็นแรงงานที่มีทักษะภาษามลายูและทำงานในประเทศไทย หรือเคยทำงานในประเทศมาเลเซียมาก่อน ส่วนอีกครึ่งหนึ่งเป็นแรงงานที่ไม่มีทักษะภาษามลายูและทำงานในประเทศไทย ผู้ตอบแบบสอบถามเกินกว่าครึ่งหนึ่งเป็นเพศหญิง มีสัญชาติไทย มีภูมิลำเนาอยู่ในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้เป็นหลัก เกือบทั้งหมดเป็นผู้นับถือศาสนาอิสลาม ส่วนใหญ่แต่งงานและมีครอบครัวขนาดใหญ่ มีสมาชิก 3-10 คน ในจำนวนนี้ เป็นสมาชิกที่เป็นผู้หารายได้ 1-5 คน โดยมีหัวหน้าครอบครัวและคู่สมรสเป็นกำลังสำคัญ

สำหรับอายุของผู้ตอบแบบสอบถามทั้ง 3 กลุ่ม มีความแตกต่างกันค่อนข้างมาก โดยพบว่า เกือบครึ่งหนึ่งของกลุ่มแรงงานที่ไม่มีทักษะภาษามลายู และทำงานในประเทศไทยส่วนมากมีอายุ 31-40 ปี ในขณะที่กลุ่มแรงงานที่มีทักษะภาษามลายู และทำงานในประเทศไทยหรือในประเทศมาเลเซียมีอายุ 21-30 ปี เป็นส่วนใหญ่ และเมื่อพิจารณาระดับการศึกษาสูงสุดของผู้ตอบแบบสอบถามทั้ง 3 กลุ่ม พบว่า แรงงานไร้ทักษะกลุ่มที่มีทักษะภาษามลายูและทำงานในประเทศไทยเป็นแรงงานกลุ่มที่มีระดับการศึกษาในสายสามัญสูงที่สุด กล่าวคือ มากกว่าครึ่งจบการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายหรือสูงกว่า โดยเกือบ 1 ใน 4 จบการศึกษาในระดับปริญญาตรี นอกจากนี้ยังเป็นกลุ่มที่มีระดับการศึกษาในสายศาสนาสูงที่สุดอีกด้วย เห็นได้จาก กว่า 2 ใน 5 ของแรงงานเป็นผู้ที่จบการศึกษาในระดับชานาวิยะฮ หรืออิสลามศึกษาตอนปลาย การมีพื้นฐานการศึกษา

ในสายสามัญและในสายศาสนาที่ค่อนข้างสูงของแรงงานกลุ่มนี้โดยเปรียบเทียบ น่าจะสะท้อนให้เห็นถึงความได้เปรียบในการทำงาน หรือโอกาสในการหางานทำที่สูงกว่ากลุ่มอื่น ๆ อย่างชัดเจน

ตรงกันข้ามกับแรงงานไร้ฝีมือกลุ่มที่ไม่มีทักษะภาษามลายู ที่มีระดับการศึกษาในสายสามัญค่อนข้างต่ำ ส่วนใหญ่จบการศึกษาเพียงระดับมัธยมศึกษาตอนต้นหรือต่ำกว่า และเมื่อพิจารณาควบคู่ไปกับการศึกษาในสายศาสนา จะเห็นว่า แรงงานกลุ่มที่ไม่มีทักษะภาษามลายูและทำงานในประเทศไทย มีสัดส่วนถึงร้อยละ 29 ที่ไม่เคยศึกษาในสายศาสนาแต่อย่างใด ส่วนที่เหลืออีกร้อยละ 31 จบการศึกษาในสายศาสนาเพียงระดับอิตติดาอียะฮ์ หรืออิสลามศึกษาตอนต้นเท่านั้น ทักษะภาษามลายูที่พัฒนาจากการศึกษาในสายศาสนาในระดับสูงนั้น จึงไม่ได้รับการส่งเสริม

หลังจากนั้น ได้นำข้อมูลเหล่านี้มาใช้ในการวิเคราะห์ผลตอบแทนทางเศรษฐกิจของทักษะภาษามลายูกลาง ตามแนวคิดของ Mincer (1974) ซึ่งทำการประมาณการการเปลี่ยนแปลงของรายได้ ตามปัจจัยสำคัญ ซึ่งในการศึกษานี้ ได้แก่ การศึกษาสามัญ คำนวณจากจำนวนปีการศึกษา ประสบการณ์การทำงาน ทักษะภาษามลายูกลาง โดยจะทำการศึกษาทั้งแบบรวมทักษะ (สมการที่ 5.1) และแยกตามประเภททักษะ (สมการที่ 5.2) พร้อมด้วยตัวแปร เพศ สถานภาพสมรส และลักษณะการทำงาน (สมการที่ 5.3) อีกทั้งยังทำการวิเคราะห์เปรียบเทียบ แรงงานไร้ฝีมือที่มีทักษะภาษามลายู และทำงานในประเทศไทย (สมการที่ 5.3.1) และประเทศมาเลเซีย (สมการที่ 5.3.2)

ผลลัพธ์ของสมการที่ 5.1 แสดงให้เห็นถึง ความสำคัญของทักษะภาษามลายูกลาง ที่ส่งผลต่อการสร้างรายได้ โดยเมื่อพิจารณาผลตอบแทนจากภาษามลายูกลาง สามารถอธิบายด้วย Marginal rate of return ซึ่งมีค่าเท่ากับ 0.1029 หากทักษะของภาษามลายูกลางเพิ่มขึ้น 1 ระดับ จะส่งผลให้ รายได้เพิ่มขึ้นร้อยละ 10.29 ทักษะภาษามลายูกลางที่เพิ่มขึ้น จะส่งผลให้รายได้ของแรงงานไร้ฝีมือเพิ่มขึ้นด้วย

เมื่อทำการพิจารณาแยกประเภททักษะ (สมการที่ 5.2) พบว่า ทักษะการพูดภาษามลายูกลาง และทักษะการอ่านภาษามลายูแบบยาวิ มี Marginal rate of return ซึ่งมีค่าเป็นบวกเท่ากับ 0.1676 และ 0.2035 ตามลำดับ แสดงถึง การเพิ่มทักษะการพูดภาษามลายูกลาง โดยเฉพาะในกลุ่มอาชีพขับรถ พนักงานเสิร์ฟ จะเอื้อให้เกิดประโยชน์ต่อการทำงาน ส่งผลให้สามารถสร้างรายได้เพิ่มขึ้น สำหรับทักษะการอ่านภาษามลายูแบบยาวิ เป็นทักษะพื้นฐานในการพัฒนาเป็นรูปแบบการอ่านภาษามลายูกลางแบบรุมิ ซึ่งเมื่อสะกดคำออกมา ก็จะได้เสียงที่สามารถแปลความหมายเอื้อประโยชน์ต่อการทำงานของแรงงานเช่นเดียวกัน

ตาราง 2 สมการถดถอย

รายได้ทั้งปีของแรงงาน	แรงงานที่มี/ไม่มีทักษะภาษามลายู ทำงานในไทย/มาเลเซีย			แรงงานมีทักษะ ภาษามลายู และทำงาน ในไทย	แรงงานมีทักษะ ภาษามลายู และทำงาน ในมาเลเซีย
	สมการที่ 5.1	สมการที่ 5.2	สมการที่ 5.3	สมการที่ 5.3.1	สมการที่ 5.3.2
ค่าคงที่	10.8844 [66.5855]**	10.8399 [68.0078]**	10.5749 [59.5297]**	8.9660 [17.4473]**	10.2031 [26.9219]**
จำนวนปีการศึกษา	0.0075 [1.5022]	0.0098 [2.0391]**	0.0089 [1.9076]*	0.0057 [0.7817]	0.0543 [3.2983]**
ระดับทักษะของภาษามลายูกกลาง (ภาพรวม)	0.1029 [4.30365]**				
ระดับทักษะการฟังของภาษามลายูกกลาง		-0.0074 [-0.1131]	-0.0350 [-0.5293]	-0.1139 [-1.0922]	-0.0147 [-0.1502]
ระดับทักษะการพูดของภาษามลายูกกลาง		0.1676 [2.6459]**	0.1583 [2.5175]**	0.1561 [1.4958]	0.1827 [1.9309]**
ระดับทักษะการอ่านของภาษามลายูแบบรุมิ		0.1231 [1.6228]	0.0905 [1.2221]	-0.0919 [-0.6602]	0.1599 [1.6476]
ระดับทักษะการอ่านของภาษามลายูแบบยาวี		0.2035 [2.7739]**	0.1836 [2.4814]**	0.1189 [0.6436]	0.1522 [1.7163]
ระดับทักษะการเขียนของภาษามลายูแบบรุมิ		-0.0991 [-1.3879]	-0.0561 [-0.7928]	0.1566 [1.3098]	-0.2044 [-2.1497]**
ระดับทักษะการเขียนของภาษามลายูแบบยาวี		-0.3013 [-3.8334]**	-0.2941 [-3.7181]**	-0.2271 [-1.3092]	-0.2680 [-2.7464]**
ประสบการณ์การทำงานของแรงงาน	0.0079 [2.1291]**	0.0077 [2.1501]**	0.0101 [2.6828]**	0.1013 [4.4355]**	0.0110 [1.5889]
ประสบการณ์การทำงานของแรงงาน 2	-0.00001 [-2.0236]**	-0.00001 [-2.0716]**	-0.00001 [-2.5249]**	-0.0010 [-4.0671]**	-0.00001 [-1.4843]

เพศ (อ้างอิง: ชาย)

รายได้ทั้งปีของแรงงาน	แรงงานที่มี/ไม่มีทักษะภาษามลายู ทำงานในไทย/มาเลเซีย			แรงงานมีทักษะ ภาษามลายู และทำงาน ในไทย	แรงงานมีทักษะ ภาษามลายู และทำงาน ในมาเลเซีย
	สมการที่ 5.1	สมการที่ 5.2	สมการที่ 5.3	สมการที่ 5.3.1	สมการที่ 5.3.2
หญิง			-0.2330 [-3.0236]**	-0.0666 [-0.4438]	-0.2974 [-2.5608]**
สถานภาพสมรส (อ้างอิง: โสด/หย่าร้าง/อื่น ๆ)			0.1864 [2.3129]**	0.1318 [0.7706]	0.2626 [2.1325]**
สมรส					
ลักษณะการทำงาน (อ้างอิง: ภาคเกษตร)			0.5027 [6.5622]**	0.5435 [3.5962]**	0.4432 [3.1381]**
นอกภาคการเกษตร					
R-Square	0.0538	0.1371	0.2452	0.4012	0.2600
Adj. R-Square	0.0444	0.1176	0.2208	0.3014	0.2125
F Statistics	5.7141	7.0107	10.0182	4.0202	5.4741
Significant	[0.0000]**	[0.0000]**	[0.0000]**	[0.0000]**	[0.0000]**

หมายเหตุ: ตัวเลขในเครื่องหมายวงเล็บคือ ค่าสถิติ t

** แทนความมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 5%

* แทนความมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 10%

ในทางตรงกันข้าม ทักษะการเขียนภาษามลายูแบบยาวี ส่งผลกระทบต่อการสร้างรายได้ที่ลดลงของแรงงานไร้ฝีมือ โดยมีค่า Marginal rate of return ซึ่งมีค่าเป็นลบเท่ากับ 0.3013 มีค่าค่อนข้างมาก แสดงถึงทักษะดังกล่าวไม่เอื้ออำนวยในการประกอบอาชีพของแรงงาน หรือการมีทักษะดังกล่าว ไม่มีความจำเป็นต่อการทำงานของแรงงาน สอดคล้องกับการสัมภาษณ์ที่แรงงานแสดงให้เห็นถึงทักษะการเขียนที่ไม่มีความจำเป็นต่อการทำงาน

เมื่อทำการพิจารณาปัจจัยอื่น ๆ (สมการที่ 5.3) พบว่า ค่าสัมประสิทธิ์ของตัวแปรหุ่นด้านเพศ (กลุ่มอ้างอิง เพศชาย) มีค่าเป็นลบ แสดงถึง ผู้ตอบแบบสอบถามเพศหญิง มีค่าเฉลี่ยรายได้ที่ต่ำกว่าผู้ตอบแบบสอบถามเพศชาย ในขณะที่ค่าสัมประสิทธิ์ของตัวแปรหุ่นด้านสถานภาพสมรส (กลุ่มอ้างอิง โสด/หย่าร้าง/อื่น ๆ) มีค่าเป็นบวก แสดงถึง ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีสถานภาพสมรส มีค่าเฉลี่ยรายได้ที่สูงกว่าผู้ตอบแบบสอบถามที่มีสถานภาพโสด/หย่าร้าง/อื่น ๆ และค่าสัมประสิทธิ์ของตัวแปรหุ่นด้านลักษณะการทำงาน (กลุ่มอ้างอิง ภาคเกษตรมีค่าเป็นบวก แสดงถึง

ผู้ตอบแบบสอบถามทำงานนอกภาคเกษตร มีค่าเฉลี่ยรายได้ที่สูงกว่าผู้ตอบแบบสอบถามที่ทำงานในภาคเกษตร

ในการพิจารณาเปรียบเทียบตลาดแรงงานทั้งสองประเทศ (สมการที่ 5.3.1 และ 5.3.2) พบว่า ตลาดแรงงานไร้ฝีมือในประเทศมาเลเซีย ให้ความสำคัญต่อการศึกษา ทักษะการพูดภาษามลายูกลางต่อการเพิ่มรายได้ของแรงงาน ในขณะที่ตลาดแรงงานไร้ฝีมือในประเทศไทย ในขณะที่ในตลาดแรงงานไทยไม่พบความสำคัญของทักษะภาษามลายูกลางในทุกประเภท แต่กลับมีการให้ความสำคัญต่อประสบการณ์การทำงาน

กล่าวโดยสรุปคือ การพัฒนาทักษะการพูดภาษามลายูกลาง จะช่วยให้แรงงานไร้ฝีมือในพื้นที่สี่จังหวัดชายแดนใต้มีความสามารถในการตลาดแรงงานมากขึ้น เนื่องจากทักษะภาษามลายูจะเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ตลาดแรงงานในประเทศไทย และมาเลเซียเชื่อมโยงกันมากขึ้น ผลประโยชน์ของการเชื่อมโยง จะช่วยผลักดันชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นของแรงงาน และการเติบโตของประเทศอย่างยั่งยืนในอนาคตได้

แนวทางในการพัฒนาทักษะภาษาให้กับแรงงานไทย เพื่อเพิ่มโอกาสในการแข่งขันในตลาดอาเซียน

จากการที่แรงงานไร้ฝีมือในประเทศไทยมีเป็นจำนวนมาก อีกทั้งการเคลื่อนย้ายแรงงานไปในตลาดแรงงานประเทศเพื่อนบ้านเกิดขึ้นอยู่บ่อยครั้ง โดยเฉพาะแรงงานไร้ฝีมือในพื้นที่สี่จังหวัดชายแดนใต้ที่มีทักษะภาษามลายูเป็นตัวเชื่อมตลาดแรงงานไทยกับมาเลเซีย แต่แรงงานไร้ฝีมือเหล่านี้กลับได้รับการพัฒนาทักษะทางภาษามลายูจากโรงเรียนสอนศาสนา การดูโทรทัศน์/ฟังวิทยุ การพูดคุยกับเพื่อน การศึกษาด้วยตนเองจากสื่อการเรียนรู้ภาษา และการใช้โซเชียลมีเดีย ซึ่งแหล่งการเรียนรู้เหล่านี้อาจยังต้องการการพัฒนาทักษะอย่างเหมาะสม บางแหล่งการเรียนรู้ก็เป็นการศึกษาแบบไม่เป็นทางการ ดังนั้น การพัฒนาทักษะทางภาษามลายูให้กับแรงงานไทย จึงไม่สามารถทำได้เหมาะสม

การสนทนากลุ่มกับแรงงานไร้ฝีมือในพื้นที่ ทำให้เห็นภาพความต้องการในการพัฒนาทักษะภาษามลายูแบบเป็นทางการ อาทิ การจัดการเรียนการสอนในช่องทางการศึกษาที่เป็นทางการ การสรรหาอาจารย์จากต่างประเทศที่มีความรู้ความสามารถ การเรียนรู้ภาษาอังกฤษในการทำงาน และการเปิดโอกาสในการศึกษาเพิ่มเติมในระหว่างการทำงาน เพื่อให้แรงงานไร้ฝีมือมีโอกาสทางการศึกษาทางด้านภาษาที่เพิ่มมากขึ้น

ทักษะการพูดภาษามลายู เป็นทักษะที่สร้างผลตอบแทนทางเศรษฐกิจที่มากกว่าต้นทุนของเงินทุน ดังนั้น การพัฒนาทักษะทางภาษามลายู อาจมีต้องเน้น การทดสอบภาษาด้านไวยากรณ์ หรือเน้นการเขียนรูปประโยคทางด้านภาษาที่ครบถ้วน แต่อาจต้องเน้นทักษะในการพูดต่อรอง หรือเจรจากับเจ้าหน้าที่ หรือการใกล้เคียงความไม่พึงพอใจอย่างเหมาะสม เนื่องจากในบางอาชีพ อาทิ คนขับรถตู้ พนักงานเสิร์ฟ และพนักงานแคชเชียร์ในร้านอาหาร มีความจำเป็นต้องใช้ทักษะด้านภาษาพูดในลักษณะข้างต้น ในการประกอบอาชีพการทำงาน พร้อมทั้งการเสริมความรู้ความเข้าใจด้านวัฒนธรรม ประเพณี และวิถีการดำเนินชีวิต ของประชากรในตลาดแรงงานที่เข้าไปทำงานอย่างชัดเจน สิ่งเหล่านี้จะช่วยสร้างความสามารถในการแข่งขันของแรงงานไทยให้เพิ่มมากขึ้นได้

ผลการศึกษาแสดงให้เห็นภาพการเริ่มฝึกหัดทักษะภาษามลายูกำลัง ในช่วงใกล้มัธยมศึกษาตอนต้น และใช้เวลาเฉลี่ยประมาณ 4-5 ปี ในการพัฒนาทักษะภาษาอย่างคล่องแคล่ว การพัฒนาเครื่องมือในการสอน ผ่านสื่อสังคมออนไลน์ หรือสื่อวีดิทัศน์ ซึ่งแรงงานไร้ทักษะใช้ในการฝึกฝนทักษะเป็นส่วนมาก จะช่วยสร้างความเข้าใจในเวลาอันรวดเร็ว ตลอดจนลดระยะเวลาในการเรียนรู้จนคล่องแคล่วลงได้

เมื่อมีการเปิดประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน ภาษาอังกฤษจะเป็นภาษาหลักในการสื่อสารภายในภูมิภาค แต่ภาษามลายูจะเป็นภาษาส่วนใหญ่ที่คนภายในภูมิภาคสามารถปรับตัวเพื่อสื่อสารกันได้ ตลาดแรงงานของประเทศไทยก็จะเป็นหนึ่งในตลาดแรงงานที่ถูกเชื่อมโยงกับเพื่อนบ้าน และภาษามลายูจะกลายเป็นเครื่องมือในการสร้างโอกาสในการแข่งขัน เพื่อสร้างรายได้เพิ่มขึ้นของแรงงานในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ แรงงานไร้ฝีมือ กลไกสำคัญในการหล่อเลี้ยงเศรษฐกิจรากหญ้า การพัฒนาทางด้านภาษาที่เหมาะสมกับภูมิภาค จะช่วยเสริมสร้างความแข็งแกร่งทางเศรษฐกิจในแต่ละพื้นที่ ลดภาระทางด้านงบประมาณของภาครัฐในการกระตุ้นเศรษฐกิจในพื้นที่ห่างไกล และจะช่วยทำความเข้าใจอันดีกับแรงงานประเทศเพื่อนบ้าน เมื่อตลาดแรงงานไร้พรมแดน จะกลายเป็นมิติเศรษฐกิจใหม่ ที่สร้างความเจริญเติบโตของประเทศต่อไป

โครงการวิจัย การย้ายถิ่นประชากรอันเนื่องมาจากปัญหาความไม่สงบ ในพื้นที่ 4 จังหวัดชายแดนภาคใต้

ดร.ไกรยส ภัทราวาท⁵

ความสำคัญของการศึกษา

ปัญหาความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ตลอดทศวรรษที่ผ่านมาได้สร้างความเสียหายให้แก่ชีวิตและทรัพย์สินเป็นมูลค่าที่ไม่สามารถประเมินได้และยังส่งผลกระทบต่อพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ทั้งในเชิงโครงสร้างประชากร เศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ทั้งในระดับภูมิภาคและระดับชาติ จากการบันทึกของศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้ (Deep South Watch) พบว่าในรอบ 10 ปีที่ผ่านมา มีเหตุการณ์ความไม่สงบจำนวนทั้งสิ้น 15,077 ครั้งซึ่งก่อให้เกิดการเสียชีวิตของประชาชนจำนวน 5,630 คน บาดเจ็บจำนวน 10,570 คน ปัจจุบันสถานการณ์ความขัดแย้งดังกล่าวก็ยังไม่มียุติว่าจะสงบลงโดยง่ายแม้ว่าผู้นำประเทศผู้นำกองทัพและทุกส่วนราชการได้พยายามแก้ไขปัญหาดังกล่าวทั้งทางการเมืองและทางการทหารมาแล้วกว่า 10 ปี แต่ยังคงมีประชาชนบาดเจ็บเสียชีวิต และทรัพย์สินทางราชการและเอกชนถูกเผาทำลายอยู่รายวัน ทำให้มีประชาชนในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้จำนวนมากไม่ว่าจะเป็นชาวไทยมุสลิมหรือชาวไทยพุทธอพยพย้ายถิ่นออกจากพื้นที่ความขัดแย้งเป็นจำนวนมากจนก่อให้เกิด หมู่บ้าน ชุมชน และวัดร้างขึ้นเป็นจำนวนมากในพื้นที่ซึ่งมีความรุนแรงสูง จนนำไปสู่ความกังวลในสังคมไทยถึงความเป็นไปได้ในการสูญเสียดินแดนส่วนนี้ให้แก่กลุ่มผู้ก่อความไม่สงบที่เรียกร้องอิสรภาพให้แก่รัฐอิสลามปัตตานี ซึ่งถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของราชอาณาจักรไทยมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2452

อย่างไรก็ดีกระบวนการศึกษาวิจัยเพื่อหาหลักฐานเชิงประจักษ์ต่อความสัมพันธ์ระหว่างการก่อเหตุความรุนแรงของผู้ก่อความไม่สงบ และการย้ายถิ่นออกจากพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ยังคงมีอยู่อย่างจำกัด โดยแบ่งออกเป็นการศึกษา 2 ประเภท ได้แก่ การวิเคราะห์ข้อมูลสถิติทุติยภูมิระดับจังหวัดในการศึกษาวิจัยเป็นหลัก เช่น รายงานคณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ (กอส.) (คณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ, 2549) และ (สถาบัน

⁵ ผู้เชี่ยวชาญนโยบาย สำนักงานส่งเสริมสังคมแห่งการเรียนรู้และคุณภาพเยาวชน

ประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549) และการศึกษาเชิงคุณภาพโดยใช้การเก็บข้อมูลกรณีศึกษาจากการสัมภาษณ์ ควบคู่ไปกับการเก็บข้อมูลสถิติระดับหมู่บ้าน เช่น งานศึกษาของปิยะ กิจถาวร และคณะ (2550) และ ชากีย์ พิทักษ์คุมพล (2549) เป็นต้น แต่งานศึกษาประเภทที่ 2 นี้ครอบคลุมพื้นที่บางส่วนของจังหวัดชายแดนภาคใต้เท่านั้น

จึงสามารถสรุปได้ว่าตลอด 10 ปีที่ผ่านมาหลังจากเหตุการณ์ความขัดแย้งในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ทวีความรุนแรงมากขึ้นตั้งแต่ปี 2547 ยังไม่มีงานวิจัยชิ้นใดเลยที่ใช้กระบวนการวิเคราะห์เชิงปริมาณในการศึกษาวิจัยข้อมูลสถิติเหตุการณ์ความรุนแรงรายวันครบถ้วนทั้ง 37 อำเภอในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ และครอบคลุมระยะเวลา 10 ปี เพื่อศึกษาผลกระทบของความรุนแรงต่อพฤติกรรมการย้ายถิ่นของประชากรในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ โครงการวิจัยการย้ายถิ่นประชากรอันเนื่องมาจากปัญหาความไม่สงบในพื้นที่ 4 จังหวัดชายแดนภาคใต้นี้จึงถือเป็นงานวิจัยชิ้นแรกที่ใช้กระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณซึ่งมีขอบเขตการศึกษาที่ครอบคลุมพื้นที่ทั้ง 37 อำเภอตลอด 10 ปีที่ผ่านมาด้วยแบบจำลองทางเศรษฐมิติ (Econometrics) เพื่อศึกษาผลของความรุนแรงต่อชีวิตและทรัพย์สินต่อพฤติกรรมการย้ายถิ่นของประชากรในพื้นที่ความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ดังที่ได้มีการศึกษาในลักษณะเดียวกันนี้ในระดับนานาชาติ เช่นในประเทศโคลัมเบีย โดย Engel and Ibanez (2007) และ Ibanez และ Velez (2008)

ฐานข้อมูลของสำนักงานทะเบียน กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทยในช่วงเวลา 10 ปีที่เดียวกันนี้ แสดงให้เห็นถึงพฤติกรรมการย้ายถิ่นของประชากรในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างชัดเจนเมื่อเทียบกับก่อนปี 2547 ระหว่างปี 2547-2557 มีผู้ย้ายถิ่นสูงถึง 1,398,256 หรือประมาณ 150,000 คนต่อปี โดยในจำนวนนี้มีผู้ย้ายถิ่นออกจากพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้สุทธิสูงถึง 3 เท่าของจำนวนก่อนเหตุการณ์ความรุนแรงจะเกิดขึ้นต้นปี 2547 ซึ่งตอบสนองกับเหตุการณ์ความรุนแรงที่เพิ่มสูงขึ้นในช่วงเวลาดังกล่าว โดยเฉพาะเหตุการณ์ที่สำคัญอย่างเหตุการณ์มัสยิดกรือเซะ เหตุการณ์ที่ตากใบและเหตุการณ์ระเบิดครั้งใหญ่ในอำเภอหาดใหญ่ ซึ่งมีจำนวนผู้บาดเจ็บและเสียชีวิตจำนวนมาก หากกระแสการไหลออกของประชากรทั้งไทยพุทธและไทยมุสลิมยังคงอยู่ในระดับสูงเช่นนี้ต่อไป ภายในเวลาอีก 1-2 ทศวรรษโครงสร้างประชากรในพื้นที่จังหวัดชายแดนจะได้รับผลกระทบมากจนจนก่อให้เกิด หมู่บ้าน ชุมชน และวัดร้างขึ้นเป็นจำนวนมาก และไม่อาจจะเยียวยาให้พื้นที่คืนกลับมาได้ภายในระยะเวลาอันสั้น

ด้วยเหตุนี้ โครงการวิจัยนี้จึงได้ใช้กระบวนการวิเคราะห์ทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพในการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการย้ายถิ่นฐานของประชากรในพื้นที่จังหวัดชายแดน

ภาคใต้ที่ตอบสนองต่อความรุนแรงที่เกิดขึ้นในพื้นที่ดังกล่าวตลอด 10 ปีที่ผ่านมา รวมทั้งปัจจัยที่กำหนดพฤติกรรมการย้ายถิ่นประชากรอื่น ๆ และผลลัพธ์ทางสังคมเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นจากการย้ายถิ่นฐานเหล่านั้น เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ดีขึ้นถึงกระบวนการเยียวยาและแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากกระบวนการย้ายถิ่นฐานนี้ทั้งกับพื้นที่ต้นทางและพื้นที่ปลายทางของการย้ายถิ่น นอกจากนี้โครงการวิจัยนี้ ยังมีเป้าหมายทางวิชาการในการสร้างองค์ความรู้และฐานข้อมูลทางสถิติที่สำคัญต่อการศึกษาพฤติกรรมการย้ายถิ่นของประชากรใน จังหวัด ปัตตานี ยะลา นราธิวาส และ 4 อำเภอในจังหวัดสงขลาอันเนื่องมาจากเหตุการณ์ความรุนแรงที่ส่งผลกระทบต่อชีวิตและทรัพย์สินของประชากรทั้งชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิมที่อยู่อาศัยในพื้นที่ ซึ่งในปัจจุบันประเทศไทยยังไม่มีการจัดทำฐานข้อมูลหรือการศึกษาปัญหาดังกล่าวด้วยกระบวนการทางเศรษฐมิติมาก่อน โครงการวิจัยนี้จึงเป็นโครงการแรกที่จะช่วยสร้างองค์ความรู้และฐานข้อมูลที่จำเป็นต่อการสนับสนุนกระบวนการเยียวยาผลกระทบจากการย้ายถิ่นประชากรต่อชุมชนทั้งต้นทางและปลายทางการย้ายถิ่น และช่วยสนับสนุนการจัดทำนโยบายป้องกันการย้ายถิ่นในอนาคตที่จะส่งผลกระทบต่อโครงสร้างประชากร สังคม เศรษฐกิจ และการเมืองในพื้นที่ จังหวัด ปัตตานี ยะลา นราธิวาส และ 4 อำเภอในจังหวัดสงขลาอย่างเป็นระบบ

ผลการวิจัยของโครงการจะช่วยสร้างองค์ความรู้ทางวิชาการและฐานข้อมูลเพื่อสนับสนุนการวิจัยเชิงปริมาณเรื่องการย้ายถิ่นประชากรจากปัญหาความรุนแรงในพื้นที่ในอนาคต พร้อมทั้งข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเพื่อสนับสนุนกระบวนการเยียวยาและการวางแผนป้องกันทั้งปัจจัยกำหนดการย้ายถิ่น และผลกระทบจากปัญหาการย้ายถิ่นประชากรอันเนื่องมาจากปัญหาความรุนแรงอย่างเป็นระบบต่อไป

โครงการวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) จัดทำฐานข้อมูลการเคลื่อนย้ายประชากรและเหตุการณ์ความรุนแรงภายใน จังหวัด ปัตตานี ยะลา นราธิวาส และ 4 อำเภอในจังหวัดสงขลา ระหว่างปี 2545-2551 2) ดำเนินการวิเคราะห์เชิงปริมาณด้วยแบบจำลองทางเศรษฐมิติเพื่อศึกษาปัจจัยกำหนดพฤติกรรมการเคลื่อนย้ายประชากรใน จังหวัด ปัตตานี ยะลา นราธิวาส และ 4 อำเภอในจังหวัดสงขลา 3) ดำเนินการวิเคราะห์เชิงคุณภาพตัวอย่างท้องถิ่นในพื้นที่ จังหวัด ปัตตานี ยะลา นราธิวาส และ 4 อำเภอในจังหวัดสงขลาที่มีอัตราการย้ายถิ่นประชากรสูงสุดและต่ำสุดภายใต้ปัญหาความรุนแรงจากปัญหาความไม่สงบในระดับที่ต่างกัน และ 4) ดำเนินการศึกษาผลลัพธ์ทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองที่เกิดขึ้นจากการย้ายถิ่นประชากรอันเนื่องมาจากปัญหาความรุนแรงในจังหวัด ปัตตานี ยะลา นราธิวาส และ 4 อำเภอในจังหวัดสงขลาในกลุ่มตัวอย่างท้องถิ่นต้นทางและปลายทาง

โครงการวิจัยนี้ใช้กระบวนการวิเคราะห์เชิงปริมาณด้วยแบบจำลองความโน้มถ่วง (Gravity Model) ซึ่งได้ถูกใช้สนับสนุนการวิเคราะห์และจัดทำนโยบายในประเทศที่เกิดปัญหาการก่อความไม่สงบเพื่อมุ่งขับไล่ประชาชนออกจากพื้นที่อย่างเช่น โคลัมเบีย อิรัก อัฟกานิสถาน อิสราเอล และอีกหลายประเทศในทวีปแอฟริกาช่วยสร้างความเข้าใจและหลักฐานเชิงประจักษ์ใน 3 ประเด็นสำคัญของปัญหาการย้ายถิ่นประชากรในพื้นที่ จังหวัด ปัตตานี ยะลา นราธิวาส และ 4 อำเภอในจังหวัดสงขลาได้แก่

1. การทดสอบสมมติฐานที่ว่ากลุ่มผู้ก่อความไม่สงบในจังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาส และ 4 อำเภอในจังหวัดสงขลา มียุทธศาสตร์การก่อความไม่สงบเพื่อมุ่งหวังให้ประชาชนในพื้นที่ย้ายถิ่นออกจากพื้นที่เพื่อหวังผลต่อการแบ่งแยกดินแดนหรือไม่
2. ผลการวิเคราะห์รูปแบบเหตุการณ์ความรุนแรงต่อชีวิตและทรัพย์สิน ที่มีหลักฐานทางสถิติสนับสนุนว่ามีผลผลักดันให้ประชากรย้ายถิ่นออกจากพื้นที่
3. เส้นทาง การย้ายถิ่นของประชากรจาก 3 วิทยายแดนภาคใต้เพื่อสนับสนุนกระบวนการเยียวยาพื้นที่ต้นทางและปลายทางของกลุ่มประชาชนผู้ย้ายถิ่นอันเนื่องมาจากปัญหาความรุนแรงใน จังหวัด ปัตตานี ยะลา นราธิวาส และ 4 อำเภอในจังหวัดสงขลา

โดยโครงการได้ดำเนินการจัดเก็บข้อมูลทุติยภูมิเกี่ยวกับความรุนแรงและข้อมูลการย้ายถิ่นประชากรของพื้นที่ จังหวัด ปัตตานี ยะลา นราธิวาส และ 4 อำเภอในจังหวัดสงขลา ซึ่งประกอบด้วย จังหวัด ปัตตานี ยะลา นราธิวาส และ พื้นที่ 5 อำเภอในจังหวัดสงขลา ได้แก่ อำเภอ จะนะ เทพา สะบ้าย้อย นาทวี และหาดใหญ่ สู่พื้นที่ต่างๆในประเทศไทย รวมทั้งประเทศมาเลเซีย จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย และศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้ (Deep South Watch)

นอกจากนั้นโครงการได้ดำเนินการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพเพื่อศึกษาปัจจัยที่กำหนดพฤติกรรมการย้ายถิ่นของประชากรในพื้นที่จากต้นทางและปลายทางจังหวัด ปัตตานี ยะลา นราธิวาส และ 4 อำเภอในจังหวัดสงขลา รวมถึงผลลัพธ์ทางสังคม เศรษฐกิจ และประชากรศาสตร์ในพื้นที่ต้นทางและพื้นที่ปลายทางของการย้ายถิ่นทั้งที่เกิดขึ้นจากสถานการณ์ความรุนแรง และที่เกิดขึ้นจากการย้ายถิ่นฐานของประชากร เพื่อสนับสนุนการจัดทำข้อสรุปและจัดทำข้อเสนอแนะเชิงนโยบายของรายงานวิจัย

เพื่อดำเนินการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1-2 ทฤษฎีการย้ายถิ่นประชากรตามแบบจำลองความโน้มถ่วง (Gravity Model) ได้ถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือหลักในการศึกษาวิเคราะห์ผลจากความรุนแรงต่อพฤติกรรมการย้ายถิ่นของประชากรในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยจากการลงพื้นที่ศึกษาสาเหตุและปัจจัยที่ประชาชนผู้เคยอพยพย้ายถิ่นในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ อันเนื่องมาจากปัญหาความรุนแรงในพื้นที่¹ ทำให้ได้ข้อสรุปว่าทฤษฎีการย้ายถิ่นประชากรตามแบบจำลองความโน้มถ่วง (Gravity Model) สามารถอธิบายพฤติกรรมการย้ายถิ่นในบริบทจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะทฤษฎีที่ว่าประชาชนที่กำลังตัดสินใจย้ายถิ่นจะประเมินความเสี่ยงเป็น 2 ส่วนโดยพิจารณาปัจจัยเสี่ยงที่พื้นที่ต้นทาง (Origin) และปัจจัยเสี่ยงที่พื้นที่ปลายทาง (Destination) เพื่อประเมินความคุ้มค่าต่อชีวิตและทรัพย์สินจากการตัดสินใจย้ายถิ่น (Calculus of Migrating Decision) ด้วยกรอบแนวคิดนี้เราจึงสามารถจัดกลุ่มข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และการประชุมกลุ่มย่อยร่วมกับเจ้าหน้าที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการเยียวยาผู้ประสบเหตุ นักวิจัยที่ศึกษาการย้ายถิ่นประชากรและปัญหาความรุนแรงในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ รวมถึงผู้ที่ย้ายถิ่นออกมาจากพื้นที่ ได้เป็น 2 กลุ่มปัจจัย² ได้แก่

1. ปัจจัยเสี่ยงที่ต้นทาง (Risk Factors at Origin)

1.1 ปัจจัยผลักดันทาง (Push Factors at Origin)

- (ก) การสูญเสียสมาชิกในครอบครัวจากเหตุการณ์ความไม่สงบ
- (ข) ความเสียหายในทรัพย์สิน ธุรกิจและที่อยู่อาศัยของเหยื่อ
- (ค) เครือข่ายครอบครัวที่ไม่เหลืออยู่ในพื้นที่
- (ง) แนวโน้มการตกเป็นเป้าหมายในการก่อเหตุรุนแรงในอนาคต

1.2 ปัจจัยดึงดูดทาง (Pull Factors at Origin)

- (ก) เครือข่ายครอบครัวที่เหลืออยู่ในพื้นที่
- (ข) ทรัพย์สินและธุรกิจที่ยังมีอยู่ในพื้นที่
- (ค) ความผูกพันกับพื้นที่ (เช่นครอบครัวตั้งรกรากมานานมากกว่า 3ชั่วอายุคน)
- (ง) สภาพและโอกาสทางเศรษฐกิจและสังคมที่ดึงดูดในพื้นที่

¹ รายชื่อตัวแทนผู้อพยพเพราะความรุนแรงในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ร่วมให้ข้อมูลอยู่ในตารางที่ 1 ภาคผนวกของรายงานฉบับสมบูรณ์

² รายละเอียด และข้อมูลที่ได้จากการประชุมกลุ่มย่อยของตัวแทนผู้ย้ายถิ่นจะแสดงอยู่ในภาคผนวกของรายงานฉบับสมบูรณ์

2. ปัจจัยเสี่ยงที่ปลายทาง (Risk Factors at Destination)

2.1 ปัจจัยผลักปลายทางในประเทศ (Domestic Push Factors at Destination)

- (ก) ความแตกต่างของโครงสร้างประชากรเมื่อเทียบกับต้นทาง
- (ข) ความแตกต่างค่าครองชีพในพื้นที่
- (ค) โอกาสในการมีงานทำ และอัตราการว่างงาน
- (ง) แนวโน้มการตกเป็นเป้าหมายในการก่อเหตุรุนแรงในอนาคต

2.2 ปัจจัยผลักปลายทางนอกประเทศ: มาเลเซีย (International Push Factors at Destination)

- (ก) การขาดเครือข่ายในมาเลเซียที่จะช่วยหางานให้ได้
- (ข) ความแตกต่างค่าครองชีพในมาเลเซีย
- (ค) รายได้ที่ค่อนข้างต่ำกว่างานในอำเภอลาดใหญ่

2.3 ปัจจัยดึงปลายทางในประเทศ (Domestic Pull Factors at Destination)

- (ก) ระยะทางที่ใกล้กับต้นทาง
- (ข) ความแตกต่างค่าครองชีพในพื้นที่
- (ค) โอกาสในการมีงานทำ และอัตราการว่างงาน
- (ง) แนวโน้มการตกเป็นเป้าหมายในการก่อเหตุรุนแรงในอนาคต

2.4 ปัจจัยดึงปลายทางนอกประเทศ: มาเลเซีย (International Pull Factors at Destination)

- (ก) การใช้ภาษามลายูร่วมกัน
- (ข) รูปร่างหน้าตาที่คล้ายคนมาเลเซีย
- (ค) โอกาสในการมีงานทำที่ค่อนข้างแน่นอน (งานไร้ฝีมือ เช่น ร้านอาหาร)
- (ง) รายได้ที่ค่อนข้างแน่นอนและสวัสดิการด้านที่พักอาศัย
- (จ) โอกาสในการมีกิจการเป็นของตัวเองในมาเลเซีย
- (ฉ) ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

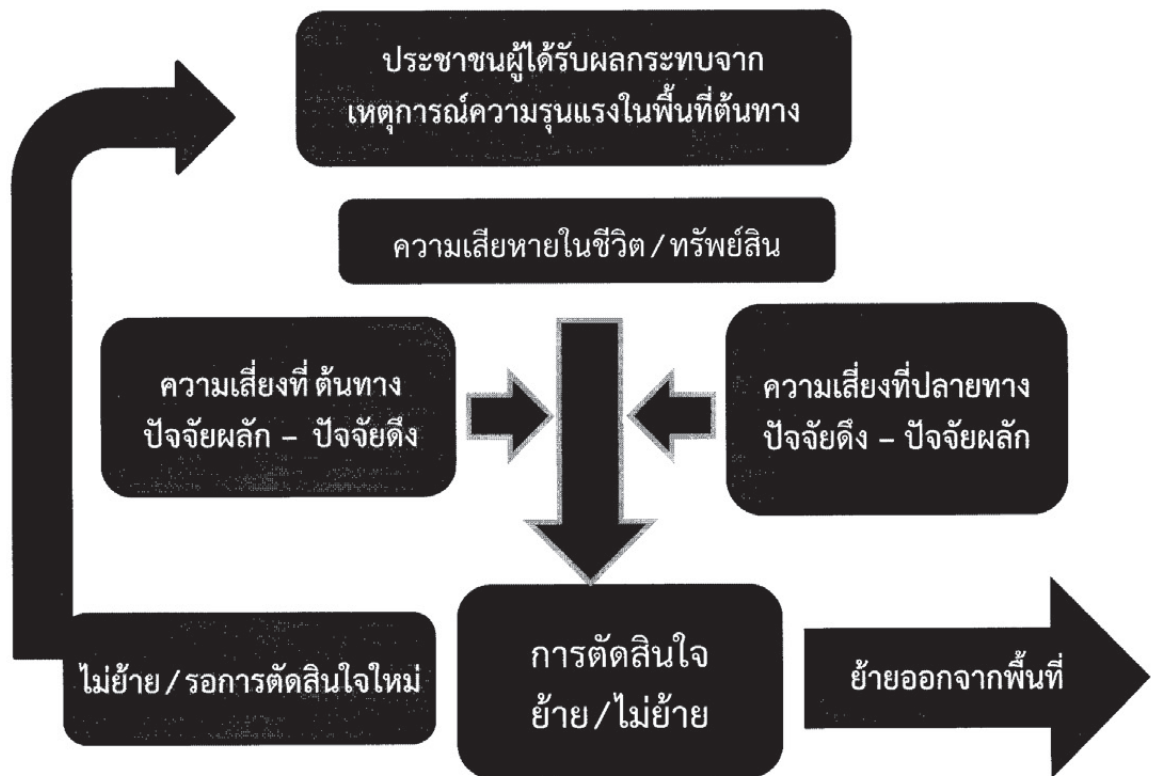
ดังนั้น หากนำกรอบทฤษฎีการวิเคราะห์พฤติกรรมการย้ายถิ่นมาจากแบบจำลองความโน้มถ่วง (Gravity Model) มาใช้ศึกษาข้อมูลปัจจัยเสี่ยงที่ผู้ย้ายถิ่นในจังหวัดชายแดนใต้ใช้ประกอบการตัดสินใจจะสามารถสรุปขั้นตอนการตัดสินใจย้ายถิ่นของประชาชนในพื้นที่ได้ดังภาพที่ 1 โดยประชาชนที่ได้รับผลกระทบทั้งต่อชีวิตและทรัพย์สิน จากเหตุการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้น จะประเมิน

ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินจากเหตุการณ์ที่อาจเกิดขึ้นในอนาคตในพื้นที่ต้นทางและพื้นที่ปลายทางเพื่อประกอบการตัดสินใจย้ายถิ่นเป็น 3 ขั้นตอนดังต่อไปนี้ 1) การตัดสินใจจากการประเมินความเสี่ยงในพื้นที่ต้นทาง 2) การตัดสินใจจากการประเมินความเสี่ยงที่พื้นที่ปลายทาง และ 3) การตัดสินใจย้ายถิ่น/ไม่ย้ายถิ่น

จากการสัมภาษณ์ผู้ย้ายถิ่นซึ่งเป็นเหยื่อจากความรุนแรงพบว่า กระบวนการตัดสินใจ 3 ขั้นตอนนี้ จะเกิดขึ้นเมื่อผู้ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความขัดแย้งเริ่มมีความไม่มั่นใจในความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของตนเอง หากความไม่มั่นใจดังกล่าวอันเนื่องมาจากความเสี่ยงในพื้นที่มีมากถึงจุดหนึ่ง การเริ่มมองหาและประเมินพื้นที่ย้ายถิ่นปลายทางก็จะเริ่มต้นหลายช่วงที่อัตราเร่งของเหตุการณ์ความรุนแรง เช่น จำนวนผู้เสียชีวิตและบาดเจ็บมีจำนวนพุ่งสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง กระบวนการตัดสินใจข้างต้นจะเกิดเร็วขึ้น เพราะอัตราเร่งเป็นสัญญาณที่สำคัญในการใช้ประเมินความเสี่ยงในการใช้ชีวิตอยู่ในพื้นที่ของประชาชน มากกว่าเหตุการณ์ 1-2 ครั้ง ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ ส่วนกระบวนการเลือกพื้นที่ปลายทางและประเมินความเสี่ยง ประชาชนจะเปรียบเทียบระหว่างปัจจัยหลักและปัจจัยตั้งในพื้นที่ปลายทางและพื้นที่ต้นทางเสมอ

กระบวนการวิเคราะห์เชิงปริมาณด้วยแบบจำลองแรงโน้มถ่วง (Gravity Model) ของโครงการนี้จึงถูกออกแบบขึ้นจากกรอบแนวคิดซึ่งอธิบายกระบวนการตัดสินใจในภาพที่ 1 และปรับปรุงให้เหมาะสมกับข้อจำกัดของข้อมูลสถิติที่โครงการได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อให้การออกแบบการวิเคราะห์เชิงปริมาณด้วยแบบจำลองทางเศรษฐมิติและแบบจำลองแรงโน้มถ่วงสามารถทำได้อย่างมีประสิทธิภาพและบรรลุวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัยผ่านการทดสอบสมมติฐานสำคัญ 3 ข้อเพื่อทดสอบว่าประชาชนพิจารณาปัจจัยนอกเหนือจากต้นทุนและประโยชน์จากการย้ายถิ่นฐานที่ถูกกำหนดจากปัจจัยทางสังคมเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม โดยเปรียบเทียบระหว่างพื้นที่ต้นทางและปลายทาง โดยประชาชนนำปัจจัยเรื่องความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินในอนาคตของตนและครอบครัว รวมถึงเครือข่าย โดยประเมินความเสี่ยงจากข้อมูลสารสนเทศที่ได้รับจากเหตุการณ์ความรุนแรงในอดีตและปัจจุบัน ก่อนตัดสินใจย้ายถิ่นฐานซึ่งเป็นกระบวนการตัดสินใจแบบต่อเนื่องและสามารถปรับเปลี่ยนได้หากสถานการณ์ของปัจจัยต่าง ๆ มีการเปลี่ยนแปลงและมีข้อมูลใหม่ ๆ มาสนับสนุนการตัดสินใจ ดังกรอบแนวคิดที่แสดงไว้ในภาพที่ 1

ภาพที่ 1 กระบวนการตัดสินใจย้ายถิ่นของประชากรในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้

ในส่วนของการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3-4 ทางคณะวิจัยจึงได้ดำเนินการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับผลกระทบของการย้ายถิ่นของประชากรในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ รวมทั้งการลงพื้นที่สัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ของรัฐซึ่งทำหน้าที่ดูแลประชาชนผู้ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้³ พบว่าช่องว่างของงานวิจัยเกี่ยวกับผลกระทบของปัญหาความรุนแรงและการย้ายถิ่นที่สำคัญคือ การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับกระบวนการเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบจากปัญหาความรุนแรงและการย้ายถิ่นในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ความรู้ที่ได้จากการวิจัยเชิงคุณภาพในประเด็นเหล่านี้ จะสามารถสร้างประโยชน์โดยตรงต่อกระบวนการแก้ไขปัญหาที่เป็นผลลัพธ์ทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองที่เกิดขึ้นจากการย้ายถิ่นประชากรอันเนื่องมาจากปัญหาความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ และจะช่วยส่งผลโดยตรงต่อกระบวนการสร้างสันติสุขในพื้นที่ได้อย่างยั่งยืน

โครงการวิจัยจึงได้ดำเนินการทบทวนวรรณกรรม งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และดำเนินการจัด Focus Group เพื่อรับฟังข้อเสนอแนะข้อคิดเห็นจากตัวแทนผู้อพยพย้ายถิ่นอันเนื่องมาจาก

³ รายงานการประชุมและรายชื่อเจ้าหน้าที่ที่ร่วมให้ข้อมูลอยู่หน้า B-J ในภาคผนวกของรายงานฉบับสมบูรณ์

ปัญหาความรุนแรงในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ รวมทั้งการใช้กระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) ร่วมกับเจ้าหน้าที่ของรัฐในการให้บริการด้านการเยียวยาผลลัพธ์ที่เกิดจากการย้ายถิ่นจากปัญหาความรุนแรงในพื้นที่⁴ เพื่อนำมาสนับสนุนการวิเคราะห์เชิงคุณภาพ และการวิเคราะห์ช่องว่างของปัญหา (Gap Analysis) เพื่อวิเคราะห์สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นจากการย้ายถิ่นและปัจจัยที่บั่นทอนประสิทธิภาพกระบวนการเยียวยาจากภาครัฐไปสู่ผู้ที่ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ เพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหา และอุดช่องว่างให้กระบวนการเยียวยา มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้นเพื่อลดปัญหาที่เป็นผลลัพธ์จากการย้ายถิ่นอันเนื่องมาจากปัญหาความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้อย่างยั่งยืน

สรุปผลการวิจัย

สมมติฐานข้อที่ 1: แบบจำลองแรงโน้มถ่วง (Gravity Model of Migration) สามารถอธิบายพฤติกรรมการย้ายถิ่นของประชากรในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

แบบจำลองแรงโน้มถ่วงด้วยสมการถดถอยนี้สามารถอธิบายพฤติกรรมการย้ายถิ่นระหว่างพื้นที่ต้นทางและพื้นที่ปลายทางของผู้ย้ายถิ่นได้ราว 48-52% ซึ่งถือว่าอยู่ในเกณฑ์ที่น่าพอใจของแบบจำลองเศรษฐมิติ ค่าสัมประสิทธิ์ของแบบจำลอง OLS ค่อนข้างคงที่แม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของแบบจำลองเพื่อทำการทดสอบ Robustness Tests ของแบบจำลอง โดยตัวแปรพื้นฐานของแบบจำลองแรงโน้มถ่วงเช่น ระยะทางและสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจและสังคมของพื้นที่ต้นทางและพื้นที่ปลายทางต่างแสดงค่าตรงตามทฤษฎีการเคลื่อนย้ายประชากรของแบบจำลองแรงโน้มถ่วง เช่น ค่าสัมประสิทธิ์ที่เป็นลบและมีนัยสำคัญทางสถิติของระยะทางระหว่างพื้นที่ต้นทางและพื้นที่ปลายทาง และอัตราเงินเฟ้อที่พื้นที่ปลายทางโดยเปรียบเทียบกับพื้นที่ต้นทาง และค่าสัมประสิทธิ์ที่เป็นบวกอย่างมีนัยสำคัญของรายได้ต่อหัวเฉลี่ยและจำนวนโรงเรียนในพื้นที่ปลายทางเปรียบเทียบกับพื้นที่ต้นทาง ชี้ให้เห็นว่าประชากรที่ย้ายถิ่นฐานจะหลีกเลี่ยงพื้นที่ปลายทางที่มีระยะทางไกลจากพื้นที่ต้นทาง และค่าครองชีพที่สูงกว่าพื้นที่ต้นทาง รวมทั้งมีจำนวนโรงเรียนในพื้นที่ที่มากกว่าพื้นที่ต้นทางและมีระดับรายได้เฉลี่ยในพื้นที่ปลายทางที่สูงกว่าพื้นที่ต้นทาง นอกจากนั้นสัมประสิทธิ์ที่เป็นลบของจำนวนประชากรที่ต้นทาง และเป็นบวกของประชากรที่ปลายทาง ชี้ให้เห็น

⁴ (1) ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ.บต.) (2) สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด (พมจ.) (3) สำนักงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยจังหวัด (ปภ.) (4) กระทรวงศึกษาธิการ (ศธ.) โดย สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา (5) ตำรวจภูธรภาค 9 (6) สำนักงานยุติธรรม

พฤติกรรมการย้ายถิ่นของประชากรไปสู่พื้นที่ปลายทางที่เป็นเขตเมืองและมีประชากรหนาแน่นกว่าพื้นที่ต้นทาง ผลการวิเคราะห์ด้วย Fixed Effects Model ยังคงชี้ให้เห็นว่าประชากรเลือกที่จะหลีกเลี่ยงพื้นที่ปลายที่มีอัตราการว่างงานสูงด้วยเช่นกัน

ผลการศึกษาดังกล่าวนี้มีความคงทนและไม่เปลี่ยนแปลงตลอดการทดสอบ Robustness Tests และในแบบจำลอง Pooled OLS และ Fixed Effects Model ดังนั้นจึงสามารถสรุปได้ว่าแบบจำลองแรงโน้มถ่วงสามารถใช้สามารถอธิบายพฤติกรรมการย้ายถิ่นของประชากรในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติตามสมมติฐานของการศึกษาข้อที่ 1

สมมติฐานข้อที่ 2: พฤติกรรมการย้ายถิ่นฐานของประชากรในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ตอบสนองต่อเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ต้นทางและปลายทางอย่างมีนัยทางสถิติหรือไม่ในทิศทางเช่นใด ?

ผลการวิเคราะห์พฤติกรรมการย้ายถิ่นด้วยแบบจำลองแรงโน้มถ่วงในรูปแบบ OLS และ Pooled OLS ชี้ให้เห็นว่าพฤติกรรมการย้ายถิ่นของประชากรมากกว่า 1 ล้านคนในแบบจำลองสามารถอธิบายได้ด้วยทฤษฎีการดึงและการผลักในแบบจำลองแรงโน้มถ่วง (Push and Pull Effects in Gravity Model) กล่าวคือ

“ประชากรจะย้ายออกจากพื้นที่ต้นทางซึ่งมีแรงผลักดันค่อนข้างสูงไปสู่พื้นที่ปลายทางซึ่งมีแรงดึงดูดสูงและแรงผลักดันต่ำ (Origin with High Push to Destination with High Pull and Low Push Force)”

จากผลการวิเคราะห์ของสมมติฐานข้อที่ 2 นี้พบว่าสัมประสิทธิ์ของตัวแปรต้นและตัวแปรควบคุมที่สนับสนุนทฤษฎีแรงโน้มถ่วงตามสมมติฐานของการศึกษาข้อที่ 2 อย่างชัดเจนดังต่อไปนี้

ปัจจัยผลักดันต้นทาง: ความรุนแรงและจำนวนผู้เสียชีวิตและบาดเจ็บในพื้นที่ต้นทางมีค่าสัมประสิทธิ์ที่เป็นบวกและมีนัยสำคัญทางสถิติ

ปัจจัยผลลัพท์ปลายทาง: ความรุนแรงจำนวนผู้เสียชีวิตและบาดเจ็บที่พื้นที่ปลายทางที่สูงกว่าพื้นที่ต้นทางอย่างซึ่งมีค่าสัมประสิทธิ์ที่เป็นลบและมีนัยสำคัญทางสถิติ ในแบบจำลอง Panel Data Fixed Effects

ปัจจัยดึงที่ปลายทาง: ความรุนแรงจำนวนผู้เสียชีวิตและบาดเจ็บที่พื้นที่ปลายทางที่ต่ำกว่าพื้นที่ต้นทางซึ่งมีค่าสัมประสิทธิ์ที่เป็นลบและมีนัยสำคัญทางสถิติในแบบจำลอง Panel Data Fixed Effects

นอกจากนั้นแบบจำลอง Pooled OLS ซึ่งใช้ตัวแปรระหว่างระยะทางของพื้นที่
ต้นทาง-ปลายทางและความรุนแรงของพื้นที่ปลายทางเมื่อเปรียบเทียบกับพื้นที่ต้นทาง ผลที่ได้คือ
สัมประสิทธิ์หน้าตัวแปรทั้งสองนี้มีค่าเป็นลบอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และค่าสัมประสิทธิ์ที่เป็นบวก
ของ Dummy Variable แสดงให้เห็นถึงพฤติกรรมที่สอดคล้องกับสมมติฐานของการศึกษาข้อที่ 2
อย่างชัดเจนว่า;

“ประชากรที่ย้ายออกจากพื้นที่ต้นทางต้องการย้ายไปสู่พื้นที่ปลายทางที่มีความสงบสุข
มากขึ้น แม้ว่าจะต้องเดินทางเป็นระยะทางที่ไกลขึ้น แต่ผู้ย้ายถิ่นก็เลือกพื้นที่ปลายทางที่ไกลกว่า
หากพื้นที่นั้นมีเหตุการณ์ความรุนแรงและจำนวนผู้เสียชีวิตที่ต่ำกว่าพื้นที่ปลายทางที่ใกล้พื้นที่ต้นทาง
มากกว่า”

ดังนั้นจึงเป็นที่ชัดเจนว่าหลักฐานเชิงประจักษ์จากการวิเคราะห์เชิงปริมาณของแบบจำลอง
แรงโน้มถ่วงต่างสนับสนุนสมมติฐานข้อที่ 2 ของการศึกษารั้งนี้ว่า ผู้ย้ายถิ่นในพื้นที่จังหวัดชายแดน
ภาคใต้มีพฤติกรรมที่ตอบสนองต่อเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ต้นทางและพื้นที่ปลายทางอย่าง
มีนัยสำคัญทางสถิติ โดยผู้ย้ายถิ่นมีพฤติกรรมเลือกย้ายถิ่นไปยังพื้นที่ที่มีความสงบสุขแม้จะต้อง
แลกด้วยการเดินทางที่ห่างไกลมากขึ้น และเลือกที่จะไปยังพื้นที่ซึ่งมีสิ่งแวดล้อมทางเศรษฐกิจและ
สังคมที่ดีกว่าพื้นที่ต้นทาง เช่น ค่าครองชีพที่ต่ำ พื้นที่เขตเมือง รายได้ต่อหัวประชากรที่ดีขึ้น และ
มีสาธารณูปโภคที่ดีขึ้น เช่นจำนวนโรงเรียน เป็นต้น

**สมมติฐานข้อที่ 3: ประชากรผู้ย้ายถิ่นมีตอบสนองต่อความรุนแรงที่เกิดขึ้นแก่ประชากร
กลุ่มเดียวกันกับตนเองหรือไม่ และในทิศทางเช่นใด ?**

ผลการวิเคราะห์ด้วยแบบจำลอง Panel Data Fixed Effects Model ซึ่งแยกตัวแปรตาม
ออกเป็น 2 ตัวได้แก่จำนวนผู้ย้ายถิ่นซึ่งเป็นชาวไทยพุทธ และ ชาวไทยมุสลิม เพื่อศึกษาบทบาทของ
ความรุนแรงและตัวเลขการบาดเจ็บและเสียชีวิตของชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิมต่อพฤติกรรม
การย้ายถิ่นของประชากรทั้ง 2 กลุ่มพบว่า

มีเพียงชาวไทยพุทธเท่านั้นที่มีพฤติกรรมการย้ายถิ่นสู่เขตเมือง แต่ไม่มีหลักฐานสนับสนุน
พฤติกรรมดังกล่าวของชาวไทยมุสลิม แต่พบพฤติกรรมของชาวไทยมุสลิมที่มักจะย้ายไปสู่พื้นที่ซึ่งมี
รายได้ต่อหัวต่ำกว่าพื้นที่ต้นทาง

นอกจากนั้นยังพบว่า ประชากรชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิมต่างก็ย้ายออกจากพื้นที่ที่มีความรุนแรงสู่พื้นที่ซึ่งมีความสงบสุขมากยิ่งขึ้น โดยจำนวนผู้บาดเจ็บและเสียชีวิตของชาวไทยมุสลิมในพื้นที่ต้นทางสามารถอธิบายการเพิ่มขึ้นของการย้ายออกของทั้งชาวไทยพุทธและไทยมุสลิม แต่จำนวนผู้บาดเจ็บและเสียชีวิตของชาวไทยมุสลิมในพื้นที่ปลายทาง สามารถอธิบายการหลีกเลี่ยงของชาวไทยพุทธในการเลือกพื้นที่ดังกล่าวเป็นปลายทางเท่านั้น อย่างไรก็ตามพบหลักฐานแสดงถึงผลที่มีนัยสำคัญทางสถิติของจำนวนผู้บาดเจ็บและเสียชีวิตของชาวไทยพุทธในพื้นที่ต้นทางและพื้นที่ปลายทางต่อพฤติกรรมการย้ายถิ่นฐานของชาวไทยพุทธที่แจ้งข้อมูลให้แก่เจ้าหน้าที่ของรัฐ ในฐานข้อมูลที่ใช้ในการศึกษานี้ ซึ่งมีผู้แจ้งศาสนาราว 47% ของจำนวนผู้ย้ายถิ่นทั้งหมด 1.1 ล้านคน

ดังนั้น จากหลักฐานเชิงประจักษ์ของการวิเคราะห์พฤติกรรมการย้ายถิ่นของชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิมด้วยแบบจำลองแรงโน้มถ่วงไม่พบว่าประชากรชาวไทยพุทธหรือชาวไทยมุสลิมมีพฤติกรรมการย้ายถิ่นที่ตอบสนองต่อความรุนแรงที่เกิดขึ้นกับประชากรกลุ่มเดียวกับตนอย่างชัดเจน แม้ว่าจะมีตัวแปรความรุนแรงต่อประชากรบางศาสนาที่สามารถอธิบายพฤติกรรมการย้ายถิ่นของประชากรบางกลุ่มได้ แต่ผลการวิเคราะห์ทางสถิติก็ไม่สามารถสรุปได้อย่างชัดเจน แต่ก็เป็นที่น่าสังเกตว่า หากแบบจำลองนี้ได้ใช้ฐานข้อมูลที่มีประชากรผู้ย้ายถิ่นพร้อมข้อมูลศาสนาที่ครบถ้วน 100% ผลการวิเคราะห์จะสามารถชี้ประเด็นเพื่อตอบสนองมติฐานข้อที่ 3 ได้อย่างชัดเจนมากขึ้นหรือไม่ ดังนั้นอุปสรรคด้านความไม่สมบูรณ์ของข้อมูลส่วนบุคคลของประชากรผู้ย้ายถิ่นจึงเป็นอุปสรรคที่สำคัญในการศึกษาสมมติฐานข้อที่ 3 โดยสามารถสรุปผลการวิเคราะห์เชิงปริมาณด้วยแบบจำลองแรงโน้มถ่วงเป็น 5 ประเด็นสำคัญได้ดังนี้

1. ประชากรผู้ย้ายถิ่นฐานเลือกที่จะย้ายถิ่นฐานออกจากพื้นที่ต้นทางที่มีเหตุการณ์ความรุนแรงในระดับที่สูง
2. แต่ผู้ย้ายถิ่นหลีกเลี่ยงพื้นที่ปลายทางที่มีระยะทางไกลจากพื้นที่ต้นทาง รวมทั้งพื้นที่ซึ่งมีค่าครองชีพที่และอัตราการว่างงานสูงสูงกว่าพื้นที่ต้นทาง
3. ผู้ย้ายถิ่นเลือกพื้นที่ปลายทางที่เป็นเขตเมือง และมีรายได้ต่อหัวและจำนวนโรงเรียนที่มากกว่าพื้นที่ต้นทาง
4. ผู้ย้ายถิ่นฐานเลือกพื้นที่ปลายทางที่ปลายทางที่มีความสงบสุขมากขึ้นกว่าพื้นที่ต้นทาง และยอมเดินทางไกลมากขึ้นเพื่อหาพื้นที่ปลายทางสงบสุขมากที่สุด
5. ด้วยข้อมูลที่มีอยู่อย่างจำกัดพบว่าความรุนแรงต่อประชากรบางกลุ่มศาสนามีผลต่อพฤติกรรมการย้ายถิ่นของประชากรบางกลุ่มศาสนาบ้าง แต่ไม่มีหลักฐานสนับสนุนสมมติฐานที่ว่าประชากรบางกลุ่มถูกกดดันให้ย้ายถิ่นฐานด้วยการเจาะจงทำร้ายประชากรกลุ่มเดียวกันในพื้นที่ต้นทางหรือพื้นที่ปลายทาง

ในส่วนของการวิจัยเชิงคุณภาพตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3-4 ซึ่งศึกษาวิเคราะห์ผลลัพธ์ด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และประชากรศาสตร์ในพื้นที่ต้นทางและพื้นที่ปลายทางที่เกิดขึ้นจากการย้ายถิ่นในพื้นที่ชายแดนภาคใต้ด้วยกระบวนการการศึกษาร่วม (Participatory Action Research) กับตัวแทนผู้ได้รับผลกระทบและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่พบว่า ความขาดประสิทธิภาพและการเชื่อมโยงการทำงานของกระบวนการเยียวยาจากภาครัฐทำให้ผลกระทบจากความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ต่อผู้ย้ายถิ่นและต่อชุมชนทั้งในพื้นที่ต้นทางมีความรุนแรงและเรื้อรังมากยิ่งขึ้น โดยปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพในการเยียวยาของภาครัฐ และข้อเสนอเพื่อการปฏิรูปสามารถสรุปได้ดังนี้

1. ด้านขั้นตอนกระบวนการเยียวยาผู้ที่ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ความรุนแรง

ผลการวิเคราะห์พบว่า ขั้นตอนการเยียวยาในปัจจุบันมีความซับซ้อนต่อการดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลพื้นฐาน เอกสาร และการติดต่อประสานงานระหว่างผู้ที่ได้รับผลกระทบและเจ้าหน้าที่ จึงส่งผลให้เกิดความล่าช้าในการได้รับการเยียวยา แม้ว่าจะมีการตั้งศูนย์เยียวยาอำเภอจำนวน 37 อำเภอ ในพื้นที่จังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาส และ 4 อำเภอในจังหวัดสงขลา เพื่อมุ่งหวังให้กระบวนการเยียวยาเป็นจุดเบ็ดเสร็จและอำนวยความสะดวกในการติดต่อขอรับการเยียวยา แต่ก็ยังไม่สามารถตอบสนองความต้องการของผู้ที่ได้รับผลกระทบได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ดังนั้นช่องว่างของขั้นตอนการเยียวยา คือ ขาดจุดจัดการ One Stop Service อย่างเป็นระบบ รวมถึงการทำงานของหน่วยงานภาครัฐยังเป็นลักษณะการทำงานแบบตั้งรับโดยมีสาเหตุมาจากเจ้าหน้าที่ไม่เพียงพอต่อการปฏิบัติงาน และเอกสารประกอบการพิจารณาช่วยเหลือเยียวยา มีจำนวนมากจึงทำให้มีความล่าช้า และส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของผู้ที่ได้รับผลกระทบ

2. ด้านสิทธิประโยชน์ในการเยียวยาผู้ที่ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ความรุนแรง

ผลการวิเคราะห์พบว่า การเยียวยาที่เข้าถึงตัวผู้ที่ได้รับผลกระทบโดยตรงคือ สิทธิประโยชน์สำหรับผู้ที่ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ฯ มีทั้งในรูปแบบตัวเงินและไม่ใช้ตัวเงิน ซึ่งปัจจุบันได้มีกฎหมายและนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการให้ความช่วยเหลือในการเยียวยาผู้ที่ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้⁵

⁵ กฎหมายและนโยบายการให้ความช่วยเหลือและเยียวยาผู้ที่ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ความไม่สงบฯ คู่มือที่ 5 ในรายงานฉบับสมบูรณ์

อย่างไรก็ตามเจ้าหน้าที่ภาครัฐต้องประสบปัญหาด้านข้อมูลสิทธิประโยชน์ที่ไม่มีข้อมูลสถานะของผู้ที่ได้รับผลกระทบ จึงส่งผลให้ผู้ที่ได้รับผลกระทบไม่ได้รับสิทธิตามที่กฎหมายกำหนดไว้ รวมถึงผู้ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ฯ ยังมีข้อจำกัดในการเข้าถึงสิทธิประโยชน์ที่จะได้รับจากหน่วยงานต่าง ๆ โดยมีสาเหตุมาจากพื้นที่ห่างไกลและขาดข้อมูลและการประชาสัมพันธ์จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องก่อนเข้าสู่กระบวนการเยียวยา นอกจากนี้ยังมีหน่วยงานภาครัฐระดับ กรม สำนัก สถาบันที่ให้การช่วยเหลือประชาชนที่ได้รับผลกระทบ แต่ทั้งนี้ในการช่วยเหลือทั้งในระดับพื้นที่และระดับประเทศ อาจส่งผลให้การจัดสรรทรัพยากรมีความทับซ้อนในระดับพื้นที่ได้

ดังนั้นช่องว่างด้านสิทธิประโยชน์ คือ ฐานข้อมูลที่รวบรวมข้อมูลสิทธิประโยชน์การเยียวยา และฐานข้อมูลผู้ที่ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ รวมถึงการประชาสัมพันธ์เพื่อการเตรียมความพร้อมจากหน่วยงานภาครัฐ และการสำรวจความต้องการด้านสิทธิประโยชน์จากผู้ที่ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ในระดับพื้นที่และระดับบุคคล

3. ด้านการส่งต่อข้อมูลผู้ที่ได้รับผลกระทบระหว่างหน่วยงานต้นทางและปลายทาง

ผลการวิเคราะห์พบว่า เจ้าหน้าที่ด้านการเยียวยาใช้วิธีการติดตามผู้ที่ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ฯ ด้วยการลงพื้นที่เพื่อติดตามและสอบถามความต้องการ โดยมีการจัดทำเอกสารแบบสอบถามเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลในการจัดสวัสดิการเพิ่มเติมและส่งเสริมคุณภาพชีวิต

อย่างไรก็ตาม เจ้าหน้าที่ยังคงประสบปัญหากระบวนการส่งต่อข้อมูลของผู้ที่ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ฯ ระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยมีสาเหตุมาจากไม่มีการส่งต่อข้อมูลระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จึงทำให้หน่วยงานต่าง ๆ พยายามพัฒนาเครื่องมือที่จัดเก็บฐานข้อมูลการเยียวยาขึ้นสำหรับใช้ภายในหน่วยงาน แต่ยังไม่มีการใช้ฐานข้อมูลร่วมกัน

นอกจากนี้ผลกระทบที่เกิดจากการขาดข้อมูล ขาดข้อมูลความต่อเนื่อง และการส่งต่อข้อมูลที่ล่าช้าหรือไม่มีการส่งต่อข้อมูล ได้ส่งผลให้ผู้ที่ได้รับผลกระทบจะต้องเดินทางมาให้ข้อมูลกับหน่วยงานอีกครั้ง รวมไปถึงค่าเสียโอกาสทั้งทางด้านรายได้ ความปลอดภัยในการเดินทางผู้ที่ได้รับผลกระทบอีกด้วย

ดังนั้นช่องว่างในการติดตามและส่งต่อข้อมูลผู้ที่ได้รับผลกระทบฯ หลังจากได้รับการเยียวยาจากต้นทางถึงปลายทาง ของหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องด้านการเยียวยา คือ ขาดเครื่องมือในการติดตามและส่งต่อข้อมูลระหว่างหน่วยงานแบบออนไลน์อย่างเป็นระบบ ซึ่งหากหน่วยงานดังกล่าวสามารถมีเครื่องมือหรือระบบสารสนเทศ อาจจะมีส่วนสนับสนุนให้การเยียวยาจากภาครัฐไปสู่ผู้ที่ได้รับผลกระทบได้อย่างครอบคลุมและทั่วถึง

4. ด้านการบูรณาการการทำงานระหว่างภาครัฐ เอกชนและเครือข่ายภาคประชาชนสำหรับการเยียวยาผู้ที่ได้รับผลกระทบในพื้นที่

ผลการวิเคราะห์พบว่า หน่วยงานภาครัฐส่วนใหญ่ยังมิได้บูรณาการการทำงานระหว่างหน่วยงานอย่างเป็นระบบ เป็นการทำงานร่วมกันในบางนโยบายหรือบางวัตถุประสงค์เท่านั้น สำหรับการทำงานระหว่างภาครัฐในพื้นที่และผู้ที่ได้รับผลกระทบในปัจจุบันยังเป็นเพียงกลุ่มเครือข่ายที่ยังไม่เป็นทางการ ส่วนใหญ่มีการรวมตัวแบบกลุ่มด้วยเครือข่ายของตนเองโดยมีเป้าหมายเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกันในพื้นที่เพื่อให้สมาชิกภายในเครือข่ายสามารถเข้าถึงข้อมูลต่าง ๆ ได้อย่างรวดเร็ว

ดังนั้นช่องว่างการพัฒนากระบวนการทำงานร่วมกันในระดับพื้นที่เพื่อยกระดับคุณภาพการเยียวยาซึ่งขาดการส่งเสริมการบูรณาการการทำงานระหว่างภาครัฐ ภาคประชาชน ภาคเอกชน และผู้ที่ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ หากมีการสนับสนุนการจัดตั้งเครือข่ายจะช่วยให้การทำงานในพื้นที่เกิดรูปธรรมและสร้างความเชื่อมั่นจากทุกฝ่ายในการแก้ปัญหาในพื้นที่เพื่อให้เกิดสันติภาพได้ในอนาคต

สรุปข้อเสนอเพื่อลดผลกระทบจากการย้ายถิ่นอันเนื่องมาจากเหตุการณ์ความรุนแรงจากตัวแทนผู้ย้ายถิ่นและประชาชนในพื้นที่

1. ด้านกระบวนการเยียวยาผู้ที่ได้รับผลกระทบควรลดขั้นตอนที่เป็นภาระสำหรับผู้ที่ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์โดยการสนับสนุนให้เกิดจุดจัดการ One Stop Service ในรูปแบบออนไลน์ประจำศูนย์เยียวยาอำเภอทั้ง 37 อำเภอในพื้นที่ 4 จังหวัดชายแดนภาคใต้ และปรับกระบวนการทำงานของภาครัฐให้เป็นลักษณะการทำงานแบบเชิงรุกเพื่อให้เข้าถึงผู้ที่ได้รับผลกระทบได้อย่างรวดเร็ว

2. ด้านสิทธิประโยชน์หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการเยียวยาในระดับพื้นที่และระดับประเทศกำหนดให้อยู่ในรูปแบบของฐานข้อมูลสารสนเทศที่ส่งต่อจากในระดับพื้นที่ไปสู่ส่วนกลางเพื่อให้สามารถเป็นข้อมูลในการตัดสินใจในด้านการจัดสรรทรัพยากรสอดคล้องกับความต้องการของผู้ที่ได้รับผลกระทบฯ และมีความเสมอภาค

3. ด้านการส่งต่อข้อมูลผู้ที่ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ฯ ระหว่างหน่วยงานต้นทางและปลายทาง สนับสนุนให้เกิดการพัฒนาระบบสารสนเทศโดยเชื่อมโยงเครือข่ายออนไลน์ การแชร์ข้อมูลระหว่างหน่วยงาน จะช่วยส่งเสริมให้กระบวนการส่งต่อผู้ที่ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์และผู้ย้ายถิ่นจากต้นทางไปสู่ปลายทางได้อย่างครบถ้วน

4. ด้านการบูรณาการทำงานระหว่างภาครัฐ เอกชนและเครือข่ายภาคประชาชนสำหรับการเยียวยาผู้ที่ได้รับผลกระทบในพื้นที่ ภาครัฐควรสนับสนุนการจัดตั้งเครือข่ายผู้ที่ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ความไม่สงบในพื้นที่เพื่อปฏิรูประบบการเยียวยาในพื้นที่อย่างยั่งยืน

5. สร้างองค์ความรู้และฐานข้อมูลทางสถิติที่สำคัญต่อการศึกษาแนวทางการพัฒนาระบบบูรณาการการเยียวยาและพัฒนาคุณภาพชีวิต โดยเน้นการเชื่อมโยงโครงข่ายข้อมูลและการทำงานของหน่วยงานที่มีอยู่แล้วให้สามารถบูรณาการทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ด้วยเหตุนี้สิ่งที่จะช่วยยกระดับการเยียวยาให้มีประสิทธิภาพและสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตสำหรับผู้ที่ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ได้อย่างยั่งยืนและนำไปสู่สันติภาพในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ได้นั้น จะต้องมีการบูรณาการการทำงานทั้ง 3 ส่วนที่จะต้องมียุทธศาสตร์ที่สำคัญดังนี้

1) ภาครัฐ จะต้องทำหน้าที่ในการเชื่อมช่วย และเปิดโอกาสให้กับหน่วยงานต่างและเป็นส่วนที่ดึงความร่วมมือจากทุกภาคส่วนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นทั้งในระดับพื้นที่และระดับประเทศ

2) ภาคประชาชน เมื่อภาครัฐเปิดโอกาสควรเข้าไปมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นให้ข้อเสนอแนะเพื่อสนับสนุนการเยียวยาและสร้างสันติภาพในพื้นที่โดยใช้เครือข่ายภาคประชาชนเป็นแรงขับเคลื่อน

3) ภาคเอกชน-องค์กรไม่แสวงหากำไร ควรเข้ามามีบทบาทในการการออกแบบเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจความร่วมมือทางการค้าทั้งในและต่างประเทศเพื่อสร้างความเข้มแข็งทางด้านเศรษฐกิจให้เกิดขึ้นในพื้นที่

ข้อจำกัดของการวิจัย

แม้โครงการวิจัยนี้จะสามารถดำเนินการวิจัยได้ตามวัตถุประสงค์ที่สำคัญของโครงการ แต่ก็มีข้อจำกัดและปัจจัยที่เหนือความควบคุมหลายอย่างของคณะผู้วิจัย ที่ทำให้โครงการนี้ยังไม่สามารถดำเนินการวิเคราะห์และศึกษาในบางประเด็นได้อย่างเต็มที่ ตัวอย่างเช่น

1. ความล่าช้าและความไม่สมบูรณ์ของฐานข้อมูลการย้ายถิ่นประชากรของสำนักงานทะเบียน กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย อันเนื่องมาจากความไม่ครบถ้วนของข้อมูลสถิติการย้ายถิ่นฐานจากหน่วยงานจัดเก็บข้อมูลต้นทางในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ เช่น

1.1 ปัญหาการไม่แจ้งย้ายของประชาชนที่ย้ายถิ่นฐานถาวรกับเจ้าหน้าที่ ซึ่งอาจมีจำนวนมากกว่าครึ่งหนึ่งของผู้ย้ายถิ่นถาวรทั้งหมดในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งมีผลกระทบโดยตรงต่อประสิทธิภาพการวิเคราะห์เชิงปริมาณของแบบจำลองทางเศรษฐมิติ

1.2 ข้อมูลส่วนบุคคลของประชากรผู้แจ้งย้าย โดยเฉพาะข้อมูลศาสนาของผู้ย้ายถิ่น ทำให้การวิเคราะห์ทางเศรษฐมิติขาดประสิทธิภาพและไม่สามารถให้ผลที่ชัดเจนในประเด็นที่สำคัญ และมีนโยบาย

1.3 ความล่าช้าของการติดต่อประสานงานเพื่อขอความอนุเคราะห์ข้อมูลที่ใช้เวลากว่า 9 เดือน จึงทำให้เหลือเวลาในการวิเคราะห์เชิงปริมาณที่จำกัดและไม่สามารถทำการวิเคราะห์เชิงลึกเป็นรายพื้นที่ได้ทันเวลา

2. ความไม่แน่นอนของสถานการณ์ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ทวีความรุนแรงมากขึ้น ในปี 2557 ทำให้การวางแผนลงพื้นที่ในจังหวัดยะลาและนราธิวาส ไม่สามารถทำได้อันเนื่องมาจากปัญหาความปลอดภัยในการเดินทางและการลงพื้นที่ชุมชนที่สูญเสียประชากรจากการย้ายถิ่นฐาน แต่โครงการก็ได้บันทึกข้อมูลเพื่อการติดต่อและการลงพื้นที่เอาไว้สำหรับโอกาสในการวิจัยในระยะต่อไปของโครงการในอนาคต

3. ความลำบากในการประสานงานกับเจ้าหน้าที่หน่วยงานของรัฐในพื้นที่เพื่อลงพื้นที่ ดำเนินการวิจัยร่วมกับหน่วยงานและภาคี อันเนื่องมาจากภาระงานของเจ้าหน้าที่ที่มาก และความไม่แน่นอนในสถานการณ์ของจังหวัดชายแดนภาคใต้ ทำให้กิจกรรมการวิจัยในพื้นที่มีความล่าช้า และสามารถดำเนินการได้จริงในช่วง 4 เดือนสุดท้ายของโครงการ ทำให้คณะผู้วิจัยไม่มีโอกาสลงพื้นที่เชิงลึกเพื่อศึกษาพื้นที่ต้นทางของผู้ย้ายถิ่น แต่ก็ได้แก้ไขปัญหาดังกล่าวด้วยการสัมภาษณ์ตัวแทนผู้ย้ายถิ่นในพื้นที่ปลายทางและดำเนินการสัมภาษณ์ผ่านทางโทรศัพท์ทางไกลกับผู้อาศัยอยู่ในพื้นที่แทน

โอกาสของการวิจัยในอนาคต

1. การต่อยอดวิเคราะห์เชิงปริมาณด้วยแบบจำลองแรงโน้มถ่วงหรือแบบจำลองอื่น ๆ ในอนาคตที่สามารถวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างความรุนแรงและพฤติกรรมการย้ายถิ่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น Spatial Regression Model หรือ Multinomial Logistic Model เป็นต้น เพื่อศึกษาบทบาทของปัจจัยเชิงพื้นที่ และลักษณะและรูปแบบของความรุนแรงต่อพฤติกรรมของประชากรในพื้นที่มากขึ้นในอนาคตจำเป็นต้องคำนึงถึงความสมบูรณ์ของข้อมูลการย้ายถิ่นของกระทรวงมหาดไทย トラバโดที่ประชากรกว่า 50% ยังไม่ยอมแจ้งการย้ายถิ่นฐานกับหน่วยงาน

ทางการ และตราใบใดที่ข้อมูลส่วนบุคคลที่สามารถนำมาวิเคราะห์ได้ยังมีเพียงเพศของผู้ย้ายถิ่นเท่านั้น การวิเคราะห์เชิงปริมาณในอนาคตจะไม่สามารถดำเนินการได้อย่างมีคุณภาพและมีประสิทธิภาพอย่างเต็มที่

2. จากการลงพื้นที่ศึกษาสถานการณ์และผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นแก่ประชากรผู้ย้ายถิ่นฐานจากพื้นที่ความรุนแรงมาสู่จังหวัดสงขลา ทำให้คณะนักวิจัยพบว่ากระบวนการเยียวยาประชาชนเหล่านี้ยังคงมีปัญหาอย่างมากในแง่ของคุณภาพ ประสิทธิภาพ และความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงบริการการเยียวยาของรัฐ ซึ่งเป็นสิทธิอันชอบธรรมของประชาชนเหล่านี้ ซึ่งส่งผลกระทบต่อการเริ่มต้นชีวิตใหม่ และการเยียวยาคุณภาพชีวิตของประชาชนเหล่านี้และเครือข่ายอย่างต่อเนื่องอันเนื่องมาจากสาเหตุสำคัญดังที่ได้นำเสนอไว้ในบทที่ 5-6 ดังนั้นการวิจัยในประเด็นดังต่อไปนี้จะสามารถสนับสนุนให้การแก้ไขปัญหาเชิงระบบเหล่านี้สามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืนได้

2.1 การพัฒนาระบบสารสนเทศเพื่อสนับสนุนกระบวนการเยียวยาประชาชนผู้ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความรุนแรง พร้อมทั้งสนับสนุนการบูรณาการข้อมูลสารสนเทศและการการทำงานร่วมกันระหว่างส่วนราชการที่เกี่ยวข้องในพื้นที่เพื่อยกระดับคุณภาพและประสิทธิภาพในการเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบอย่างเต็มที่ เพื่อลดปัญหาความไม่สมมาตรของข้อมูล (Asymmetric Information) ระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐกับประชาชน และระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐกันเอง รวมถึงสนับสนุนกระบวนการติดตามคุณภาพการเยียวยาและประเมินผลการเยียวยาอย่างต่อเนื่อง

2.2 การสร้างเครือข่ายการทำงานอาสาสมัครร่วมระหว่างเครือข่ายผู้ได้รับผลกระทบที่มีประสบการณ์ในการเยียวยามาก่อนในรูปแบบชมรมและเครือข่ายอาสาสมัครเพื่อทำงานร่วมกันหน่วยงานภาครัฐเพื่อเติมเต็มช่องว่างของการทำงานเยียวยาของหน่วยงานภาครัฐและองค์กรสาธารณะประโยชน์ในปัจจุบัน

2.3 ระบบเฝ้าระวังการเยียวยาเชิงรุกที่เชื่อมโยงกับระบบเฝ้าระวังเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่เพื่อสนับสนุนการทำงานเยียวยาเชิงรุกให้มากยิ่งขึ้นในอนาคต

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ปฏิรูปกฎหมายและระบบส่งเสริมการลงทะเบียนย้ายถิ่นฐานของประชากรในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้เพื่อส่งเสริมแรงจูงใจและความร่วมมือของประชาชนในพื้นที่ที่อพยพย้ายถิ่นฐาน เพื่อส่งเสริมการเยียวยาและส่งเสริมพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชากรเหล่านี้อย่างยั่งยืน เช่น พิจารณาใช้ระบบ Online / ลดขั้นตอนทางเอกสาร
2. ปฏิรูประบบการเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบจากความรุนแรงในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยพิจารณาใช้ระบบ “Single Command+Local Admin” และ ระบบ “One Stop Service” มาใช้ในกระบวนการเยียวยาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ เพื่อแก้ไขปัญหาการบูรณาการทำงานร่วมกันระหว่างส่วนราชการที่อยู่ในพื้นที่
3. พิจารณาใช้ระบบลงทะเบียนล่วงหน้าของประชากรในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้เพื่อให้หน่วยงานภาครัฐสามารถเข้าถึงตัวประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้นเมื่อเกิดเหตุการณ์ความรุนแรงในพื้นที่ดังกล่าว เพื่อประสิทธิภาพและคุณภาพของการเยียวยาและการป้องกันความรุนแรงที่อาจเกิดขึ้นแก่ประชาชนในพื้นที่อย่างเป็นระบบ
4. ปฏิรูประบบฐานข้อมูลสารสนเทศและคุณภาพ ทั้งในด้านความสมบูรณ์ของข้อมูลสถิติความรุนแรง และความเชื่อมโยงของระบบสารสนเทศต่างๆในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ข้อมูลการย้ายถิ่นประชากร และข้อมูลสถิติที่เกี่ยวข้องเพื่อ
5. ส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากข้อมูลและเปิดโอกาสให้มีการวิจัยซึ่งจะช่วยสนับสนุนให้เกิดองค์ความรู้ในสนับสนุนความรู้และความเข้าใจในปัญหา กำหนดนโยบาย (Evidence-based Policy) และทางออกของการแก้ไขปัญหาอันเนื่องมาจากความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้อย่างเป็นระบบ
6. พิจารณาสันับสนุนกำลังคนและงบประมาณเพิ่มเติมให้แก่หน่วยงานเพื่อการเยียวยาในพื้นที่เช่น พมจ. ปก. และ เยียวยาอำเภอและเยียวยาจังหวัด เพื่อให้สอดคล้องกับภาระงานและความยากลำบากของการทำงานที่เสี่ยงอันตรายและส่งผลโดยตรงต่อกระบวนการสร้างสันติภาพผ่านการสร้างความเข้าใจและการยอมรับหน่วยงานภาครัฐของไทย รวมทั้งการจัดสวัสดิการให้แก่เจ้าหน้าที่พลเรือนเหล่านี้เท่าเทียมกับเจ้าหน้าที่ตำรวจและทหาร

โครงการแปลหนังสือ เรื่อง

“Critical Issues on Islamic Banking and Financial Markets”

อาจารย์ ดร.ศรัณย์ ศานติศาสน์⁶

ความเป็นมาและความสำคัญของเรื่อง

ศักยภาพของระบบการเงินการธนาคารอิสลาม

ระบบธนาคารแบบอิสลาม ถ้าเทียบกับระบบธนาคารแบบตะวันตก (conventional banking) ซึ่งดำเนินการมาแล้วเป็นร้อยเป็นพันปี ถือว่ายังใหม่มาก อย่างไรก็ตาม หลักการต่าง ๆ ที่ธนาคารใช้ ได้เคยถูกใช้ในยุคของท่านศาสดามุฮัมมัด พันสิ่ร้อยกว่าปีมาแล้ว เพียงแต่หลักการเหล่านี้ เพิ่งถูกนำมารวบรวมคิดค้น และประยุกต์เป็นระบบการเงินการธนาคาร ระบบธนาคารอิสลาม ได้เริ่มต้นขึ้นครั้งแรก ที่ประเทศอียิปต์ในปี 1963 ภายใต้ชื่อ Mit Ghamr Savings Bank หลังจากนั้น ในปี 1975 ธนาคารอิสลามเพื่อการพัฒนา (Islamic Development Bank (IDB)) ได้ถูกตั้งขึ้น ที่ประเทศซาอุดีอาระเบีย โดยมีจุดมุ่งหมายหลัก ในการให้ความช่วยเหลือทางด้านเศรษฐกิจและการพัฒนาแก่ประเทศสมาชิก ผ่านทางผลิตภัณฑ์ทางการเงินที่ถูกต้องตามหลักการของศาสนาอิสลาม ในปีเดียวกันนี้ ธนาคารอิสลามเชิงพาณิชย์เต็มรูปแบบแห่งแรก ได้เปิดตัวขึ้นที่ประเทศสหรัฐอาหรับเอมิเรตส์ ภายใต้ชื่อ Dubai Islamic Bank ระบบการเงินการธนาคารอิสลาม มาได้รับความนิยมและแพร่หลายในช่วงยี่สิบถึงสามสิบปีมานี้ โดยถือว่ามาเลเซียเป็นผู้ริเริ่มบุกเบิกระบบธนาคารอิสลามในยุคใหม่ โดยได้คิดค้นผลิตภัณฑ์ทางการเงินและการธนาคารใหม่ ๆ สำหรับทั้งตลาดเงินและตลาดทุน ธนาคารอิสลามเต็มรูปแบบแห่งแรกของประเทศมาเลเซีย เกิดขึ้นในปี 1983 โดยใช้ชื่อว่า Bank Islam ตั้งแต่ธนาคารอิสลามได้ถูกก่อตั้งขึ้นครั้งแรก ผ่านมาแล้วกว่าห้าสิบปี รูปแบบธนาคารรูปแบบใหม่นี้ที่ไม่ใช้ดอกเบี้ย ได้เติบโตอย่างรวดเร็วและแพร่หลายไปทั่วโลก ตามรายงาน World Islamic Banking Competitiveness Report 2011-12 จัดทำโดย Ernst and Young ระบุว่าระบบการเงินอิสลามทั่วโลก มีมูลค่าสูงถึง 1.14 ล้านล้านเหรียญสหรัฐ และเติบโตมากกว่า 10% ต่อปี⁷ ธนาคารต่างชาติหลายธนาคาร ตัวอย่างเช่น Citibank, HSBC, BNP

⁶ อาจารย์ประจำคณะพัฒนาการเศรษฐกิจ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

⁷ [http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/IBCR_Report/\\$FILE/IBCRReport2011\(LR\)%20Final.pdf](http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/IBCR_Report/$FILE/IBCRReport2011(LR)%20Final.pdf)

Paribas ก็เข้ามาดำเนินธุรกิจทางด้านธนาคารอิสลาม ประเทศในซีกโลกตะวันตก ไม่ว่าจะเป็นสหรัฐอเมริกาหรือยุโรป ประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงอย่างจีนและญี่ปุ่น ต่างก็ให้ความสนใจทางด้านระบบการเงินการธนาคารแบบอิสลาม ศาสนาอิสลาม เป็นศาสนาที่มีผู้นับถือมากที่สุดเป็นอันดับสองของโลก มีประชากรมากกว่า 1.7 พันล้านคน มีอัตราการเกิดที่สูง และในกลุ่มประเทศอาหรับ ก็มีเงินทุนจากการค้าขายน้ำมันจำนวนมาก ที่ต้องการแหล่งลงทุนซึ่งถูกต้องตามหลักการของศาสนาอิสลาม ข้อมูลที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ ชี้ให้เห็นว่าระบบการเงินการธนาคารแบบอิสลาม มีศักยภาพเชิงธุรกิจ ทั้งในประเทศที่มีประชากรส่วนใหญ่เป็นมุสลิม และประเทศที่ประชากรมุสลิมเป็นชนกลุ่มน้อย การที่ประเทศใด รวมทั้งประเทศไทย มองข้ามการส่งเสริมและการลงทุนทางการเงินการธนาคารอิสลาม จึงเป็นการเสียผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่พึงได้

ความสำคัญของปัญหา

แม้จะมีงานศึกษาวิจัยออกมามากมาย แต่ระบบการเงินการธนาคารอิสลาม ก็ยังเป็นเรื่องที่ใหม่มาก เมื่อเทียบกับระบบการเงินการธนาคารแบบตะวันตกซึ่งใช้ดอกเบี้ย ประเทศไทยเองก็เพิ่งมีระบบการเงินการธนาคารอิสลามได้เพียงสิบกว่าปี บุคลากรที่มีความรู้ความสามารถทางด้านนี้ จึงยังคงขาดแคลนและเป็นที่ต้องการ เนื่องจากความรู้ทางการเงินการธนาคารอิสลาม ควรที่จะประกอบไปด้วยความรู้ทางด้านเศรษฐศาสตร์ การเงินการธนาคาร และความรู้ทางด้านศาสนาหรือหลักชะรีอะฮ์ (Shariah) แม้แต่ประเทศมาเลเซีย ซึ่งเป็นผู้ริเริ่มคิดค้นพัฒนาระบบการเงินการธนาคารนี้ ก็ยังขาดแคลนบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถ จึงได้มีการเปิดสถาบันและหลักสูตรต่าง ๆ เพื่อเพิ่มบุคลากรป้อนสู่ตลาด การที่ประเทศไทยจะเปิดสถาบันหรือหลักสูตรเช่นเดียวกับมาเลเซีย อาจจะมีผลล่าช้าและต้องใช้เวลาหนึ่ง เพื่อสร้างบุคลากรครูอาจารย์เพื่อไปสอน ดังนั้น การเรียนรู้จากเพื่อนบ้านอย่างมาเลเซีย จึงเป็นหนทางที่รวดเร็วและมีประสิทธิภาพสูงสุด ณ เวลานี้ การศึกษาดำรงของผู้ที่มีความรู้ความสามารถ ทั้งทางทฤษฎีและภาคปฏิบัติ จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง

หนังสือ “Critical Issues on Islamic Banking and Financial Markets” เขียนโดย Saiful Azhar Rosly เป็นหนังสือซึ่งครอบคลุมทั้งภาคทฤษฎี ภาคปฏิบัติ และประเด็นที่เป็นการถกเถียงอย่างกว้างขวาง ในแวดวงการเงินการธนาคารอิสลาม หนังสือเล่มนี้ครอบคลุมทั้งหัวข้อทางด้านเศรษฐศาสตร์อิสลาม การเงินการธนาคารอิสลาม การลงทุนแบบอิสลาม การประกันภัยแบบอิสลาม และการวางแผนทางการเงินแบบอิสลาม ผู้เขียนได้แยกหัวข้อไว้ตั้งแต่ระดับพื้นฐานปานกลาง จนถึงหัวข้อที่มีความยากและสลับซับซ้อน ยิ่งไปกว่านั้น โครงสร้างของหนังสือเล่มนี้ ยังถูกออกแบบไว้ เพื่อสามารถเป็นตำราประกอบการสอน ทั้งในระดับปริญญาตรีและปริญญาโทด้วย

ผู้เขียนเป็นทั้งศาสตราจารย์ทางด้านเศรษฐศาสตร์ และเป็นที่ปรึกษาให้กับทั้งภาครัฐและภาคเอกชนมากมายในประเทศมาเลเซีย เพราะฉะนั้น หนังสือเล่มนี้จึงเหมาะสำหรับทั้งผู้สนใจทั่วไป นักเรียน นักศึกษา ครูอาจารย์ และผู้ที่ปฏิบัติงานทั้งภาครัฐและเอกชนของไทย ที่ต้องเกี่ยวข้องกับระบบการเงินการธนาคารอิสลาม การแปล เรียบเรียง และตีพิมพ์เผยแพร่เป็นภาษาไทย จะทำให้บุคคลกลุ่มนี้เข้าถึง เข้าใจ และสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ได้ดียิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อให้ทราบสถานะองค์ความรู้ (state of knowledge) ทางด้านการเงินการธนาคารอิสลามของประเทศมาเลเซีย ซึ่งถือว่าเป็นผู้ริเริ่มคิดค้น พัฒนาระบบการเงินการธนาคารอิสลาม
2. เพื่อเป็นตำราทางด้านการเงินการธนาคารอิสลาม สำหรับผู้สนใจทั่วไป นักเรียน นักศึกษา ครูอาจารย์ และผู้ที่ปฏิบัติงานทั้งภาครัฐและเอกชน ที่ต้องเกี่ยวข้องกับระบบการเงินการธนาคารอิสลาม
3. เพื่อสร้างบุคลากรที่มีความรู้และความสามารถ ทางด้านการเงินการธนาคารอิสลาม ทั้งภาคทฤษฎี ภาคปฏิบัติ และประเด็นที่เป็นการถกเถียงอย่างกว้างขวางในแวดวงการเงินการธนาคารอิสลาม

ข้อมูลที่ใช้

หนังสือ เรื่อง “Critical Issues on Islamic Banking and Financial Markets” เขียนโดย Saiful Azhar Rosly (จำนวน 605 หน้า)

ส่วนที่หนึ่ง หลักการของระบบธนาคารอิสลาม

ระบบการเงินการธนาคาร เป็นส่วนหนึ่งของระบบเศรษฐกิจ หลักการสำคัญของแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์แบบตะวันตก (Conventional Economics) คือ ทรัพยากรมีอยู่จำกัด แต่ความต้องการของมนุษย์มีอยู่ไม่จำกัด จะทำอย่างไรให้การจัดสรรทรัพยากรเหล่านี้ เกิดประสิทธิภาพสูงสุดเพื่อที่มนุษย์จะได้รับอรรถประโยชน์ (utility) สูงสุด แนวคิดทางเศรษฐศาสตร์แบบอิสลาม (Islamic Economics) ก็วางอยู่บนแนวคิดพื้นฐานนี้เช่นกัน แต่สิ่งที่เพิ่มขึ้นมานั้นคือข้อจำกัดทางด้านศาสนา (Religion constraint) การตัดสินใจทางด้านเศรษฐกิจ ไม่ว่าจะผลิตอะไร จะผลิตอย่างไร จะผลิตเพื่อใคร รายได้และกำไรนั้นได้มาอย่างไร ทั้งหมดนี้จะต้องอยู่ภายใต้ความถูกต้อง

ของหลักการทางศาสนา ระบบการเงินการธนาคารแบบอิสลาม วางอยู่บนรากฐานที่สำคัญ 5 ประการ ได้แก่ 1) ห้ามการรับ-จ่ายดอกเบี้ย 2) ส่งเสริมการค้าและการลงทุน 3) การทำธุรกรรมและการเซ็นสัญญาการซื้อขายและการลงทุน จะต้องมีความโปร่งใส หลีกเลี่ยงความไม่แน่นอน 4) ห้ามการพนัน และการเก็งกำไร และ 5) ห้ามยุ่งเกี่ยวหรือลงทุนในธุรกิจ ที่ผิดหลักการทางศาสนา (Haram) ยกตัวอย่างเช่น ธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ สุกร การค้าอาวุธ เป็นต้น

กำไรจากผลประกอบการจะต้องถูกหักไปจ่ายซะกาต⁸

ข้อแรกเป็นข้อที่เด่นที่สุด แตกต่างที่สุดจากระบบการเงินการธนาคารในปัจจุบัน อิสลามถือว่าการรับจ่ายดอกเบี้ยเป็นการชู้ดริต สร้างความไม่เป็นธรรมและความไม่เท่าเทียมในสังคม ผู้ให้กู้นั้นได้รับผลตอบแทนในรูปของดอกเบี้ยอย่างแน่นอน โดยไม่ต้องคำนึงว่าผู้กู้จะได้รับผลตอบแทนอย่างไร นี่เป็นเพียงตัวอย่างหนึ่ง ของการเอารัดเอาเปรียบที่เกิดขึ้นจากดอกเบี้ย แท้ที่จริงแล้ว แม้แต่ศาสนาคริสต์ และศาสนายูดาห์ก็มีการกล่าวห้ามในเรื่องของดอกเบี้ย

ถึงแม้อิสลามจะสั่งห้ามดอกเบี้ย ซึ่งเป็นกลไกหลักของระบบการเงินการธนาคารในปัจจุบัน แต่อิสลามก็ได้ให้แนวทางอื่นอีกหลายแนวทาง เพื่อใช้ในการดำเนินการของระบบธนาคารอิสลาม ธนาคารอิสลาม ดำเนินงานโดยใช้หลักทางด้านการค้าและการลงทุน

ส่วนที่สอง ผลิตภัณฑ์ (ฝั่งสินเชื่อ) การธนาคารอิสลาม

- มูรอบาฮะฮ์ (Murabahah) สินเชื่อประเภทนี้มักใช้กับสินค้าที่มีราคาไม่มาก เช่น เครื่องใช้ไฟฟ้า รถยนต์ โดยลูกค้าจะต้องระบุรายละเอียด ลักษณะสินค้าที่ต้องการ แก่ธนาคาร ธนาคารจะไปซื้อสินค้านั้นมา แล้วมาขายต่อแก่ลูกค้าโดยการบวกกำไร ทั้งราคาต้นทุนและกำไร จะต้องระบุไว้ในสัญญาอย่างชัดเจน ลูกค้าสามารถซื้อคืนได้ เป็นงวด ๆ ทั้งนี้ ในช่วงที่กำลังผ่อนชำระธนาคาร ไม่สามารถปรับราคาจากที่ตกลงกันได้ ข้างต้น หากลูกค้าไม่สามารถผ่อนชำระบางงวด ทางธนาคารไม่สามารถปรับลูกค้าได้ แต่ต้องมีการเจรจากันเพื่อปรับโครงสร้างหนี้ อย่างไรก็ตาม หากธนาคารสามารถพิสูจน์ได้ว่าเหตุผลที่ลูกค้าไม่ผ่อนชำระงวดนั้น เกิดจากความตั้งใจ ไม่ใช่จากความเดือดร้อนจริง ๆ ทางธนาคารก็สามารถปรับลูกค้าได้ตามหลักการทางศาสนา เพื่อเป็นการดักเตือน ทั้งนี้ ปริมาณเงินค่าปรับ จะต้องคิดจากงวดที่ผิดชำระไม่ใช่เงินตั้งต้น

⁸ ในแต่ละปี มุสลิมจะต้องหักรายได้ประมาณ 2.5% เพื่อนำไปจ่ายซะกาตแก่กลุ่มบุคคลซึ่งศาสนาได้กำหนดหนึ่งในนั้นคือ คนยากจน

- อิญาเราะฮ์ (Ijarah) เป็นสินเชื่ออีกประเภทที่ใช้กับสินค้าที่มีราคาไม่มาก โดยลูกค้าจะระบุสินค้าที่ต้องการแก่ธนาคาร แล้วธนาคารจะไปซื้อสินค้านั้นมา แล้วมาปล่อยเช่าให้กับลูกค้าอีกที
- มุดอรอบะฮ์ (Mudharabah) เป็นการร่วมลงทุนระหว่างผู้ที่มีเงินทุนแต่ขาดความสามารถ กับผู้ที่มีความสามารถแต่ขาดเงินทุน โดยสินเชื่อประเภทนี้มีลักษณะที่คล้ายกับ venture capital ที่ได้รับความนิยมในสหรัฐอเมริกา ลูกค้าสามารถขอสินเชื่อมุดอรอบะฮ์จากธนาคารเพื่อไปลงทุน หากมีกำไรลูกค้าจะต้องนำมาแบ่งกับธนาคารตามสัดส่วนที่ได้ตกลงกันไว้ข้างต้น หากมีการขาดทุนธนาคารจะต้องแบกรับการขาดทุนนี้ ทั้งนี้ ธนาคารจะไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการบริหารจัดการโครงการหรือธุรกิจนั้น
- มุซารอกะฮ์ (Musharakah) เป็นการร่วมลงทุนเพื่อเป็นหุ้นส่วนทางธุรกิจ ทางธนาคาร และลูกค้าต่างนำเงินมาลงทุน ดังนั้น ทั้งสองฝ่ายจึงมีสิทธิ์ในการบริหารจัดการโครงการหรือธุรกิจนั้น โดยหากเกิดกำไรขึ้นมา จะแบ่งตามสัดส่วนที่ได้มีการตกลงกันไว้ข้างต้น แต่หากมีการขาดทุน ก็จะแบ่งกันรับผิดชอบไม่เกินสัดส่วนที่แต่ละฝ่ายได้นำเงินมาลงทุน

นอกจากรูปแบบสินเชื่อที่กล่าวไปข้างต้นซึ่งเป็นที่ยอมรับ นิยม ธนาคารอิสลามยังมีรูปแบบสินเชื่ออีกมากมาย ยกตัวอย่างเช่น อิสติสนา (Istisna) ใช้ในกรณีที่ต้องการจ้างการผลิตสินค้า เครื่องจักร โรงงาน อาคาร ฯลฯ ที่มีลักษณะหรือคุณสมบัติพิเศษตามที่ลูกค้าต้องการ ซะลัม (Salam) ใช้เพื่อสั่งซื้อหรือผลิตสินค้าทางการเกษตร โดยอิสติสนากับซะลัม เป็นรูปแบบพิเศษแตกต่างจากระบบสินเชื่ออื่น ๆ ตรงที่ ณ เวลาที่มีการเซ็นสัญญาระหว่างลูกค้ากับธนาคาร ผู้ขายสินค้านั้นยังไม่มีตัวสินค้าไว้ในครอบครอง กฎสำคัญในการดำเนินธุรกิจการค้าในระบบอิสลามก็คือ ผู้ขายจะต้องมีสินค้าที่จะขายไว้ในครอบครอง จะต้องเป็นเจ้าของสินค้าที่จะขายก่อนการเซ็นสัญญาซื้อขาย ดังนั้น อิสติสนากับซะลัมจึงได้รับการยกเว้น เนื่องจากลักษณะรูปแบบเป็นการสั่งเพื่อการผลิตนั่นเอง

ส่วนที่สาม เงินฝากอิสลาม แหล่งของเงินทุน

ระบบบัญชีเงินฝากของธนาคารอิสลามสามารถสรุปได้ดังนี้

- บัญชีวาดิอะห์ (Wadiah) มีลักษณะคล้ายบัญชีเดินสะพัด (current account) ลูกค้าสามารถถอนเงินได้ตลอดเวลา ธนาคารทำหน้าที่เก็บดูแลเงินของลูกค้า ไม่สามารถนำไปลงทุนได้ ดังนั้น ธนาคารจึงไม่ต้องให้ผลตอบแทนต่อลูกค้า (ในสัญญาไม่ได้ระบุว่าต้องให้ผลตอบแทน) และสามารถเรียกเก็บค่าใช้จ่ายสำหรับการดูแลเงินนี้ แต่ในทางปฏิบัติ ธนาคารมักจะยกเว้นค่าใช้จ่ายนี้ และให้ผลตอบแทนแก่ลูกค้าเล็กน้อย

- บัญชีมุดอโรบะฮ์ (Mudharabah) มีลักษณะคล้าย investment account หรือ กองทุนรวม ธนาคารสามารถนำเงินฝากของลูกค้าไปลงทุนได้ หากมีกำไรธนาคาร จะต้องนำมาแบ่งกับลูกค้าตามสัดส่วนที่ได้ตกลงกันไว้ข้างต้น หากมีการขาดทุนลูกค้า จะต้องแบกรับการขาดทุนนี้ บัญชีมุดอโรบะฮ์จะมีอยู่หลายบัญชี แบ่งตามระดับผลตอบแทนและความเสี่ยง (risk and return) รายละเอียดของผลตอบแทนความเสี่ยง และแหล่งที่นำเงินไปลงทุนของแต่ละบัญชี จะต้องแจ้งให้ลูกค้าทราบอย่างชัดเจน โปร่งใส ทั้งนี้ ลูกค้าจะได้เลือกฝาก ในบัญชีที่สอดคล้องกับระดับความเสี่ยงที่ตนเอง สามารถรับได้

ส่วนที่สี่ หุ้นส่วนแบบอิสลาม

ธุรกิจเงินร่วมลงทุนแบบอิสลาม

องค์ประกอบสำคัญของธุรกิจเงินร่วมลงทุนแบบอิสลามคือ ระบบการแบ่งกำไรขาดทุน (PLS) ซึ่งดำเนินการบนหลัก อัลกอร์ม บิล กอนัม (การได้ผลตอบแทนควรสอดคล้องกับการรับ ความเสี่ยง) ธุรกิจเงินร่วมลงทุนแบบอิสลาม ใช้สัญญา มุซารอะกะฮ์ ซึ่งมีข้อกำหนดในเรื่อง ทุน การลงแรง และการแบ่งสรรกำไรขาดทุน ทุกส่วนจะต้องลงแรงทำงานในการเป็นหุ้นส่วน ทั้งนี้ จะไม่มีการประกันเงินลงทุนและการขาดทุน ธุรกิจเงินร่วมลงทุนจะต้องไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับสิ่งที่ ต้องห้ามตามหลักศาสนาอิสลาม เช่น การพนัน เครื่องดื่มแอลกอฮอล์ หรือสุกร เป็นต้น

ในด้านกฎหมายอิสลาม คำว่า ชิริกะฮ์ มักถูกใช้ในการแสดงถึง มุซารอะกะฮ์ ชิริกะฮ์ แปลว่า “การแบ่งปัน” ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็นสองประเภทคือ ชิริกัตอูลุมิลก กับ ชิริกะฮ์อูลอะกัต ประเด็นที่เรากล่าวถึงคือ ชิริกะฮ์อูลอะกัต แปลว่า การเป็นหุ้นส่วนด้วยการทำสัญญาร่วมกันซึ่งก็คือ “การเป็นเจ้าของธุรกิจร่วมกัน” การแยก ชิริกะฮ์อูลอะกัต ออกเป็นอีกสามประเภทย่อย จะช่วยให้เห็นความเกี่ยวข้องของสัญญาประเภทนี้กับการตั้งธุรกิจใหม่

ประเภทแรก คือ ชิริกัตอูลอัมวัล การทำสัญญาการเงินประเภทนี้ หุ้นส่วนทุกคนจะต้องลงทุน เงินจำนวนหนึ่ง รวมทั้งความรู้ความเชี่ยวชาญในการตั้งธุรกิจใหม่ ประเภทที่สอง ชิริกัตอูลอะมาล เกี่ยวข้องกับการให้บริการของแต่ละหุ้นส่วนเท่านั้น และท้ายที่สุด ชิริกัตอูลอูจฺยฺ ไม่มีข้อกำหนดว่า แต่ละหุ้นส่วนต้องลงทุนเงิน ธุรกิจดำเนินด้วยการซื้อสินค้าด้วยสินเชื่อ แล้วนำไปขายเพื่อให้ได้มา ซึ่งเงินสด

กำไรที่ได้จากการดำเนินธุรกิจ ชิริกัต จะถูกแบ่งสรรในหมู่หุ้นส่วนตามอัตราส่วนหรือ ร้อยละที่ได้ตกลงกันไว้ล่วงหน้า การดำเนินธุรกิจประเภทนี้จะต้องใช้ความสามารถทางการตลาด

ขั้นสูง ในบรรดา ชีริกต์อูลอะกัต ทั้งสามประเภท ประเภทแรกเกี่ยวข้องกับสินเชื่อ *มุซารอกะฮ์* อะไรคือกฎของ *มุซารอกะฮ์* ในการแบ่งสรรกำไร แท้จริงแล้วไม่มีกฎตายตัว แต่นี่คือความคิดเห็นของเหล่านักกฎหมายมุสลิม

อิหม่าม ซาฟิอี กล่าวว่า หุ้นส่วนแต่ละคนควรได้รับกำไรตามสัดส่วนของการลงทุน อย่างไรก็ตาม อิหม่าม อะห์หมัด กล่าวว่า สัดส่วนการแบ่งสรรกำไรอาจจะแตกต่างจากสัดส่วนการลงทุน หากเป็นข้อตกลงที่เกิดขึ้นจากหุ้นส่วนทุกคน อิหม่ามฮานีฟะ ได้ใช้แนวคิดทางสายกลางโดยกล่าวว่า สัดส่วนการแบ่งสรรกำไร อาจจะแตกต่างจากสัดส่วนการลงทุน โดยดูเป็นกรณีพิเศษไป

นอกจากความแตกต่างในเรื่องความคิดเห็น ที่เกี่ยวกับการแบ่งสรรกำไรแล้ว เหล่ากฎหมายอิสลาม มีความเห็นตรงกันในสองหลักการ หนึ่ง การแบ่งสรรกำไร ไม่สามารถกำหนดเป็นจำนวนที่แน่นอน เนื่องจากยังไม่เป็นที่ทราบว่าจะธุรกิจจะมีกำไรหรือไม่ ในอีกนัยหนึ่งสัญญาสินเชื่อในอิสลามอนุญาตให้กำหนดล่วงหน้าอัตราส่วนการแบ่งสรรกำไร แต่ไม่ใช้การกำหนดเป็นจำนวน

สอง นักกฎหมายทุกคนเห็นด้วย ที่หุ้นส่วนแต่ละคนจะแบกรับขาดทุนเท่ากับสัดส่วนที่เขาลงทุนเงิน อย่างไรก็ตาม นี่ไม่ได้หมายความว่า *มุซารอกะฮ์* มีลักษณะเหมือนบริษัทจำกัด หากธุรกิจขาดทุนมากกว่าเงินที่ลงทุนไป เงินที่จะนำมาจ่ายส่วนที่เกินมานี้ สามารถนำมาได้จากทรัพย์สินของหุ้นส่วนแต่ละคน ควรจะมีการวิจัยศึกษาเพิ่มเติม ข้อกำหนดทางกฎหมายในเรื่องการแบ่งสรรกำไรขาดทุนสำหรับ *มุซารอกะฮ์*

อย่างไรก็ตาม สินเชื่อ *มุซารอกะฮ์* ไม่ได้รับความนิยมในหมู่ธนาคารอิสลามในมาเลเซีย ในขณะที่ประเทศอื่น ๆ กำลังปรับปรุงกฎหมาย ที่เป็นอุปสรรคต่อการเชื่อมโยงระหว่างธนาคารและการพาณิชย์

สินเชื่อ *มุดอรอบะฮ์*

การธนาคารอิสลาม ควรจะพิจารณาสินเชื่อประเภท *มุดอรอบะฮ์* อย่างจริงจัง หากต้องการส่วนแบ่งตลาดเฉพาะกลุ่ม เนื่องจากเป็นผลิตภัณฑ์สินเชื่อใหม่ ที่มีลักษณะแตกต่างจากสินเชื่ออื่น ๆ ในตลาด โดยธนาคารอิสลามจะให้เงินลงทุนแก่โครงการ *มุดอรอบะฮ์* ภายหลังจากที่คัดกรอง *มูดาริบ* แล้ว กฎของ *มุดอรอบะฮ์* ปกป้องธนาคารจากจรรยาวิบัติ (Moral Hazard) เนื่องจากอย่างแรก ค่าใช้จ่ายของโครงการ *มุดอรอบะฮ์* ไม่ได้ประกอบไปด้วยเงินเดือน อย่างที่สอง ด้วยสัญญาที่มีรูปแบบการเป็นหุ้นส่วน ที่ต้องรับผิดชอบหนี้สินไม่จำกัดจำนวน จึงไม่มีข้อห้ามหาก *ร็อบบุลมาล* จะนำทรัพย์สินของ *มูดาริบ* มาจ่ายหนี้สิน หากการขาดทุนนั้นเกิดจากความไม่เอาใจใส่ของ *มูดาริบ* เอง

หนึ่งในปัจจัยที่ธุรกิจธนาคารไม่ค่อยให้ความสนใจสินเชื่อประเภท *มุดอรอบะฮ์* นั่นคือ บัญชีเงินฝาก *มุดอรอบะฮ์* มีความเสี่ยง เพราะบัญชีประเภทนี้ไม่มีการประกันเงินต้น และเช่นกัน ที่ผลการขาดทุนจากสินเชื่อ *มุดอรอบะฮ์* จะไม่นำไปหักลบบัญชีเงินฝาก *วาดีอะฮ์* แต่จะนำไปลด ในส่วนของทุนผู้ถือหุ้น

ส่วนที่ห้า ประเด็นเศรษฐศาสตร์มหภาค

ผลิตภัณฑ์ของธนาคาร เป็นหนึ่งในหลายปัจจัยที่กำหนดผลประกอบการของธนาคาร การลงทุน ในผลิตภัณฑ์ประเภทหุ้นส่วน อย่าง *มุซารอกะฮ์* เป็นทางเลือกหนึ่ง ถึงแม้ปัจจัยด้านความเสี่ยงจะเป็นอุปสรรคก็ตาม ขณะเดียวกัน *อัลบัยฮ์บิหะมันอาญิล* (BBA) ถูกใช้ในวงกว้าง ทั้งสินเชื่อส่วนบุคคล และสินเชื่อเพื่อธุรกิจ เพื่อซื้อทั้งที่ดิน ยานพาหนะ เครื่องจักร และเพื่อเป็นทุนหมุนเวียน BBA ถูกอ้างว่าเป็นทางเลือกที่ดีกว่าผลิตภัณฑ์ประเภทหุ้นส่วน เพราะมีความปลอดภัยกว่า อีกทั้งยังสามารถตอบสนอง เมื่อธนาคารต้องการสภาพคล่อง ด้วยการแปลงสินทรัพย์เป็นหลักทรัพย์ (securitization) ซึ่ง BBA มีลักษณะตรงตามหลักการธนาคารด้านความสามารถในการทำกำไร ความปลอดภัย และสภาพคล่อง จากข้อมูลธนาคารอิสลาม มีเงินฝากที่ไม่ถูกนำไปใช้ประโยชน์ จำนวนมาก แต่กลับมีสภาพคล่องสูง เหตุผลหนึ่งคือธนาคารอิสลามไม่มีผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ มา ตอบสนองตลาด

ธนาคารอิสลามจะต้องหาวิธีลดช่องว่างระหว่างเงินฝากกับสินเชื่อ หากทำไม่สำเร็จจะก่อให้เกิดผลดังต่อไปนี้ อย่างแรก โอกาสที่ธนาคารอิสลามจะช่วยทำให้เศรษฐกิจมั่นคงจะลดลง การลงทุนจะลดลง และตลาดจะไม่สามารถปรับตัวสู่ดุลยภาพ มีคนตกงานเพิ่มขึ้น อย่างที่สอง การถือเงินสดไว้นานเกินไป เปรียบเสมือนการกักตุน (*อิดติการ์*) ธุรกิจไม่สามารถขยายตัวเนื่องจากเงินทุนไม่เพียงพอ ถึงแม้ธนาคารอิสลามจะมีเงินสดอยู่ในมือ แต่จะไม่สามารถปล่อยสู่ระบบเศรษฐกิจได้หากไม่มีผลิตภัณฑ์ที่เหมาะสม อย่างที่สาม ธนาคารอาจใช้ BBA ได้กับสินเชื่อบุคคล เนื่องจากส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับการซื้อทรัพย์สิน แต่ไม่สามารถใช้กับสินเชื่อเพื่อการพัฒนา ด้วยเหตุนี้ธุรกิจของธนาคารอิสลาม จึงจำกัดอยู่เพียงธุรกิจค้าปลีก เช่น การซื้อบ้าน รถ เครื่องใช้ไฟฟ้า และเครื่องจักรบางชนิด

ในทางทฤษฎี ธนาคารอิสลามดำเนินการเพื่อทำกำไร แต่จะต้องทำควบคู่กับการส่งเสริมความยุติธรรมเชิงเศรษฐกิจ กลยุทธ์หนึ่งที่จำเป็นในการขับเคลื่อนการธนาคารอิสลามไปสู่เป้าหมาย เพิ่มขนาดเงินฝากและสินเชื่อ นั่นคือ การลดต้นทุนในการดำเนินการในธุรกิจธนาคาร หากทำเช่นนี้ จะช่วยลดราคาสินเชื่อ *บัยฮ์บิหะมันอาญิล* สินเชื่อที่ถูกมองสามารถนำไปสู่อุปสงค์ต่อทุน BBA ที่เพิ่มขึ้น และเพิ่มปริมาณสินเชื่ออิสลาม และการเพิ่มเงินฝากธนาคารอิสลาม จำเป็นต้องกระจาย

สินทรัพย์ด้วยการลดสินเชื่อ BBA ทางเลือกหนึ่งที่เป็นไปได้ คือการถือสินทรัพย์ประเภทการร่วมหุ้นส่วน การให้เช่า และสินเชื่อประเภทการขายในสัดส่วนที่เหมาะสม แนวคิดหลักคือการให้สินเชื่อเหล่านี้ รวมไปถึงการดำเนินธุรกิจ “ที่ไม่ใช่การธนาคาร” ดำเนินการภายใต้ธนาคารเดียวกัน (Universal Banking) จะทำให้ธนาคารสามารถประหยัดต้นทุนการดำเนินการ และลดต้นทุนบริการการธนาคาร ลดราคาผลิตภัณฑ์ทางการเงิน และเพิ่มประสิทธิภาพของธนาคาร

ธนาคารอิสลาม ควรให้สินเชื่อประเภทที่คิดอัตรากำไรแบบลอยตัว อย่างเช่น *มูดอโรบะฮ์* *มุชารอกะฮ์* รวมทั้ง *ชะลัม* *อิสติสนา* และ *อัลอียาเราะฮ์* ให้มากขึ้น ซึ่งจะส่งผลให้ทุกฝ่ายในตลาด ไม่ว่าจะเป็นลูกค้ามุสลิม ลูกค้าที่ไม่ใช่มุสลิม และธนาคารสามารถได้ประโยชน์จากระบบการธนาคารอิสลามไม่ว่าอัตราดอกเบี้ยจะเพิ่มขึ้นหรือลดลงก็ตาม

เงินเพื่อไม่ใช่ปัญหาในกรณีของ *มูดอโรบะฮ์* เพราะกำไรของ *มูดอโรบะฮ์* ไม่คงที่และไม่ได้กำหนดไว้ล่วงหน้าในสัญญา แต่เป็นไปตามสถานการณ์ทางเศรษฐกิจ เนื่องด้วยในภาวะเงินเฟ้อ ระดับราคาจะสูงขึ้น ยอดขายและกำไรของการร่วมทุน *มูดอโรบะฮ์* จึงน่าจะเพิ่มขึ้นเช่นกัน ในกรณีของฝั่งหนี้สิน ภาวะเงินเฟ้อจะนำไปสู่ผลตอบแทนเงินฝาก *มูดอโรบะฮ์* ที่สูงขึ้น แต่มีประเด็นที่พึงระวัง คำกล่าวข้างต้น ไม่ได้หมายความว่ากรณีที่การร่วมทุน *มูดอโรบะฮ์* จะประสบความสำเร็จ จำเป็นต้องเกิดภาวะเงินเฟ้อ

ส่วนที่หก แง่มุมด้านกฎหมายของการธนาคารอิสลาม

ผลิตภัณฑ์ที่ใช้หลัก *บัยอ์อัลฮินะฮ์* กับ *บัยอ์อัลตายน์* มีลักษณะเหมือนเงินกู้ผ่อนชำระ เมื่อผลิตภัณฑ์แบบนี้ได้รับอนุญาตให้ใช้จนแพร่หลายไร้การควบคุม ธนาคารอิสลามจะได้รับผลเช่นเดียวกับธนาคารทั่วไปเมื่อมีวิกฤต แท้จริงแล้วผลิตภัณฑ์เหล่านี้จะส่งผลเสียมากกว่าเสียอีก เนื่องจากไม่สามารถคิดอัตราผลตอบแทนแบบลอยตัวได้

จำนวนพนักงานธนาคารที่ได้รับการฝึกอบรมด้าน *ชะรีอะฮ์* ยังคงเป็นความท้าทายสำคัญของธุรกิจการธนาคารอิสลามในปัจจุบัน การศึกษาทางด้านภาษาอาหรับ *ยูซุลฟิกห์* และ *ฟิกห์มุอามาละห์* เป็นสิ่งจำเป็น ธนาคารส่วนใหญ่จะขอคำปรึกษาจากผู้ที่จบทางด้าน *ชะรีอะฮ์* แต่ความเข้าใจที่พวกเขามีต่อหลักการทางเศรษฐศาสตร์ และการดำเนินการของธนาคารยังเป็นที่สงสัย ผู้เชี่ยวชาญด้าน *ชะรีอะฮ์* ได้อนุมัติผลิตภัณฑ์การเงินใหม่ ๆ โดยไม่ค่อยมีความเข้าใจว่าผลิตภัณฑ์เหล่านั้นจะส่งผลกระทบต่อรายได้ของธนาคาร สวัสดิการผู้บริโภค เสถียรภาพทางเศรษฐกิจ และความเหลื่อมล้ำทางด้านรายได้อย่างไร

การนำหลักการของอิสลามมาประยุกต์ใช้กับการทำธุรกรรมทางการเงิน จะนำไปสู่การเกิดขึ้นของหน้าต่างอิสลามในธุรกิจการประกัน และธุรกิจหลักทรัพย์ในอนาคต หากไม่มีการให้ความสำคัญกับอุปทานของนักเศรษฐศาสตร์ที่ได้รับการฝึกอบรมด้าน *ชะรีอะฮ์* การพัฒนาการธนาคารอิสลามอาจจะต้องชะงักงันไป

การที่สินเชื่อประเภทการเป็นหุ้นส่วน (*มูดอรอบะฮ์* กับ *มุชารอกะฮ์*) ไม่ค่อยได้รับความสนใจ เป็นข้อเสียหนึ่งของนโยบายการธนาคารอิสลาม ที่ผ่านมามองข้ามศักยภาพของ *มูดอรอบะฮ์* กับ *มุชารอกะฮ์* โดยกลับไปมองที่ข้อเสีย ความกลัวในการสูญเสียเงินฝากเป็นเหตุผลหลักเหตุผลหนึ่งที่ว่า ทำไมสินเชื่อประเภทนี้จึงไม่ได้รับความนิยม แต่นักเศรษฐศาสตร์ที่ได้รับการฝึกอบรมด้าน *ชะรีอะฮ์* อาจมีมุมมองที่แตกต่าง เขาจะมองว่าผู้ฝากเงินควรได้รับข้อมูลที่เพียงพอเกี่ยวกับการลงทุน ดังนั้น โครงสร้างพื้นฐานของ *มูดอรอบะฮ์* จะต้องมียุ่ก่อนที่จะมีการใช้ผลิตภัณฑ์ประเภทนี้ การให้นักวิชาการด้าน *ชะรีอะฮ์* จัดการกับผลิตภัณฑ์และโครงสร้างพื้นฐานทางการเงิน อาจเป็นเรื่องไม่ยุติธรรม เพราะเขาอาจไม่ทราบว่ามีปัจจัยเหล่านี้ มีส่วนกำหนดผลประกอบการของธนาคาร อย่างเช่นส่วนแบ่งตลาด กำไรจากสินทรัพย์ การเติบโตทางเศรษฐกิจ และโลกาภิวัตน์อย่างไรบ้าง

อย่างไรก็ตาม เมื่อธนาคารอิสลามลงทุนร่วมในธุรกิจ *มูดอรอบะฮ์* การเป็นหุ้นส่วนจะเกิดขึ้น สิทธิตามกฎหมายที่จะได้รับผลตอบแทนจะไม่คงที่อีกต่อไป *มูดอรอบะฮ์* ตั้งอยู่บนหลักการแบ่งสรรกำไรขาดทุน นั้นหมายความว่า ผลตอบแทนที่แต่ละฝ่ายจะได้รับ ไม่ได้ถูกกำหนดไว้คงที่ในสัญญา *มูดาริบ* ไม่สามารถเรียกร้องเงินเดือนหรือผลประโยชน์อื่น ๆ อย่างที่ผู้บริหารธุรกิจจะได้รับเพราะเขาไม่ได้อยู่ในสถานะลูกจ้างของบริษัท เช่นกัน *ร็อบบูลมาล* ไม่สามารถเรียกร้องเงินลงทุนคืนหรือกำไรที่กำหนดไว้ล่วงหน้า เพราะเขาไม่ได้เป็นผู้ให้ยืมแต่เป็นหุ้นส่วน ซึ่งจะต้องแบกรับความเสี่ยงจากการทำธุรกิจร่วมกัน ข้อพิพาทอาจเกิดขึ้นได้เสมอ

ดังนั้น เมื่อการเงินการธนาคารอิสลามกำลังได้รับความนิยมเพิ่มขึ้น คดีฟ้องร้องอาจเกิดขึ้นตามมา ดังนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะต้องมั่นใจว่าศาลทั่วไป สามารถตัดสินคดีเหล่านี้ได้โดยอาจมีการฝึกอบรมด้าน *ชะรีอะฮ์* ให้กับทนายความและผู้พิพากษา หรือการตัดสินคดีผ่านการอนุญาโตตุลาการ (arbitration) โดยผู้เชี่ยวชาญด้านกฎหมายอิสลามว่าด้วยสัญญา (*ฟิกีฮ์ มูอามาลัต*)

ส่วนที่เจ็ด ธุรกรรมอิสลาม

อุปสงค์และอุปทานต่อเงินทุนในตลาดทุน ตั้งอยู่บนพื้นฐานของสัญญาประเภทหนึ่งกับสัญญาประเภททุน ในกรณีของตลาดตราสารหนี้ บริษัทที่ต้องการระดมเงินทุนจะออกพันธบัตรที่ให้ออกเบี้ย ผู้ที่ถือพันธบัตรจะได้รับผลตอบแทนที่คงที่ รวมทั้งการประกันเงินลงทุน ในกรณีของสัญญา

ประเภททุน นักลงทุนจะต้องเผชิญกับความเสี่ยงตลาด ซึ่งหมายความว่าไม่มีการประกันผลตอบแทน และเงินลงทุน แต่ผลตอบแทนและกำไรจากการขายที่อาจจะได้รับจะสูง เมื่อมีการลงทุนในหุ้น โดยทำการศึกษาวิจัยมาอย่างดี

ตลาดหุ้นอิสลาม Dow Jones เกิดขึ้นในปี 1995 ดัชนีมีเป้าหมายเพื่อดึงดูดนักลงทุนอิสลามทั่วโลก ให้มาลงทุนในตลาดหลักทรัพย์นิวยอร์ก ผู้จัดการกองทุนอิสลามกำลังมองหาหุ้นที่ได้รับการอนุมัติด้าน *ชะรีอะฮ์* เพื่อตอบสนองความต้องการลูกค้า ที่ต้องการลงทุนในหุ้นที่ถูกต้องตามหลักอิสลาม สำหรับมาเลเซียได้เปิดตัวดัชนีสาธารณะอิสลามแห่งแรกที่มีชื่อว่า ดัชนี *ชะรีอะฮ์* KLCI หรือ KLCI SI ดัชนีอิสลาม ช่วยให้นักลงทุนสามารถประเมินผลประกอบการของบริษัทที่ดำเนินธุรกิจตามหลัก *ชะรีอะฮ์*

การสร้างดัชนีหลักทรัพย์อิสลามขึ้นมา ควรคำนึงถึงปัจจัยด้านโครงสร้างทุน ตัวอย่างเช่น บริษัทที่ได้รับสถานะถูกต้องตามหลัก *ชะรีอะฮ์* แต่มีการ leverage ในระดับที่สูง ควรได้รับค่าน้ำหนักความเป็นอิสลามน้อยกว่าบริษัทที่ได้รับสถานะถูกต้องตามหลัก *ชะรีอะฮ์* แต่มีการ leverage ในระดับที่ต่ำ ดังนั้น อนาคตของดัชนีหลักทรัพย์อิสลาม จึงขึ้นอยู่กับจำนวนพันธบัตรอิสลามและสินเชื่อธนาคารประเภทการเป็นหุ้นส่วนร่วม เพื่อที่ว่าโครงสร้างทุนของบริษัทจะได้ปราศจากการกู้ยืมที่มีดอกเบี้ย ด้วยเหตุนี้ บริษัทที่กำลังมองหาหุ้น ควรได้รับสิ่งจูงใจเพื่อใช้สินเชื่อประเภทหุ้นส่วนมากกว่า การออกพันธบัตรที่ให้ดอกเบี้ย โดยแรงจูงใจอาจอยู่ในรูปการลดหย่อนภาษีสำหรับเงินปันผล และการใช้สินเชื่อ *มุดอรอบะฮ์* กับ *มุซารอกะฮ์* ที่เพิ่มขึ้นในภาคการธนาคาร และการที่บริษัทที่ได้รับสถานะถูกต้องตามหลัก *ชะรีอะฮ์* ลดอัตราส่วนหนี้ต่อทุนให้เท่ากับศูนย์

ตลาดหลักทรัพย์อิสลามจึงเป็นลูกผสมระหว่างสินเชื่อ *มุดอรอบะฮ์* กับ *มุซารอกะฮ์* ผู้ถือหุ้นหรือนักลงทุนมีสถานะเหมือนเสือนอนกิน ส่วนบริษัทเป็นผู้บริหารจัดการสำหรับอิสลาม ผู้ถือหุ้นต้องรับผิดชอบ (*อิลติซัม*) ต่อการลงทุนของเขา

ในอิสลามการลงทุนในบริษัทกองทุนรวมจะต้องระวังประเด็นทางด้าน *ชะรีอะฮ์* ในการลงทุนสินทรัพย์ทางการเงิน สิ่งสำคัญที่กองทุนรวมอิสลามแตกต่างจากคู่แข่ง ซึ่งเป็นกองทุนรวมแบบทั่วไป คือ “กระบวนการทำให้สะอาด (purification process)” ซึ่งคำนึงถึงปัจจัยดังต่อไปนี้

- สัดส่วนการถือหุ้น
- เงินปันผล
- กำไร
- ผลกระทบของการกู้ยืมที่มีดอกเบี้ยต่อเงินปันผล
- ผลกระทบของการกู้ยืมที่มีดอกเบี้ยต่อกำไร

ขั้นตอนแรกของการคัดกรอง คือการพิจารณาบริษัทที่เกี่ยวข้องโดยตรงอย่างเปิดเผยกับสินค้าและบริการที่ต้องห้าม อย่างเช่น การพนัน วิวา การค้าประเวณี สื่อลามก เครื่องดื่มแอลกอฮอล์ สุกร และผลิตภัณฑ์จากสุกร ก็คงเป็นความคิดที่ไม่ถูกต้องหากจะลงทุนในบริษัทนี้เนื่องจากเป็นการ *ฮาราม* ในการสร้างความมั่งคั่ง

ยิ่งไปกว่านั้น ผู้บริหารกองทุนจะต้องตรวจสอบการทำธุรกิจของบริษัท ฮาลาล อย่างละเอียด เพราะขอบเขตการทำธุรกิจอาจเปลี่ยนแปลง เช่น จากการควบรวมกิจการหรือเข้าไปซื้ออีกบริษัทหนึ่ง เราจึงเห็นว่าในปัจจุบัน บทบาทของผู้บริหารกองทุนอิสลาม ไม่เพียงแต่การค้นหาการลงทุนที่ให้ผลตอบแทนสูงสุดด้วยความเสี่ยงต่ำสุดเท่านั้น แต่จะต้องพิจารณาปัจจัยทางด้าน *ชะรีอะฮ์* ด้วย

นักวิชาการ *ชะรีอะฮ์* ได้ให้แนวทางการคัดกรองหุ้นจากมุมมองทางด้านกฎหมายโดยความเป็นอิสลามของหุ้น สามารถพิจารณาได้ด้วยสามแนวทาง

1. **แนวทางทางกิจกรรมหรือการผลิต** หุ้นจะได้รับอนุมัติ (*ฮาลาล*) เมื่อบริษัทที่ออกหุ้น มีผลิตภัณฑ์หรือผลิตภัณฑ์ที่ปราศจากสิ่งต้องห้ามทั้ง ริบา การพนัน สิ่งมีนเมา เนื้อหมู และสื่อลามก การคัดกรองหุ้นโดยคณะกรรมการหลักทรัพย์มาเลเซีย ดัชนีอิสลาม ดาวโจนส์ และ Islamiq.com ใช้แนวทางนี้
2. **แนวทางรายได้** รายได้จากเงินสำรองและการลงทุนในหลักทรัพย์จะต้องปราศจากดอกเบี้ย ตัวอย่างหนึ่งคือการฝากเงินไว้ในบัญชีธนาคารที่ให้ดอกเบี้ยและการให้สินเชื่อที่คิดดอกเบี้ย การขายด้วยสินเชื่ออาจมีการคิดดอกเบี้ยเมื่อมีการผิดชำระหนี้ บริษัทที่กำลังมองหาเงินกู้ อาจใช้ลูกหนี้การค้าเป็นสินทรัพย์ค้ำประกัน ดัชนีอิสลามดาวโจนส์ ให้ความสำคัญกับเรื่องนี้ โดยบริษัทที่มีเงินฝากและตราสารที่ให้ดอกเบี้ยมากกว่าร้อยละ 33 ของสินทรัพย์ทั้งหมดจะไม่ถูกรวมอยู่ในดัชนี
3. **แนวทางโครงสร้างทุน** ซึ่งหมายถึงสัดส่วนของการกู้ และการออกหุ้นในการระดมทุน เมื่อเราทราบอัตราส่วนหนี้สินต่อส่วนของผู้ถือหุ้น (*debt to equity ratio*) เราจะทราบจำนวนเงินกู้ที่ผู้ออกหุ้นใช้เป็นทุน อัตราส่วนยิ่งสูงเท่าไร บริษัทยิ่งพึ่งพาการกู้เงิน ซึ่งเกี่ยวข้องกับดอกเบี้ย การไม่พึ่งเงินกู้เลยอาจเป็นเรื่องยากในปัจจุบัน นักวิชาการอิสลามได้เตรียมระบบการทำให้สะอาดหรือบริสุทธิ์ด้วยการนำ ริบา ไปให้กับการกุศล (*ซาดากะฮ์*) ด้วยวิธีนี้ ผู้ถือหุ้นจะไม่เข้าไปเกี่ยวข้องโดยตรงกับ ริบา หรือสิ่งอื่น ๆ ที่ต้องห้าม เช่น เงินปันผลหรือกำไรจากการลงทุนที่ไม่ถูกต้องตามหลักอิสลาม ในแง่ของปัจจัยด้านความเสี่ยง อัตราส่วนหนี้สินต่อส่วนของผู้ถือหุ้น ที่ต่ำกว่าร้อยละ 45 จะได้รับสถานะอิสลาม ในขณะที่ดัชนีอิสลามดาวโจนส์ตั้งเกณฑ์ไว้ที่ร้อยละ 33

ส่วนที่แปด พันธบัตรอิสลาม

ชะรีอะฮ์ อนุญาตการซื้อขายพันธบัตรในราคาตามมูลค่าที่ตราไว้ เพราะเปรียบเสมือนการทำ อัลฮิวาละฮ์ (การโอนหนี้) อย่างไรก็ตาม เมื่อใบรับรองหนี้ (ชะหฺดะฮ์ อัลดาเยน) ที่มีราคาเริ่มแรกเท่ากับ 1000 ริงกิต ถูกขายในราคา 900 ริงกิต (ในกรณีของพันธบัตรอิสลามที่ไม่มีการจ่ายอัตราผลตอบแทน) ส่วนเพิ่มจำนวน 100 ริงกิตถือว่าเป็น ริบา ตามความคิดเห็นของนักกฎหมายตะวันออกกลาง เช่นเดียวกับพันธบัตรที่ซื้อมาในราคาต่ำกว่ามูลค่าที่ตราไว้ แต่ได้ถอนตามมูลค่าที่ตราไว้ ดังนั้น การออกพันธบัตรอิสลามที่ไม่ให้อัตราผลตอบแทน อาจไม่ได้รับการยอมรับจากนักลงทุนเหล่านี้

อีกประเด็นคือ กระบวนการแปลงสินทรัพย์เป็นหลักทรัพย์ ที่ประยุกต์ใช้สัญญา บัยอ์ อัลฮินะฮ์ ซึ่งยังคงเป็นที่ถกเถียงถึงความถูกต้องตามหลักการของศาสนาเช่นกัน สัญญาประเภทนี้ไม่ได้รับการยอมรับโดยนักกฎหมาย และนักลงทุนจากตะวันออกกลาง แล้วเราควรทำอย่างไร

วิธีหนึ่งคือ การออกพันธบัตร มุดอรอบะฮ์ ที่ได้รับการรับรองอย่างเต็มที่จากรัฐบาล แต่พันธบัตรประเภทนี้จะเกิดขึ้นได้อย่างไรเมื่อ ร็อบบุลมาล ได้รับการประกันทุนโดย มูดาริบ ซึ่งเป็นการผิดหลัก มุดอรอบะฮ์ การพัฒนาพันธบัตรประเภทนี้ จะต้องระมัดระวังไม่ให้เกิดประเด็นถกเถียงกับนักลงทุนมุสลิมในตะวันออกกลาง

พันธบัตร คือตราสารหนี้ที่มีลักษณะเป็นสัญญาทางกฎหมาย ที่จะจ่ายดอกเบี้ยหรือเงินจำนวนหนึ่งคืนให้แก่ผู้ให้ยืม พันธบัตรอิสลามมีลักษณะที่คล้ายกัน เนื่องด้วยพันธบัตรทั่วไปประกอบไปด้วยดอกเบี้ย พันธบัตรอิสลามจะมีหลักในการดำเนินการอย่างไร ในการประกันทั้งเงินต้นที่ให้ยืมและผลตอบแทน

วิธีการหนึ่งในการประกันผลตอบแทนสามารถทำได้ดังต่อไปนี้ การออกพันธบัตรประกอบไปด้วยสองอย่าง นั่นคือ ส่วนหลัก (PN) กับส่วนรอง (SN) ส่วนแรกคือเงินต้นในขณะที่ส่วนที่สองคือกำไร ในการทำให้ PN กับ SN เป็นสินทรัพย์ เพื่อที่จะสามารถขายได้ในราคาใดก็ได้ตามหลักการขาย หนี้จะต้องมีสินทรัพย์รองรับ เช่น โรงงาน เครื่องจักร หุ่น หรือที่ดิน ในอีกนัยหนึ่งหากออกพันธบัตรมูลค่า 200 ล้านริงกิต พันธบัตรจะต้องมีสินทรัพย์รองรับมูลค่าเท่ากัน

ประเด็นแรก การขายหนี้ (ดาเยน) ในราคาปกติได้รับอนุญาตเพราะเป็นการแลกเปลี่ยนสิ่งซึ่งมีมูลค่าเท่ากัน (มิทลุน บิ มิทลีน) และหนี้สินจะต้องเป็นหนี้ที่ได้รับการยืนยันแล้ว (ดาเยน มุสตากริ) การขายหนี้ในราคาปกติ สามารถเกิดขึ้นได้ระหว่างเจ้าหนี้กับลูกหนี้ หรือหากกล่าวเป็นการเฉพาะเจาะจง คือการที่เจ้าหนี้ขายหนี้ให้กับลูกหนี้ (บัยอ์อัลดาเยน ลิล มัดดิน)

ประเด็นที่สอง การขายหนี้ของเจ้าหนี้ให้กับฝ่ายที่สาม (บัยฮ์ อัลดายนฺ ลิล กัยริล มัดดิน) เป็นสิ่งที่ไม่ได้รับอนุญาต เพราะอาจเป็นการขายในราคาที่ต่ำกว่าหรือสูงกว่าปกติ ซึ่งก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเงินที่มีมูลค่าไม่เท่ากัน

ประเด็นสุดท้าย ชะรีอะฮ์ อนุญาตให้ทำการขายหนี้ ระหว่างลูกหนี้กับเจ้าหนี้ในราคาส่วนลด หากเจ้าหนี้ (นักลงทุน) มีความจำเป็นที่จะต้องใช้เงินสดและต้องการให้ลูกหนี้ (บริษัทที่ออกพันธบัตร) ชำระหนี้คืนเร็วกว่าที่ได้ตกลงกันไว้ก่อนหน้านี้ ภายใต้ *ดะวะอะ ตะอาจีล* เจ้าหนี้สามารถขอให้ลูกหนี้ชำระหนี้เร็วขึ้น ด้วยการให้สิ่งจูงใจ นั่นคือ การชำระคืนน้อยกว่ามูลค่าเงินกู้ทั้งหมด *ดะวะอะ ตะอาจีล* แปลว่า *การชำระหนี้เร็วขึ้นเพื่อลดมูลค่าหนี้*

การใช้ อัลบัยฮ์ แทนการเป็นหนี้ในการสร้างกำไรเป็นสิ่งที่ได้รับอนุญาต ซึ่งหมายความว่า หากพันธบัตรอิสลาม ปราศจากการให้หรือรับดอกเบี้ย หรือปราศจากลักษณะที่เหมือนหนี้ที่ก่อให้เกิดดอกเบี้ยหรือเงินกู้ พันธบัตรนี้จะเป็นตราสารที่ถูกต้องตามหลัก ชะรีอะฮ์

การใช้สัญญาประเภท บัยฮ์อัลอีนะฮ์ กับ บัยฮ์อัลดายนฺ สำหรับการออกพันธบัตรอิสลาม จึงเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อให้ได้สถานะของความถูกต้องตาม ชะรีอะฮ์ อย่างน้อยในมาเลเซีย การใช้สัญญาเหล่านี้ จะทำให้นักลงทุนสามารถได้รับผลตอบแทนที่แน่นอนและเงินลงทุนคืน คณะกรรมการที่ปรึกษา ชะรีอะฮ์ ของคณะกรรมการหลักทรัพย์ (SAC) ได้อนุมัติการขายหนี้ (ดายนฺ) ในราคาส่วนลด อย่างไรก็ตาม บัยฮ์อัลดายนฺ ของมาเลเซียถูกสนับสนุนจาก บัยฮ์อัลอีนะฮ์ นักกฎหมาย ตะวันออกกลางปฏิเสธ บัยฮ์อัลอีนะฮ์ เนื่องจากมองว่า สัญญาประเภทนี้ผิดหลักอิสลาม ด้วยเหตุนี้ บัยฮ์อัลดายนฺ ในพันธบัตรอิสลามของมาเลเซีย จึงไม่ค่อยเป็นที่ยอมรับในตะวันออกกลาง ถึงแม้พันธบัตรเหล่านี้จะถูกขายตามมูลค่าที่ตราไว้

โดยปกติ ในการออกพันธบัตรที่ให้อัตราผลตอบแทนคงที่ เจ้าหนี้เป็นผู้รับความเสี่ยงจากการเพิ่มขึ้นของอัตราดอกเบี้ยตลาด ลูกหนี้ไม่ต้องกังวลเนื่องจากจ่ายดอกเบี้ยในอนาคต ถูกกำหนดไว้แล้วตายตัว ในอัตราที่ต่ำกว่าอัตราตลาด นี่เป็นตัวอย่างหนึ่งของความไม่ยุติธรรมของระบบดอกเบี้ย

ผู้ถือพันธบัตรที่ต้องการหลุดจากสถานการณ์นี้ จะขายพันธบัตรในราคาที่ให้ส่วนลดค่อนข้างมาก ในขณะที่ผู้ถือพันธบัตรที่มองตลาดแบบระยะยาว อาจทำการถือพันธบัตรต่อ ด้วยเหตุนี้ การซื้อขายในตลาดรอง จึงมีส่วนสำคัญในการสร้างสภาพคล่องให้กับตลาด

ในมุมมองของอิสลาม การซื้อขายพันธบัตรในตลาดรอง ยังคงเป็นประเด็นที่ถกเถียงกัน ถึงแม้จะมีความจำเป็นในด้านการสร้างสภาพคล่อง (*อัลชุลลอะฮ์*) แต่ก็ไม่ควรทำ หากเป็นการผิด

หลักอิสลาม ในอิสลามเป็นที่ทราบกันดีว่า เจ้าหนี้สามารถมูลค่าหนี้ให้แก่ลูกหนี้ได้ หากฝ่ายหลังชำระหนี้ก่อนกำหนด ทั้งนี้ภายใต้การตกลงของทั้งสองฝ่าย สิ่งนี้เรียกว่า *ตะอาวะ อะอ์จัจล*

ส่วนที่เก้า การประกันภัยอิสลาม

กรมธรรม์ประกันภัย (insurance policy) คือสัญญาระหว่างบุคคลกับบริษัทประกันภัย โดยเป็นการโอนความรับผิดชอบไปยังบริษัทประกัน ในกรณีที่เกิดความเสียหาย โดยแลกกับการจ่ายค่าเบี้ยประกัน

ข้อร้องเรียนหลักที่ธุรกิจ *ตะกาฟูล* ได้รับคือต้นทุนที่สูงในการให้บริการที่ครอบคลุม ผู้ว่าได้กล่าวว่าแนวทางในการควบคุมต้นทุน คาดว่าจะช่วยส่งเสริมให้เกิดประสิทธิภาพ ด้วยการลดค่าใช้จ่ายลูกค้า การปฏิบัติของฝ่ายขายที่เป็นมืออาชีพยิ่งขึ้น และผลผลิตภาพที่เพิ่มขึ้นของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ธุรกิจประกันภัย ส่วนมากเกี่ยวข้องกับความเสี่ยงที่แท้จริง ไม่ใช่ความเสี่ยงด้านการเก็งกำไร ความเสี่ยงที่แท้จริงจะนำไปสู่ความสูญเสียเสมอ เราไม่สามารถหลีกเลี่ยงสิ่งเหล่านี้ แต่สามารถลดผลกระทบจากความสูญเสียให้เหลือน้อยที่สุด ในทางตรงกันข้าม ความเสี่ยงด้านการเก็งกำไรเกิดจากความตั้งใจของบุคคล ที่หวังจะได้ประโยชน์จากการกระทำของตน แต่ในขณะเดียวกันก็ทราบถึงความสูญเสียที่อาจเกิดขึ้น

นักการพนันกับนักลงทุน เป็นผู้ที่ทำการเสี่ยงในการเก็งกำไร ความเสี่ยงเหล่านี้ไม่สามารถทำประกันได้ ดังนั้น จึงไม่ถูกต้องหากกล่าวว่าปัจจัยด้านการพนันเป็นเหตุผลของการจัดตั้งธุรกิจ *ตะกาฟูล* เนื่องจากบริษัทประกันแบบทั่วไป ไม่รับประกันพฤติกรรมการเก็งกำไร บริษัทประกันภัยดำเนินการบนพื้นฐานของกฎของจำนวนมาก (law of large numbers) ความเป็นไปได้ในการทำกำไรเกิดขึ้นจากความจริงที่ว่า บริษัทมีลูกค้าจำนวนมากที่จ่ายเบี้ยประกัน เพื่อให้บริษัทประกันสิ่งเดียวกัน

ตะกาฟูล แปลว่า การประกันร่วม ไม่ใช่สัญญา แต่เป็นข้อตกลงในการให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันระหว่างสมาชิกภายในกลุ่ม หรือสามารถมองอีกอย่างได้ว่า คือข้อตกลงระหว่างสมาชิกในกลุ่มที่จะร่วมกันประกันสมาชิกทุกคนจากความสูญเสียที่อาจเกิด เป้าหมายหลักของ *ตะกาฟูล* คือการจ่ายให้กับความสูญเสียที่ได้ตกลงกันไว้ จากกองทุนที่ได้ร่วมกันลงเงิน

โดยส่วนหนึ่งของเบี้ยประกันลูกค้า *ตะกาฟูล* จะถูกจัดสรรให้กับสมาชิกร่วมกลุ่มที่ได้รับ ความสูญเสีย การกระทำเช่นนี้เป็นหน้าที่ในการให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ดังนั้นคำว่า *ตะกาฟูล* จึงถูกใช้เพื่อแสดงถึงหลักของอิสลาม ที่เป็นพื้นฐานของการประกันประเภทนี้

มูดอโรบะฮ์ ถูกใช้ใน ตะกาฟูล สำหรับองค์ประกอบการลงทุน นั้นหมายความว่ากองทุน ตะกาฟูล จะถูกลงทุนในสินทรัพย์ทางการเงินที่ปราศจากดอกเบี้ย หรือไม่อาจเกี่ยวข้องกับธุรกิจที่เป็นที่ต้องห้าม (ฮารอม) เช่น การพนัน การผลิตเครื่องดื่มที่มีส่วนผสมของแอลกอฮอล์ หรือ การธนาคารที่มีดอกเบี้ย เป็นต้น ตะกาฟูล ที่ใช้หลัก มูดอโรบะฮ์ มักเป็น ตะกาฟูล ที่เกี่ยวข้องกับ ธุรกิจครอบครัว หรือการประกันชีวิตอิสลาม

ในกรณีของการประกันชีวิต เมื่อสิ้นสุดการประกัน ลูกค้ายจะได้รับเงินส่วนเพิ่มรวมทั้ง ดอกเบี้ย หรือครอบครัวของผู้ทำประกันที่เสียชีวิต จะได้รับเงินประกันที่ส่วนหนึ่งอาจมาจากการลงทุนในธุรกิจที่ผิดหลักการของศาสนาอิสลาม

สิ่งเดียวที่จะทำให้มุสลิมเชื่อว่า การประกันชีวิตแบบทั่วไปไม่ ฮาลาล อย่างที่ได้บอก ฟัตวา มาคือประเด็นของ ริบา นี่เป็นเพราะบริษัทประกัน นำเงินส่วนใหญ่ไปลงทุนในตราสารที่ให้ดอกเบี้ย เช่น พันธบัตร ตราสารหนี้เอกชน และตราสารตลาดเงิน

โดยสรุปแล้ว ตะกาฟูล ดีกว่าการประกันชีวิตแบบทั่วไปตรงที่ไม่มีดอกเบี้ย ตะกาฟูล แปล การประกันร่วม ถ้าไรภายใต้ ตะกาฟูล จะถูกจัดสรรโดยใช้หลัก ทาบาอู และ มูดอโรบะฮ์ อย่างแรก หมายถึงการแบ่งปัน และความร่วมมือระหว่างผู้ถือกรรมธรรม์ นั่นคือ ผลประโยชน์ที่บริษัทต้องจ่าย ในกรณีที่ผู้ซื้อประกันเสียชีวิต นำมาจากกองทุนซึ่งประกอบไปด้วยเบี้ยประกันของผู้ถือกรรมธรรม์ ทั้งหมด และผลตอบแทนจากการลงทุนซึ่งปราศจากดอกเบี้ย

การประกันมีลักษณะคล้ายสัญญาเสี่ยงโชค (aleatory contract) ในระดับหนึ่ง เป็น ประเด็นทางด้าน มัยซีร (การพนัน) ที่ ฟุคาฮา ได้กล่าวถึงบ่อยครั้ง เมื่อพูดถึงเสี่ยงโชคเราหมายถึง ผลลัพธ์เกิดจากความบังเอิญ และจำนวนเงินที่ผู้ให้ประกันกับผู้ทำประกันต้องจ่ายมีมูลค่าไม่เท่ากัน

ลักษณะของการเสี่ยงโชคนี้ จะเป็นประโยชน์ต่อบริษัทประกันเพราะจะได้รับเงินส่วนเกิน ระหว่างจำนวนเบี้ยประกันทั้งหมด กับจำนวนเงินที่จ่ายชดเชยทั้งหมด เพื่อให้แน่ใจว่าลูกค้าจะได้รับ ความเป็นธรรม กลุ่มลูกค้าควรมีตัวแทนเข้าร่วมการประชุมคณะกรรมการบริหารบริษัท ตะกาฟูล เพื่อปกป้องผลประโยชน์ของลูกค้า ตะกาฟูล

นี่เป็นประเด็นซึ่งธุรกิจ ตะกาฟูล ในปัจจุบันจะต้องเข้าไปดูแลอย่างเป็นมืออาชีพ หากยืนยัน ว่าการประกันแบบทั่วไปมีลักษณะคล้ายการพนัน (มัยซีร) แต่ ตะกาฟูล ไม่ได้มีลักษณะเช่นนั้น เมื่อคนยังสับสนเกี่ยวกับประเด็นนี้ก็จะเกิดความคลุมเครือ (ฆอรร) ซึ่งไม่เป็นผลดีต่อธุรกิจ ตะกาฟูล ดังนั้น การศึกษาจึงเป็นสิ่งจำเป็นในการส่งเสริมความโปร่งใส เพื่อเกิดความยุติธรรมทางเศรษฐกิจ ผ่านทางการค้า และการพาณิชย์รวมทั้ง ตะกาฟูล

ส่วนที่สิบ ประเด็นพิเศษ

- กฎหมายมรดกของกูรอาน มีวัตถุประสงค์เพื่อให้การกระจายความมั่งคั่งเท่าเทียมกันยิ่งขึ้น เพื่อไม่ให้เกิดการสะสมความมั่งคั่ง อยู่กับเฉพาะคนเพียงไม่กี่คน
- ดินาร์อิสลาม คือทองคำจำนวนหนึ่งที่มีค่าเท่ากับ 4.3 กรัม ดินาร์อิสลามจะต้องอยู่ในรูปของเงินตราที่อ้างอิงสิ่งของมีค่า มากกว่าการใช้สิ่งของมีค่าเป็นเงินตรา ดินาร์ ช่วยควบคุมอุปทานเงิน ด้วยจำนวนทองคำสำรองคล้ายกับระบบมาตรฐานทองคำ ด้วยเหตุนี้บทบาทของธนาคารกลางจะลดลง เนื่องจากอุปทานเงินไม่ได้ถูกกำหนดโดยฐานเงิน (monetary base) อีกต่อไป แต่ขึ้นกับจำนวนทองคำสำรอง การเพิ่มขึ้นของอุปทานเงิน สะท้อนการเติบโตที่แท้จริงซึ่งเกิดจากการส่งออกที่เพิ่มขึ้น ไม่ใช่อุปสงค์ปลอมที่เกิดจากการเก็งกำไรในภาคอสังหาริมทรัพย์หรือหุ้น
- ประเด็นความยุติธรรมและการกระจายรายได้ เนื่องจากเราเชื่ออย่างแท้จริงว่าการธนาคารอิสลามมีบทบาทในการลดความเหลื่อมล้ำทางด้านรายได้ อาจกล่าวได้ว่ากำไรที่ธนาคารคิดจากสินเชื่อ BBA นั้น *ฮาลาล* เนื่องจาก BBA ไม่ใช่เงินกู้ แต่เป็นการขาย (*อัลบายอ์*) แต่เรากำลังถูกทำให้เข้าใจผิดว่า BBA เป็นการขายในทันที ส่วนเพิ่มนี้หากเป็นในกรณีของการขายทันทีถือว่าไม่ผิด เพราะกำไรส่วนนี้มีองค์ประกอบของ *อิหวัต* แต่ในความเป็นจริงผลิตภัณฑ์ประเภทนี้ไม่มีแนวโน้มว่าจะมีองค์ประกอบของ *อิหวัต* เลย เนื่องจากกำไรที่เกิดขึ้นจาก BBA เกิดจากการที่ธนาคารต้องรอลูกค้าชำระหนี้ ด้วยเหตุนี้จึงดูเหมือนว่าที่ปรึกษาด้าน *ชะรีอะฮ์* กำลังอนุมัติกำไรของสินเชื่อ BBA ที่เกิดจากมูลค่าของเวลา
- แนวคิดเกี่ยวกับอัตราดอกเบี้ยเงินกู้ขั้นต่ำ เป็นเรื่องแปลกสำหรับการธนาคารอิสลาม เนื่องจากธนาคารอิสลามไม่ได้ดอกเบี้ยเงินกู้ กำไรของธนาคารเกิดจากการขายแบบผ่อนชำระ ประชาชนควรทราบเกี่ยวกับการกำหนดอัตราดอกเบี้ยที่ เพื่อขจัดความคลุมเครือ (*ฆอรอร์*) ใน BBA
- นอกจากคุณลักษณะทางด้าน *ฮาลาล* แล้ว ผลิตภัณฑ์ทางการเงินอิสลามจะต้องมีความเป็นธรรม ธนาคารควรที่จะบอกกับผู้ใช้ผลิตภัณฑ์ว่า ผลิตภัณฑ์เหล่านี้มีส่วนช่วยเรื่องการกระจายรายได้และเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ ประเด็นหลังหมายความว่า ผู้ที่ฝากเงินกับธนาคารอิสลาม มีโอกาสที่จะได้ผลตอบแทนสูงกว่า ในขณะที่ผู้ใช้สินเชื่อมีโอกาสที่จะทำกำไรจากธุรกิจของพวกเขามากกว่า เศรษฐกิจจะมีเสถียรภาพมากขึ้นเนื่องจากผลิตภัณฑ์ของการธนาคารอิสลาม จะไม่ไปสร้างอุปทานส่วนเกินของสินเชื่อ

และภาวะที่ขาดเงินฝาก ปัจจุบันเหล่านี้ น่าจะดึงดูดคนที่ไม่นิยมขอระบบดอกเบี้ย ทั้งในแง่ปรัชญาและเศรษฐศาสตร์ คนเหล่านี้คือนักลงทุนที่ให้ความสำคัญกับเรื่องของคุณธรรม จริยธรรม

- ในอิสลาม การแลกเปลี่ยนสกุลเงินเพื่อการค้าระหว่างประเทศเรียกว่า อัลซาร์ฟ หรือ การขายราคาเพื่อราคา ซึ่งเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า บัยอ์อัลตะมับ บิล ตะมั้น เมื่อธนาคารกลางแทรกแซงกลไกตลาดเพื่อป้องกันสกุลเงินท้องถิ่น อิสลามมองว่าเป็นวิธีการเพื่อป้องกันชีวิตและทรัพย์สิน หากเป็นไปเพื่อเหตุนี้ อิสลามก็ไม่คิดว่าการซื้อขายสกุลเงินโดยรัฐบาลเป็นสิ่งชั่วร้าย เนื่องจากการซื้อขายเกิดขึ้นในตลาดซื้อขายทันที เป็นการดำเนินการเพื่อป้องกันผลประโยชน์ของชาติไม่ใช่เพื่อกำไร อิสลามอนุญาตการซื้อขายสกุลเงินเพื่อตอบสนองการทำธุรกรรมระหว่างประเทศ อีกทั้งยังเล็งเห็นถึงความจำเป็นในการป้องกันความเสี่ยง แต่ไม่ใช่ด้วยสัญญาซื้อขายสกุลเงินล่วงหน้า แต่ควรใช้ระบบ دينارแทน
- ธนาคารอิสลามในปัจจุบันได้เลือกที่จะใช้บัญชีเงินฝาก มุดอรอบะฮ์ เพื่อเป็นแหล่งเงินทุนสำหรับสินเชื่อ BBA และ AITAB ด้วยเหตุนี้บัญชีเงินฝาก มุดอรอบะฮ์ จึงไม่ประสบกับความเสี่ยงตลาด แต่เป็นความเสี่ยงเครดิตกับความเสี่ยงอัตราดอกเบี้ยแทน เนื่องจากผู้ฝากเงินได้อนุญาตให้ธนาคารใช้เงินของตัวเองกับสินเชื่อทั้งสอง การแบ่งสรรความเสี่ยงระหว่างผู้ฝากเงินกับธนาคาร จึงเป็นความเสี่ยงซึ่งเกิดจากหนี้ (เดียน) ไม่ใช่การร่วมทุน (มุดอรอบะฮ์/มุซารอกะฮ์) ฟุคาฮา (นักกฎหมายมุสลิม) จะต้องสามารถอธิบายได้ว่าทำไมพวกเขาจึงอนุมัติสินเชื่อประเภท BBA และ AITAB เนื่องจากกฎหมายการพาณิชย์อิสลามยึดหลักที่ “อัลกอรัม บิล กอนัม” ซึ่งแปลว่า ไม่มีผลตอบแทนหากไม่แบกรับความเสี่ยงในการสร้างความมั่งคั่ง
- บทบาทของนักวางแผนทางการเงินในอิสลาม ไม่ควรถูกตีความว่าเป็นเพียงผู้ที่แยกแยะว่าสินทรัพย์ทางการเงินตัวไหนที่ได้รับอนุญาต (ฮาลาล) และตัวไหนที่เป็นที่ต้องห้าม (ฮารอม) สิ่งสำคัญคือ การทำความเข้าใจว่าทำไมจึงต้องวางแผนสำหรับอนาคต ความรู้ทางด้านเศรษฐศาสตร์อิสลามจึงสำคัญ เพราะเป็นการศึกษาเกี่ยวกับการตัดสินใจของมนุษย์ การตัดสินใจจะต้องเกิดขึ้นบนพื้นฐานของความรู้ ซึ่งนักวางแผนทางการเงินจะต้องมี หากพวกเขาต้องการให้คำปรึกษาประเด็นทางด้าน ชะรีอะฮ์ นักวางแผนทางการเงินที่ไม่ใช่มุสลิม ก็ควรมีความรู้ด้านนี้ เพราะลูกค้ามุสลิมก็เป็นกลุ่มลูกค้าที่สำคัญ

ประเด็นใหม่ ๆ ที่น่าสนใจ

การแปลงสินทรัพย์ให้เป็นหลักทรัพย์

คณะกรรมการหลักทรัพย์ได้ให้คำจำกัดความ หลักทรัพย์อิสลามที่มีสินทรัพย์ผูกอยู่ (Islamic Asset-Backed Securities (IABS)) ไว้ คือหลักทรัพย์หนี้ภาคเอกชนซึ่งออกผ่านกระบวนการแปลงสินทรัพย์ให้เป็นหลักทรัพย์ ธุรกรรมการแปลงสินทรัพย์ให้เป็นหลักทรัพย์ หมายถึงการจัดเตรียมการโอนสินทรัพย์หรือความเสี่ยงให้กับบุคคลที่สาม โดยการโอนใช้เงินทุนที่ได้มาจากการขายหลักทรัพย์นี้ให้กับนักลงทุน ผลตอบแทนที่จ่ายให้กับนักลงทุนมักมาจากกระแสเงินสดของสินทรัพย์ ไม่ว่าจะโดยทางตรงหรือทางอ้อม

กระบวนการแปลงสินทรัพย์ให้เป็นหลักทรัพย์อย่างง่าย เริ่มจากการขายสินทรัพย์ที่ผูกอยู่โดยเจ้าของให้กับผู้ที่ทำการออก ABS การขายสินทรัพย์ที่ผูกอยู่อย่างแท้จริงหมายความว่าผู้ที่ออก ABS จะไม่มีสิทธิ์ไถ่เบี่ย นั่นคือ ไม่มีสิทธิ์เรียกร้องจากเจ้าของเดิม หากมีการผิดชำระหนี้เมื่อไหร่ที่การขายที่แท้จริงเกิดขึ้น เจ้าของสินทรัพย์ที่ผูกอยู่ใหม่ จะทำการแปลงสินทรัพย์นั้น ให้เป็นหลักทรัพย์

คำว่า “การแปลงสินทรัพย์เป็นหลักทรัพย์แบบอิสลาม” (Islamic Debt Securitization: IDS) มักถูกใช้โดยผู้ปฏิบัติงานในการออกตราสารหนี้เอกชนอิสลาม (Islamic private debt securities: IPDS) โดยการออก *Murabahah* Notes Issuance Facility (Munif) หรือตราสารหนี้ *อัลบัยอ์บิหะมันอาญิล* (BAIDS) โดยที่ IDS ไม่ได้เกี่ยวข้องกับตราสารหนี้ที่มีสินทรัพย์ผูกอยู่ (ABS)

การแปลงหนี้ให้เป็นหลักทรัพย์ จะต้องดำเนินการโดยเจ้าของหนี้หรือเจ้าหนี้ นี่คือหลักปฏิบัติโดยทั่วไป ไม่มีทางที่ลูกหนี้จะได้รับอนุญาตจากหน่วยงานกำกับดูแล ให้แปลงหนี้ของตัวเองเป็นหลักทรัพย์ หากพิจารณาจากงบดุล บัญชีสินเชื่อถือเป็นสินทรัพย์ของเจ้าหนี้ซึ่งในกรณีนี้คือธนาคาร การแปลงหนี้ให้เป็นหลักทรัพย์จึงเป็นสิ่งเดียวกับการแปลงสินทรัพย์ให้เป็นหลักทรัพย์ สินเชื่อหรือสินทรัพย์ที่จะถูกแปลงให้เป็นหลักทรัพย์ จึงต้องอยู่ภายใต้การครอบครองของเจ้าของ ในอีกนัยหนึ่งลูกหนี้ไม่สามารถแปลงสินทรัพย์ที่เขาได้มอบ ให้อยู่ภายใต้การครอบครองของธนาคาร เขาไม่สามารถแปลงสิ่งที่เขาไม่ได้เป็นเจ้าของ

หนี้ที่เกิดจากการซื้อ *อัลบัยอ์บิหะมันอาญิล* (ขาย BBA) คินถือเป็นสินทรัพย์ของนักลงทุน แต่เป็นหนี้สำหรับผู้ออกพันธบัตร แท้จริงแล้วการแปลง *ขาย BBA* เป็นหลักทรัพย์ควรทำโดยนักลงทุน (เจ้าหนี้) ไม่ใช่ (ลูกหนี้)

ในอีกนัยหนึ่ง การแปลงหนี้ให้เป็นทุน ถูกกระทำโดยวาณิชธนกิจ ซึ่งเป็นเจ้าของ *ดายน์* (หนี้) ในมุมมองของผู้จัดจำหน่าย *ดายน์* เป็นสินทรัพย์ไม่ใช่หนี้สิน เมื่อเป็นสินทรัพย์จึงสามารถถูกแปลงเป็นหลักทรัพย์ ที่สามารถถูกซื้อขายได้ แต่การแปลงหนี้เป็นหลักทรัพย์แบบอิสลาม ดำเนินการเช่นนี้หรือไม่ กระบวนการเช่นนี้อาจไม่สามารถเกิดขึ้นได้เนื่องจาก SAC ยังไม่ได้ ออก ความคิดเห็นเชิงกฎหมาย ต่อการแปลงหนี้เป็นหลักทรัพย์

ในกรณีของการเงินอิสลาม การแปลงสินทรัพย์ให้เป็นหลักทรัพย์ คือการสร้างหลักทรัพย์ ขึ้นมา เพื่อเป็นหลักฐานสำหรับหนี้ที่เกิดจากสินเชื่อ *มูรอบาอะฮ์* หรือ *บัยอ์บิหะมันอาญิล* และ ดำเนินการโดยลูกหนี้ นี่คือการเงินและคำจำกัดความ ที่ใช้โดยผู้ปฏิบัติงานในการเงินอิสลาม

กองทุนรวมอิสลาม

ธุรกิจหนึ่งที่กำลังได้รับความนิยมและเติบโตอย่างรวดเร็วคือ การจัดการกองทุนอิสลาม ธุรกิจกองทุนรวม ดำเนินการภายใต้กฎหมายและการควบคุม ซึ่งเหมาะกับ *มุชารอะฮ์* การคัดกรองหุ้น *ชะรีอะฮ์* จึงสำคัญเมื่อบริษัทกองทุนรวมได้รับใบอนุญาตให้ขายกองทุนรวม ที่มีลักษณะถูกต้องตามหลัก *ชะรีอะฮ์* อย่างไรก็ตาม ยังคงมีแง่มุมอื่นที่ควรได้รับการพิจารณาอย่างเช่น ความสัมพันธ์ตามสัญญาระหว่างบริษัทกองทุนรวมกับนักลงทุน 2) ความสัมพันธ์ตามสัญญาระหว่างนักลงทุนกับบริษัทที่พวกเขาลงทุนในตลาดหลักทรัพย์ และ 3) หลักจริยธรรมในการทำการตลาดกองทุนรวม

ค่าธรรมเนียมการจัดการ (*อูจเวเราะฮ์*) สำหรับการจัดการอย่างมืออาชีพของบริษัทกองทุนรวม เป็นต้นทุนซึ่งนักลงทุนต้องจ่าย เมื่อนักลงทุนจำนวนมากลงทุนในกองทุนรวม เงินทุนที่เพิ่มขึ้น ช่วยทำให้ผู้จัดการ สามารถลงทุนในหลายบริษัท เพื่อกระจายความเสี่ยง

ด้วยหน้าที่การเป็นตัวกลาง บริษัทจะคิดค่าธรรมเนียม ซึ่งนักลงทุนต้องจ่ายทุกครั้งที่ทำการซื้อและขายกองทุนรวม การขาดทุนของนักลงทุนที่เกิดจากการปรับตัวของตลาด จะไม่ส่งผลกระทบต่อผู้ถือหุ้น

ประเด็นสุดท้ายที่ควรพูดถึงคือ เรื่องของจริยธรรมในการทำการตลาดกองทุนรวม ซึ่งเกี่ยวข้องกับความซื่อสัตย์ (*อามานะฮ์*) ในการเสนองกองทุนรวมให้กับนักลงทุน เช่น การสัญญาว่าจะได้รับเงินปันผลสองหลัก และการแตกหุ้นออกจากหุ้นเดิม (*split issues*) ซึ่งโดยบ่อยครั้ง ไม่ได้ อธิบายว่าสิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นได้อย่างไร

โครงการวิจัยแนวทางการพัฒนาระบบการเงินระดับฐานราก ตามหลักศาสนาอิสลามในประเทศไทย

ม.ล.พงศ์ระพีพร อาภากร⁹

อาจารย์ ดร.นงนุช ตันติสันติวงศ์¹⁰

ดร.ปิยวัลย์ ศรีขำ¹¹

นางสาวพิมพ์พัชรา กุศลวิทิตกุล¹²

บทนำ

โครงการวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาและเสนอแนะเชิงนโยบาย แนวทางในการพัฒนาการให้บริการทางการเงินฐานราก ตามหลักอิสลามในประเทศไทย ทั้งนี้ ประชากรไม่น้อยกว่าร้อยละ 5 ในประเทศไทย นับถือศาสนาอิสลาม และมีกฎข้อปฏิบัติตามหลักชะรีอะฮ์ในการให้บริการทางการเงินที่แตกต่างออกไป โดยศาสนาอิสลามห้ามมิให้มีการทำธุรกรรมที่เกี่ยวข้องกับดอกเบี้ย การผูกขาดการทำธุรกิจที่ขัดต่อศีลธรรม การทำธุรกิจต้องห้าม และการทำลายทรัพย์สินของผู้อื่น แต่บริการทางการเงินต่าง ๆ ในระบบการเงินทั่วไป เช่น การให้สินเชื่อและรับฝากเงิน จะใช้อัตราดอกเบี้ยในการอ้างอิง หามาตอบแทนเป็นหลัก ดังนั้น การให้บริการทางการเงินตามหลักศาสนาอิสลาม จึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีความจำเป็นต่อการพัฒนาประเทศ ทั้งในด้านเศรษฐกิจและสังคม

ระบบการเงินฐานรากตามหลักศาสนาอิสลาม (Islamic Microfinance) ซึ่งเกิดขึ้นจากการผสมผสานของแนวคิดด้านการเงินอิสลามและการเงินฐานราก โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมให้ชาวมุสลิม ที่ไม่สามารถเข้าถึงบริการทางการเงินในระบบปกติ ให้สามารถเข้าถึงบริการทางการเงิน ขยายการให้บริการทางการเงินฐานรากให้ถึงกลุ่มประชาชนที่กว้างขึ้น และช่วยพัฒนาเศรษฐกิจในภาพรวม ในการนี้ องค์กรการเงินชุมชนระดับฐานรากตามหลักอิสลามนั้น จะต้องทำธุรกรรมทางการเงินที่ไม่ผูกพันกับดอกเบี้ย แต่ใช้หลักการแบ่งปันผลประโยชน์ร่วมกัน (Profit and Loss Sharing: PLS) แทน ทั้งนี้ การให้บริการทางการเงินฐานรากตามหลักศาสนาอิสลาม จึงเปรียบเสมือน

⁹ เศรษฐกรชำนาญการพิเศษ สำนักงานเศรษฐกิจการคลัง กระทรวงการคลัง

¹⁰ อาจารย์ประจำ University of Dundee, School of Business

¹¹ เศรษฐกรปฏิบัติการ สำนักงานเศรษฐกิจการคลัง กระทรวงการคลัง

¹² เศรษฐกรปฏิบัติการ สำนักงานเศรษฐกิจการคลัง กระทรวงการคลัง

ทางเลือกที่อาจส่งเสริมการให้บริการทางการเงิน แก่ประชาชนชาวมุสลิมผู้มีรายได้น้อย โดยนอกจากจะช่วยแก้ไขปัญหาระง่อนแง่นเงินทุนแล้ว ยังช่วยจัดข้อจำกัดที่เกิดจากการห้ามไม่ให้ยุ่งเกี่ยวกับดอกเบี้ยตามหลักชะรีอะฮ์ ถือเป็นมิติใหม่ของการให้บริการทางการเงิน ดังนั้น การจัดทำแนวทางในการส่งเสริมการดำเนินงานขององค์กรการเงินชุมชนตามหลักศาสนาอิสลาม ให้มีความเข้มแข็งและมีพัฒนาการ ให้บริการทางการเงินที่หลากหลายมากขึ้น และถูกต้องตามหลักการอิสลาม จะช่วยส่งเสริมการเข้าถึงบริการทางการเงินของประชาชน และพัฒนาเศรษฐกิจในภาพรวมได้

รูปแบบการให้บริการทางการเงินระดับฐานรากตามหลักอิสลาม

หลักการของการเงินฐานรากตามหลักศาสนาอิสลามนั้น แตกต่างจากการเงินฐานรากโดยทั่วไป แต่คล้ายคลึงกับหลักการการเงินอิสลาม ซึ่งสามารถสรุปได้ ดังนี้

1) การไม่เกี่ยวข้องกับดอกเบี้ย (Riba) ซึ่งถือความท้าทายอย่างมาก สำหรับการดำเนินธุรกรรมทางการเงินตามหลักศาสนาอิสลาม ซึ่งแตกต่างจากการดำเนินธุรกรรมของสถาบันการเงินฐานรากโดยทั่วไปอย่างสิ้นเชิง เนื่องจากสถาบันการเงินโดยทั่วไป ใช้อัตราดอกเบี้ยในการกำหนดอัตราผลตอบแทนทั้งในส่วนเงินฝากและสินเชื่อ แต่การเงินฐานรากอิสลามใช้หลักการของการแบ่งปันผลกำไรแทน

2) หลักการแบ่งปันผลประโยชน์ร่วมกัน (Profit and Loss Sharing: PLS) เนื่องจากการดำเนินธุรกรรมตามหลักศาสนาอิสลามไม่สามารถใช้ดอกเบี้ยกำหนดอัตราผลตอบแทนได้ ดังนั้น ความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันการเงิน และผู้ขอสินเชื่อจึงไม่ใช่ลักษณะของเจ้าหนี้และลูกหนี้ที่ต้องกำหนดอัตราดอกเบี้ยการกู้ยืมแน่นอน แต่เป็นลักษณะของการทำสัญญา จึงใช้การลงทุนร่วมกัน และการแบ่งปันผลประโยชน์ระหว่างกันแทน คล้ายคลึงกับการซื้อหุ้นร่วมทุน ซึ่งนอกจากการแบ่งปันผลตอบแทนร่วมกันแล้ว สถาบันการเงินยังต้องแบ่งปันความเสี่ยงที่อาจเกิดจากการทำธุรกิจร่วมกับเจ้าของกิจการอีกด้วย

3) การกำหนดผลตอบแทนคงที่ (Constant Yield) ซึ่งการสนับสนุนด้านการเงินตามหลักศาสนาอิสลาม ต้องมีการกำหนดอัตราผลกำไร ที่จะแบ่งปันล่วงหน้าในอัตราคงที่

4) การให้การสนับสนุนกลุ่มผู้มีรายได้น้อย โดยใช้หลักการเดียวกับสถาบันการเงินฐานรากที่มุ่งเน้นการสนับสนุนให้ผู้มีรายได้น้อย สามารถเข้าถึงแหล่งเงินทุนได้ Ali et al (2003) ระบุว่าสถาบันการเงินฐานรากตามหลักศาสนาอิสลาม (Islamic Microfinance Institutions: IMFIs) สามารถทำหน้าที่ในการปิดช่องว่าง การเข้าถึงบริการทางการเงินได้ดีกว่าสถาบันการเงินฐานราก

โดยทั่วไป เนื่องจากสถาบันการเงินฐานรากตามหลักศาสนาอิสลาม เน้นการดำเนินงานเพื่อให้เกิดสวัสดิภาพทางสังคม (Social Welfare) ไม่เน้นการหาอัตรากำไรสูงสุด

5) การป้องกันการใช้เงินผิดวัตถุประสงค์ ซึ่งระบบการเงินฐานรากตามหลักศาสนาอิสลาม สามารถป้องกันการใช้เงินผิดวัตถุประสงค์ได้มากกว่าระบบการเงินโดยทั่วไป โดย Ali et al (2003) ระบุว่า สถาบันการเงินโดยทั่วไป มักประสบปัญหาการใช้เงินทุนที่ได้รับผิดวัตถุประสงค์ เช่น การนำเงินทุนที่ได้จากสินเชื่อธุรกิจ ไปใช้จ่ายเพื่อการบริโภคส่วนตัว ทำให้เกิดปัญหาต่อความสามารถในการชำระคืน เป็นต้น แต่การเงินฐานรากตามหลักศาสนาอิสลามมีโอกาสดังกล่าว น้อยกว่า เนื่องจากการทำธุรกรรมตามหลักศาสนาอิสลามมีสินค้าที่ต้องทำการซื้อขายกันจริงและสินค้านั้นมีอยู่จริง ณ วันที่ทำธุรกรรม

ด้วยข้อจำกัดทางศาสนา การทำธุรกรรมของสถาบันการเงินฐานราก ตามหลักศาสนาอิสลาม คล้ายคลึงกับหลักการทางการเงินอิสลาม ซึ่งแตกต่างจากหลักการทางการเงินของสถาบันการเงินฐานรากโดยทั่วไป แต่เป้าหมายในการทำธุรกรรมของสถาบันการเงินฐานรากตามหลักศาสนาอิสลาม มีความแตกต่างกับเป้าหมายทางธุรกิจของธนาคารอิสลาม เนื่องจากสถาบันการเงินฐานรากไม่ใช่สถาบันการเงิน หรือธนาคารที่เน้นการทำกำไรสูงสุด แต่ควรเน้นการส่งเสริมการเข้าถึงสำหรับกลุ่มคนที่ไม่สามารถเข้าถึงบริการทางการเงินในรูปแบบปกติได้ (Saad (2012)) ดังนั้น การทำธุรกิจของสถาบันการเงินฐานราก ตามหลักศาสนาอิสลามอาจแตกต่างจากธุรกรรมของสถาบันการเงินอิสลาม โดยธุรกรรมบางประเภท อาจก่อให้เกิดผลตอบแทนน้อย แต่มุ่งเน้นการส่งเสริมการเข้าถึงบริการทางการเงินแทน เช่น หลักการให้ (Zakah Principles) หรือการให้สินเชื่อโดยปราศจากการคิดผลกำไรตอบแทน (Qardhul Hassan) เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ผลการสำรวจการให้บริการการเงินฐานราก ตามหลักศาสนาอิสลามโดย CGAP (2008) ระบุว่า สถาบันการเงินฐานราก ตามหลักศาสนาอิสลามทั่วโลกมีจำนวน 126 แห่ง ใน 14 ประเทศทั่วโลก และให้บริการแก่ลูกค้ากว่า 300,000 คน โดยส่วนใหญ่เป็นลูกค้าในประเทศที่นับถือศาสนาอิสลามเป็นหลัก เช่น อินโดนีเซีย และบังกลาเทศ ซึ่งมีการให้บริการการเงินฐานราก และการเงินฐานรากตามหลักศาสนาอิสลามที่ใหญ่ที่สุด อย่างไรก็ตาม การให้บริการการเงินฐานรากตามหลักศาสนาอิสลาม ยังคงมีสัดส่วนการให้บริการค่อนข้างต่ำ เช่น ประเทศบังกลาเทศ ซึ่งมีการให้บริการการเงินฐานรากตามหลักศาสนาอิสลามที่มีขนาดใหญ่ แต่ยังเป็นเพียงร้อยละ 1 ของบริการการเงินฐานรากทั้งหมด ประเทศซีเรีย และอินโดนีเซีย มีการให้บริการการเงินฐานรากตามหลักศาสนาอิสลามเพียงร้อยละ 3 และร้อยละ 2 ของการให้บริการการเงินฐานรากทั้งหมด ดังนั้น การศึกษาในครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อเสนอแนะแนวทาง ในการพัฒนาบริการทางการเงินฐานราก

ตามหลักศาสนาอิสลาม เพื่อให้การให้บริการการเงินฐานรากตามหลักศาสนาอิสลามในประเทศไทย มีความมั่นคง และสามารถตอบสนองต่อความต้องการของชาวมุสลิมอย่างแท้จริง

การให้บริการการเงินฐานรากตามหลักศาสนาอิสลามในประเทศไทย

สำหรับการให้บริการการเงินฐานราก ตามหลักศาสนาอิสลามในประเทศไทย รัฐบาลไทย ได้ให้ความสำคัญกับการให้บริการทางการเงินตามหลักศาสนาอิสลาม โดยมีการจัดตั้งธนาคารอิสลาม และส่งเสริมให้ธนาคารพาณิชย์เปิดให้บริการการเงินตามหลักศาสนาอิสลาม ในลักษณะหน้าต่างสาขา (Window branch) อีกทั้ง ภาครัฐยังสนับสนุนให้มีการจัดตั้งองค์กรการเงินระดับฐานราก ภายใต้หลักศาสนาอิสลามขึ้น เพื่อให้ชาวมุสลิมใช้ระบบการเงินที่ถูกต้องตามหลักศาสนาอิสลาม

ภาครัฐได้สนับสนุนการให้บริการทางการเงินตามหลักศาสนาอิสลาม โดยปัจจุบันสถาบันการเงินที่ให้บริการทางการเงินตามหลักศาสนาอิสลามมี 3 แห่ง ได้แก่ ธนาคารอิสลามแห่งประเทศไทย (ธอท.) ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) และธนาคารออมสิน โดยมีผลิตภัณฑ์ทางการเงินที่หลากหลาย ทั้งเงินฝากและการให้สินเชื่อ อย่างไรก็ตาม การให้บริการแก่ประชาชนผู้มีรายได้น้อยตามหลักศาสนาอิสลาม โดยสถาบันการเงินของรัฐยังมีบทบาทจำกัด โดยเฉพาะกรณีของ ธอท. เป็นสถาบันการเงินอิสลามเต็มรูปแบบเพียงแห่งเดียวของประเทศไทย เนื่องจาก ธอท. ประสบปัญหาฐานะทางการเงินตั้งแต่ปี 2555

นอกจากการสนับสนุนให้เกิดสถาบันการเงินตามหลักศาสนาอิสลามแล้ว ยังมีองค์กรการเงินระดับฐานรากที่ดำเนินธุรกรรมสอดคล้องกับหลักศาสนาอิสลามที่สำคัญในประเทศไทย ได้แก่ 1) สหกรณ์อิสลาม 2) กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต และ 3) กองทุนออมทรัพย์อิสลามโดยสหกรณ์อิสลาม ถือเป็นองค์กรการเงินที่มีความสำคัญต่อการให้บริการระดับฐานรากตามหลักศาสนาอิสลาม และเป็นองค์กรการเงินที่อยู่ภายใต้การกำกับดูแลของภาครัฐ อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันสหกรณ์อิสลามภาคใต้มีเพียง 22 แห่ง ใน 12 จังหวัดในภาคใต้ ในขณะที่กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตที่เกิดจากการรวมตัวกันของประชาชน ในการช่วยเหลือตนเองและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน อยู่ภายใต้การดูแลของสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอ นอกจากนี้ ยังมีกองทุนออมทรัพย์อิสลามที่จัดตั้งขึ้นเพื่อทำธุรกรรมทางการเงิน ให้สอดคล้องกับข้อบัญญัติภายใต้หลักศาสนาอิสลาม โดยมีโครงสร้างและรูปแบบการบริหารเช่นเดียวกับกลุ่มออมทรัพย์โดยทั่วไป กลุ่มออมทรัพย์สามารถกำหนดทิศทางและบริหารจัดการด้วยตนเอง การเปลี่ยนแปลงระเบียบหรือข้อบังคับ ต้องทำผ่านมติที่ประชุมใหญ่ สมาชิกประจำปีหรือคณะกรรมการของกลุ่ม

นอกจากนี้ เมื่อวันที่ 25 สิงหาคม 2552 คณะรัฐมนตรีได้มีมติเห็นชอบให้ส่วนราชการและองค์กรของรัฐที่เกี่ยวข้อง สนับสนุนสถาบันการเงินระดับชุมชน ที่จดทะเบียนเป็นนิติบุคคล และกลุ่มธรรมชาติทางการเงินระดับชุมชนที่ยังไม่ได้จดทะเบียนเป็นนิติบุคคล ให้มีการจัดตั้งเป็นสถาบันการเงินชุมชนในระบบอิสลาม (Islamic Microfinance) โดยกำหนดให้ส่วนราชการและองค์กรของรัฐที่เกี่ยวข้อง สนับสนุนทั้งด้านความรู้ การบริหารจัดการและงบประมาณ แก่องค์กรกลุ่มเป้าหมาย ถึงแม้ว่าภาครัฐจะให้ความสำคัญกับการเงินฐานรากตามหลักศาสนาอิสลาม แต่การให้บริการทางการเงินตามหลักศาสนาอิสลามของประเทศไทย ยังไม่ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลาย ยังคงให้บริการในชุมชนเฉพาะกลุ่มเท่านั้น ดังนั้น การศึกษาแนวทางการสนับสนุนการเงินฐานรากตามหลักศาสนาอิสลามในต่างประเทศ สามารถใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาการเงินฐานราก ตามหลักศาสนาอิสลามของประเทศไทยได้

ประสบการณ์การให้บริการทางการเงินระดับฐานรากตามหลักชะรีอะฮ์ในต่างประเทศ

ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาข้อมูล เกี่ยวกับการให้บริการทางการเงินระดับฐานรากตามหลักชะรีอะฮ์ ในต่างประเทศ ทั้งในส่วนของรูปแบบของการให้บริการ ลักษณะองค์กร รวมถึงการส่งเสริมจากภาครัฐ เพื่อให้เห็นรูปแบบการดำเนินการในทางปฏิบัติ โดยประเทศที่ผู้วิจัยจะทำการศึกษาข้อมูล มีทั้งสิ้น 7 ประเทศ ได้แก่ บังคลาเทศ อินโดนีเซีย ซูดาน ปากีสถาน มาเลเซีย อียิปต์ และออสเตรเลีย ทั้งนี้ สามารถสรุปจุดเด่นของการดำเนินการบริการทางการเงินตามหลักศาสนาอิสลาม ในแต่ละประเทศได้ ดังนี้

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบบริการการเงินระดับฐานรากในประเทศต่าง ๆ

	บังคลาเทศ	อินโดนีเซีย	ชูดาน	ปากีสถาน	มาเลเซีย	อียิปต์	ออสเตรเลีย
ลักษณะเฉพาะที่สำคัญของแต่ละประเทศ	- เป็นจุดกำเนิดของบริการทางการเงินระดับฐานราก - ผู้ให้บริการ Islamic Microfinance ที่สำคัญ คือ Rural Development Scheme ของ ธนาคารพาณิชย์ตามหลักศาสนาอิสลาม	ภาครัฐมีการส่งเสริมการเงินระดับฐานรากตามหลักศาสนาอิสลามเป็นการเฉพาะ	- เป็นระบบการเงินอิสลามทั้งประเทศ - ภาครัฐให้การส่งเสริมการเงินระดับฐานรากตามหลักศาสนาอิสลามและกำหนดให้ธนาคารพาณิชย์ต้องให้บริการในระดับฐานรากด้วย	- บริการ Microfinance ส่วนใหญ่เป็น Conventional Microfinance เนื่องจากผู้ให้บริการส่วนใหญ่เป็น NGO จากต่างประเทศ - ภาครัฐมีโครงการส่งเสริมการเงินฐานรากอิสลามเป็นการเฉพาะ	เป็นศูนย์กลางของระบบการเงินอิสลามที่สำคัญแห่งหนึ่งของโลก	- ส่วนใหญ่เป็นโครงการที่ดำเนินการโดย NGO ซึ่งได้รับการช่วยเหลือทางการเงินจากองค์กรระหว่างประเทศ - สถาบันการเงินจะไม่ประกาศตัวเป็นองค์กรการเงินตามหลักศาสนาอิสลาม เนื่องจากไม่ต้องการให้มีความเกี่ยวข้องกับ การเคลื่อนไหวทางศาสนาซึ่งเป็นที่จับตามองในแง่การเมือง	เป็นการรวมตัวของมุสลิมในชุมชนจัดตั้งเป็นสหกรณ์ขึ้นมาโดยดำเนินการตามหลักกฎหมายสหกรณ์ตามปกติ และไม่มีเกณฑ์ด้านศาสนาเป็นการเฉพาะ
ความต้องการบริการทางการเงินตามหลักศาสนาอิสลาม	- ประชากรมุสลิม 134 ล้านคน (90% ของประชากร) - การสำรวจของ Muhammad SayeedulHaque และ Masahiro Yamaihi พบว่า 32% ของกลุ่มตัวอย่าง	ประชากรมุสลิมกว่า 200 ล้านคน (87% ของประชากร)	ธนาคารกลางชูดานคาดว่าจะมีผู้ต้องการบริการการเงินระดับฐานรากมากถึง 9 ล้านคน	ประชากรมุสลิมกว่า 176 ล้านคน (98% ของประชากร)	ประชากรกว่าร้อยละ 60 นับถือศาสนาอิสลาม	ประชากรมุสลิมกว่า 80 ล้านคน หรือประมาณร้อยละ 94.7 ของจำนวนประชากรทั้งหมด	มีการอพยพถิ่นฐานของประชากรมุสลิมเข้ามาในออสเตรเลียมากขึ้น ทำให้มีความต้องการบริการทางการเงินที่ไม่ขัดต่อหลักศาสนา

	บังคลาเทศ	อินโดนีเซีย	ชูดาน	ปากีสถาน	มาเลเซีย	อียิปต์	ออสเตรเลีย
	ไม่เคยขอสินเชื่อ เนื่องจากเหตุผลทาง ศาสนา						
สัดส่วนการ ให้บริการ ต่อ การเงินฐานราก ทั้งหมด	ประมาณ 2% (ยอดสินเชื่อ) ประมาณ 1.2% (จำนวนสมาชิก)	ประมาณ 4% (ยอดสินเชื่อ)	ประมาณ 3% (จำนวนสมาชิก)	(ไม่มีข้อมูล)	(ไม่มีข้อมูล)	(ไม่มีข้อมูล)	(ไม่มีข้อมูล)
จำนวนผู้ใช้บริการ (ราย) (CGAP, 2556)	445,153	181,508	426,694	ประมาณ 30,000	(ไม่มีข้อมูล)	ประมาณ 10,000	(ไม่มีข้อมูล)
จำนวนผู้ใช้บริการ (ราย) (แหล่งอื่นๆ)	608,703 (Islami Bank Bangladesh Limited Annual Report 2011)	(ไม่มีข้อมูล)	(ไม่มีข้อมูล)	ประมาณ 250,000	(ไม่มีข้อมูล)	(ไม่มีข้อมูล)	(ไม่มีข้อมูล)
ผู้ให้บริการ	- Rural Development Scheme ของ Islami Bank Bangladesh - NGO	- ธนาคารอิสลามชนบท (Islamic Rural Bank) - สหกรณ์ (Islamic Financial Cooperative)	- ธนาคารพาณิชย์ตามหลักศาสนาอิสลาม - NGO	- องค์กรการเงินฐานรากอิสลาม - องค์กรการเงินฐานรากทั่วไปที่ให้บริการที่ถูกดองตามหลักศาสนาอิสลาม - ธนาคารตามหลักอิสลาม	- องค์กร NGO ที่จัดตั้งขึ้นโดยรัฐเพื่อให้บริการ microfinance - Ammanhikhtiar Malaysia (AIM) - Yayasun Usaha Maju (YUM) - Economic Fund for National Entrepreneurs Group (TEKUN)	NGO ซึ่งได้รับการช่วยเหลือทางการเงินจากองค์กรระหว่างประเทศ	- สหกรณ์ - ผู้รับอนุญาตให้ประกอบกิจการสินเชื่อภายใต้ National Consumer Credit Protection Act (ให้สินเชื่ออย่างเดี่ยว ไม่มีการรับเงินฝาก) - กองทุนบริการการลงทุน
ลักษณะการ ให้บริการ	Group Lending การให้กู้เป็นสินค้า ทุน	มีบริการถึงบ้าน Murabaha (79%)	Murabaha (40%) Qardhasan (17.6%)	ผู้เป็นรายบุคคลโดยใช้หลักประกันทางสังคมจากการรับรองชุมชน	การให้สินเชื่อแบบกลุ่มโดยใช้หลัก Qard-Hasan	มีทั้งสินเชื่อแบบเดี่ยวและแบบกลุ่ม	ส่วนใหญ่เป็นสินเชื่อ อสังหาริมทรัพย์ Shared Equity Rental

	บังคลาเทศ	อินโดนีเซีย	ชูดาน	ปากีสถาน	มาเลเซีย	อียิปต์	ออสเตรเลีย
การส่งเสริมของภาครัฐ	มีการส่งเสริมให้สถาบันการเงินมีบทบาทให้การพัฒนาชนบท (Moral suasion + ยกเว้นภาษีสำหรับ NGO) แต่ไม่มีการส่งเสริม Islamic Microfinance เป็นพิเศษ	มีการส่งเสริมภายใต้ “Blueprint of Islamic Banking Development in Indonesia” (2545) ให้มีการจัดตั้ง อ.ช.ช. ริอะฮ์ซุนบทเพิ่มเติม มีการจัดตั้งศูนย์ฝึกอบรมสำหรับเจ้าหน้าที่ของ อ.ช.ริอะฮ์ซุนบท	ในปี 2553 อ.กลางชูดานกำหนดให้ อ.พ. ทุกแห่งต้องมีการให้บริการในระดับฐานรากอย่างน้อยร้อยละ 12	• ส่วนใหญ่เป็นสินเชื่อตามหลัก Qardhasan • สาขาส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในมัสยิดและโบสถ์	รัฐบาลมาเลเซียได้ส่งเสริมการค้าเงินงานของ AIM โดยการให้สินเชื่อปลอดดอกเบี้ยแก่ AIM เพื่อให้เงินกู้ดังกล่าวไปเป็นทุนในการดำเนินการให้สินเชื่อแก่ประชาชนที่ยากจน	• MitGhamar's Saving Association • Bank guaranteed ROSCAs	Scheme ซึ่งมีลักษณะเป็น cost plus fixed margin Murabaha
การกำกับดูแล	2 หน่วยงานกำกับดูแล: - Bangladesh Bank ดูแลผู้ให้บริการที่เป็นธนาคาร ที่เป็นธนาคาร - Microfinance Regulatory Authority (MRA) ดูแล	Bank Indonesia ดูแลธนาคาร ชนบทตามหลักอิสลาม กระทรวงสหกรณ์และ SME ดูแล	อ.กลางชูดาน กำหนดเกณฑ์สำหรับสำหรับการเงินระดับฐานรากตามหลักศาสนาอิสลาม เป็นการเฉพาะในปี 2549	อ.กลางปากีสถาน กำหนดเกณฑ์สำหรับการเงินระดับฐานรากตามหลักศาสนาอิสลามเป็นการเฉพาะในปี 2550	อยู่ภายใต้การกำกับดูแลของธนาคารกลาง แต่ไม่มีกฎหมายที่กำกับดูแลองค์กรการเงินฐานรากตามหลักชريعةเป็นการเฉพาะ	องค์กรการเงินระดับฐานรากที่ไม่ใช่ธนาคารจะถูกกำกับดูแลโดย Egyptian Financial Supervisory Authority	ถูกกำกับดูแลตามหลักสหกรณ์

	บังคลาเทศ	อินโดนีเซีย	ชูดาน	ปากีสถาน	มาเลเซีย	อียิปต์	ออสเตรเลีย
	ผู้ให้บริการที่เป็น NGO	สหกรณ์ - มีแนวทางดำเนินกิจการที่ดี แต่ไม่มีการตรวจสอบ					
เกณฑ์ศาสนา	ไม่มีเกณฑ์การดำเนินการตามหลักศาสนาสำหรับ Islamic Microfinance เฉพาะ - Bangladesh Bank มี Guideline สำหรับธนาคารตามหลักอิสลาม - NGO ภายใต้การกำกับของ MRA จะไม่มีเกณฑ์ใด ๆ เกี่ยวกับด้านศาสนา	ไม่มีเกณฑ์การดำเนินการตามหลักศาสนา สำหรับ Islamic Microfinance เป็นการเฉพาะ	ใช้กฎหมายชารีอะฮ์ในการกำกับดูแลสถาบันการเงินทุกประเภท	มี Shari'ah Compliance and Shari'ah Audit Mechanism (SCSAM) ของภาครัฐเพื่อทำหน้าที่ในการกำกับและตรวจสอบการดำเนินการต่าง ๆ ของสถาบันการเงินให้เป็นไปตามหลักศาสนา	ไม่มีเกณฑ์สำหรับการดำเนินการในระดับฐานราก เป็นการเฉพาะ	ไม่มีเกณฑ์เกี่ยวกับ การดำเนินการในระดับฐานราก	ไม่ได้มีเกณฑ์ของทางการควบคุมต้องตามหลักศาสนาจึงขึ้นอยู่กับผู้บริหารของสถาบันการเงินแต่ละแห่ง

ประสบการณ์การให้บริการทางการเงินระดับฐานรากในต่างประเทศแสดงให้เห็นว่า องค์กรการเงินระดับฐานรากตามหลักศาสนาอิสลาม มีบทบาทสำคัญในการช่วยให้ผู้มีรายได้น้อยสามารถเข้าถึงสินเชื่อที่จำเป็นสำหรับการบริโภค หรือการเริ่มต้นธุรกิจที่จะทำให้ผู้ที่มีรายได้น้อยสามารถเพิ่มมากขึ้น ซึ่งแม้ว่าระดับการเข้าถึงผู้ใช้บริการขององค์กรการเงินระดับฐานราก ตามหลักศาสนาอิสลาม ในต่างประเทศส่วนใหญ่ยังไม่ครอบคลุมนัก และคิดเป็นสัดส่วนที่น้อยมากเมื่อเทียบกับการเข้าถึงลูกค้าขององค์กรการเงินระดับฐานรากแบบทั่วไป แต่ด้วยความต้องการบริการทางการเงินที่ถูกต้องตามหลักศาสนาของประชากรชาวมุสลิมที่ยังคงมีอยู่มาก ทำให้บริการทางการเงินระดับฐานรากตามหลักศาสนาอิสลามมีการเติบโตอย่างรวดเร็ว และมีการพัฒนารูปแบบการให้บริการที่หลากหลายมากขึ้น

องค์กรที่ให้บริการการเงินระดับฐานรากตามหลักศาสนาอิสลาม มีหลากหลายประเภทด้วยกัน ทั้งการให้บริการของสถาบันการเงินที่ไม่ใช่ธนาคาร (Non-Bank) หรือองค์กร NGO ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อให้บริการทางการเงินในระดับฐานราก ตามหลักศาสนาอิสลามเป็นการเฉพาะ ซึ่งเป็นรูปแบบที่พบเป็นส่วนใหญ่ การขยายการให้บริการของธนาคารพาณิชย์ ตามหลักศาสนาอิสลามเข้าไปในระดับฐานราก การรวมกลุ่มของชุมชนในการจัดตั้งสหกรณ์เพื่อให้บริการสมาชิกในชุมชน ดังเช่นในประเทศออสเตรเลีย รวมถึงการร่วมให้บริการระหว่างองค์กรการเงินระดับฐานรากตามหลักศาสนาอิสลาม และธนาคารพาณิชย์ตามหลักศาสนาอิสลาม ดังเช่นในประเทศอินโดนีเซีย ด้วยอิทธิพลของธนาคารกรามีน ซึ่งเป็นต้นแบบของการให้บริการทางการเงินในระดับฐานรากทั่วโลก

องค์กรการเงินระดับฐานรากตามหลักศาสนาอิสลามส่วนใหญ่ จึงมีการให้บริการในรูปแบบสินเชื่อแบบกลุ่มเช่นกัน อย่างไรก็ตาม องค์กรการเงินระดับฐานรากตามหลักศาสนาอิสลาม ในหลายประเทศ เริ่มมีการให้บริการในรูปแบบสินเชื่อเป็นรายบุคคล เช่น ในกรณีของปากีสถาน จะใช้การรับรองของชุมชนเป็นเงื่อนไขในการให้สินเชื่อ แทนการใช้กลุ่มสมาชิกเป็นหลักประกัน โดยมีแนวคิดที่ว่า หลักประกันทางสังคมซึ่งเกิดจากความน่าเชื่อถือในสังคม จะสร้างความผูกพันทางใจที่จะสามารถทำให้ผู้กู้ไม่ผิดนัดชำระหนี้ได้ เช่นเดียวกับการใช้บุคคลอื่นค้ำประกันการกู้ยืมเงิน

สำหรับบทบาทของภาครัฐ รัฐบาลส่วนใหญ่จะเน้นการส่งเสริมการเติบโตของการเข้าถึงผู้ใช้บริการ มากกว่าการกำกับดูแลเรื่องความมั่นคงทางการเงิน หรือความถูกต้องตามหลักศาสนา เนื่องจากองค์กรส่วนใหญ่จะใช้รูปแบบของสินเชื่อตามหลักศาสนาอิสลาม เช่น Mudaraba Musharaka หรือ Ijarah และไม่มีการรับฝากเงินอยู่แล้ว โดยรัฐบาลของประเทศต่าง ๆ จะมีการจัดตั้งองค์กรส่งเสริมการดำเนินงานขององค์กรการเงินระดับฐานราก ซึ่งในกรณีของประเทศที่มีประชากรส่วนใหญ่เป็นชาวมุสลิม ก็จะมีการจัดตั้งองค์กรที่ทำหน้าที่ในการส่งเสริมบริการทางการเงินระดับ

ฐานรากตามหลักศาสนาอิสลาม และมีการจัดทำแนวปฏิบัติเพื่อให้องค์กรต่าง ๆ สามารถนำไปใช้เป็นแนวปฏิบัติได้ ขณะที่การกำกับดูแลด้านความมั่นคง จะเป็นการกำกับในรูปแบบที่คล้ายคลึงกับสถาบันการเงินทั่วไป และการกำกับดูแลทางด้านศาสนาจะเป็นหน้าที่ของสถาบันการเงิน ที่จะสร้างความน่าเชื่อถือในการดำเนินงานให้กับตัวเอง

ผลการสำรวจข้อมูล

จากการสำรวจองค์กรการเงินระดับฐานราก ตามหลักศาสนาอิสลามในประเทศไทยทั้งหมด 110 องค์กร ใน 11 จังหวัด ซึ่งเป็นจังหวัดในภาคใต้จำนวน 9 จังหวัด จังหวัดเชียงใหม่ และกรุงเทพมหานคร ทั้งนี้ จำนวนองค์กรที่สำรวจส่วนใหญ่เป็นจังหวัดในภาคใต้ เนื่องจากเป็นภาคที่มีชาวมุสลิมจำนวนมาก และมีองค์กรการเงินระดับฐานรากจำนวนมากเช่นกัน โดยองค์กรส่วนใหญ่ร้อยละ 90 มีพื้นที่การให้บริการในเขตชนบท ทั้งนี้ การสำรวจจะครอบคลุมศักยภาพและการบริหารงานขององค์กรการเงินตามหลักศาสนาอิสลามในหลายด้าน ได้แก่ ลักษณะองค์กร การบริหารจัดการภายในองค์กร ลักษณะการให้บริการและผู้เข้ารับบริการ การปฏิบัติตามหลักศาสนาอิสลาม ผลการดำเนินงาน การรับเงินฝาก เงินไขและรูปแบบการให้สินเชื่อ ระบบบัญชีและการตรวจสอบภายใน และพนักงาน

จากผลการสำรวจพบว่า จังหวัดตัวอย่าง พบว่า มีองค์กร 1 ใน 10 ที่ไม่ได้จดทะเบียนใด ๆ ตามกฎหมาย คือ กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตและสถาบันการเงินชุมชน ในส่วนขององค์กรที่ได้ทำการจดทะเบียนนั้น เป็นกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองเป็นส่วนใหญ่ รองลงมา คือ สหกรณ์ อย่างไรก็ตาม การสำรวจองค์กรการเงินฐานรากนี้ เน้นสำรวจเพียงองค์กรการเงินฐานรากตามหลักศาสนาอิสลามเท่านั้น ดังนั้น ประเภทและจำนวนขององค์กรที่สำรวจจึงมีข้อจำกัด

โดยวัตถุประสงค์หลักขององค์กรการเงินฐานรากตามหลักศาสนาอิสลาม ได้แก่ เพื่อให้กู้ยืมและปล่อยสินเชื่อให้สมาชิก เพื่อเป็นทุนหมุนเวียนในการประกอบอาชีพให้กับสมาชิก เพื่อสนับสนุนสมาชิกในการประกอบอาชีพ เพื่อเสริมสร้างกระบวนการพึ่งพาตนเอง สร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน เพื่อส่งเสริมการออม อย่างไรก็ตาม ยังมีองค์กรการเงินบางส่วนไม่มีการกำหนดวัตถุประสงค์ ทั้งนี้ องค์กรส่วนใหญ่ จะไม่มีเป้าหมายเพื่อการแสวงหากำไร และมีเพียง 1 ใน 3 ขององค์กร มีผู้ถือหุ้นใหญ่ ซึ่งเป็นการถือโดยบุคคล กลุ่มบุคคล และรัฐบาล แสดงให้เห็นว่าองค์กรส่วนใหญ่มีความเป็นอิสระในการบริหารจัดการของภาคประชาชน ถึงแม้ว่าภาครัฐจะเป็นผู้สนับสนุนงบประมาณผ่านการถือหุ้นก็ตาม ซึ่งจะทำให้องค์กรสามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนหรือสมาชิกได้อย่างดี

ในส่วนของคณะกรรมการบริหารองค์กร องค์กรส่วนใหญ่มีคณะกรรมการจำนวน 5-10 คน โดยประมาณ 3 ใน 4 ขององค์กรทั้งหมดใช้วิธีการเลือกตั้งคณะกรรมการองค์กร ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความมีส่วนร่วมของสมาชิก ในการคัดเลือกผู้ที่จะเข้ามาทำหน้าที่เป็นคณะกรรมการขององค์กรและ องค์กรส่วนใหญ่มีการประชุมมากกว่าปีละ 1 ครั้ง แต่ไม่เกิน 4 ครั้ง ซึ่งโดยมากแล้ว คณะกรรมการ ขององค์กรจะเป็นผู้ที่มีอำนาจตัดสินใจในด้านต่าง ๆ มากกว่าผู้บริหารองค์กร นอกจากนี้ องค์กร ส่วนใหญ่ได้กำหนดให้คณะกรรมการ สามารถดำรงตำแหน่งติดต่อกันได้ไม่เกิน 2 วาระ แสดงให้เห็น ถึงแนวทางการบริหารจัดการที่ดี ป้องกันการเกิดการทุจริตของกรรมการได้

ในส่วนของการได้รับการสนับสนุนในด้านต่าง ๆ จากองค์กรอื่น ผลสำรวจพบว่า องค์กร โดยส่วนใหญ่ ไม่เคยได้รับการสนับสนุนจากองค์กรระหว่างประเทศ องค์กรทางศาสนา/มูลนิธิ NGO หรือองค์กรอื่น ๆ มีเพียงการสนับสนุนจากภาครัฐเท่านั้นที่มีจำนวนมาก นอกจากนี้ องค์กรกว่าครึ่ง มีการทำงานร่วมกัน หรือทำงานร่วมกับหน่วยงานภาครัฐและสถาบันการเงินเฉพาะกิจในรูปแบบ ของเครือข่ายสมาชิก และการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างกัน ข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าภาครัฐ มีบทบาทหลักในการสนับสนุนองค์กรการเงินระดับฐานรากตามหลักศาสนาอิสลาม ไม่ว่าจะเป็น หน่วยงานรัฐหรือสถาบันการเงินเฉพาะกิจ

ในด้านแผนธุรกิจ องค์กรส่วนใหญ่ไม่มีแผนพัฒนาธุรกิจ และไม่เคยได้รับความช่วยเหลือ ในการจัดทำแผนพัฒนาธุรกิจ โดยกว่า 4 ใน 5 ต้องการการสนับสนุนการจัดทำแผนพัฒนาธุรกิจ ในเรื่องคู่มือการดำเนินงานด้านต่าง ๆ ขององค์กรการเงินระดับฐานรากตามหลักศาสนาอิสลาม โดยองค์กรส่วนมากมีคู่มือดำเนินการในด้านการบัญชี ด้านการดำเนินงาน นโยบายและขั้นตอน การปล่อยสินเชื่อ และการตรวจสอบภายใน ซึ่งการที่องค์กรการเงินระดับฐานรากตามหลักศาสนา อิสลาม มีคู่มือในการดำเนินงาน จะช่วยให้สามารถบริหารจัดการองค์กรได้ดียิ่งขึ้น และแสดงให้เห็น ว่าองค์กรให้ความสำคัญกับเรื่องใดมากเป็นพิเศษ

นอกจากนี้ องค์กรที่ทำการสำรวจยังต้องการทรัพยากรเพิ่มเติม คือแหล่งเงินทุนขยาย สินเชื่อ รองลงมา คือ แหล่งเงินทุนเพื่อการดำเนินงาน คอมพิวเตอร์และเทคโนโลยีสารสนเทศ และอุปกรณ์สำนักงาน และยานพาหนะ ในส่วนของการประเมินตนเองในแง่ความยั่งยืนขององค์กร องค์กรประมาณครึ่งหนึ่งประเมินว่า องค์กรของตนมีความยั่งยืนด้านการบริหารจัดการ และ มีความยั่งยืนด้านการเงิน และจุดอ่อนที่สำคัญที่สุด คือ การที่สมาชิกไม่ส่งเงินกู้ ผิดนัดชำระหนี้ หรือติดตามหนี้ไม่ได้ สภาวะเศรษฐกิจที่ไม่ดีทำให้สมาชิกมีรายได้ไม่เพียงพอชำระหนี้ ส่วนจุดแข็ง ที่สำคัญขององค์กรการเงินระดับฐานราก ตามหลักศาสนาอิสลามที่ทำการสำรวจ คือ คณะกรรมการ ที่บริหารงานดี การที่กรรมการมีความรู้ความสามารถในการดำเนินงานและการบริหารจัดการ

เงินทุนที่ดี โดยบทบาทของรัฐในการเข้ามาให้ความช่วยเหลือที่สำคัญมากที่สุด คือ การสนับสนุนงบประมาณ

ในด้านการให้บริการทางการเงินประเภทต่าง ๆ กว่าร้อยละ 90 มีการให้บริการในด้านสินเชื่อ และด้านเงินฝาก มีองค์กรเพียงส่วนน้อยที่มีการให้บริการด้านการโอนเงิน การให้บริการด้านการประกันชีวิต การประกันสุขภาพ และการประกันอุบัติเหตุ นอกจากนี้ องค์กรกว่าครึ่งยังมีการอบรมหรือจัดกิจกรรมอื่น ๆ ได้แก่ การให้ความรู้ประชาชน การจัดทำกิจกรรมทางสังคม กิจกรรมส่งเสริมความรู้ในการประกอบอาชีพหรือดำเนินธุรกิจ กิจกรรมเพื่อส่งเสริมสุขภาพ เป็นต้น ซึ่งจะเห็นได้ องค์กรการเงินระดับฐานรากตามหลักศาสนาอิสลามมีส่วนช่วยส่งเสริมคุณภาพชีวิตของประชาชนภายในชุมชน และเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีแก่คนในชุมชนอีกด้วย

ในจำนวนลูกค้าทั้งหมดนั้น องค์กรส่วนใหญ่มีลูกค้าเพิ่มขึ้น โดยลูกค้าผู้หญิงต่อลูกค้าทั้งหมด คิดเป็นประมาณ 2 ใน 3 ของลูกค้าทั้งหมด สถาบันการเงินชุมชนและกลุ่มออมทรัพย์เป็นองค์กรที่มีสัดส่วนลูกค้าผู้หญิงมากที่สุด รองลงมาคือสหกรณ์ และกองทุนหมู่บ้าน ดังนั้น จะเห็นได้ว่าการให้บริการขององค์กรการเงินฐานราก ตามหลักศาสนาอิสลามเหล่านี้ สามารถเข้าถึงกลุ่มลูกค้าผู้หญิงได้ดีกว่าธนาคารพาณิชย์ โดยองค์กรต่าง ๆ ประสบปัญหาในการให้บริการลูกค้าที่อยู่ห่างไกล เช่น ปัญหาความปลอดภัย ปัญหาระยะเวลาในการเดินทาง ในการให้บริการแก่ลูกค้า ปัญหาการขาดโอกาสในการทำธุรกิจ เป็นต้น ซึ่งองค์กรเองมีวิธีการหรือกลไกที่ช่วยให้การให้บริการสอดคล้องกับความต้องการของลูกค้า เช่น การเข้าไปให้บริการแก่ลูกค้าในพื้นที่ การให้บริการด้วยความสะดวก รวดเร็ว ปลอดภัย และการจัดหาบริการที่ทันสมัยมาใช้เพื่อเข้าถึงผู้ใช้บริการ และการสอบถามข้อมูลลูกค้าอย่างสม่ำเสมอ เป็นต้น

ในส่วนของการปฏิบัติตามหลักศาสนาอิสลามพบว่า องค์กรส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับการปฏิบัติตามหลักศาสนาอิสลาม โดยองค์กรเกือบทั้งหมดมีการตรวจสอบว่าธุรกรรมทางการเงินขององค์กรเป็นไปตามหลัก ชะรีอะฮ์ (Shariah) องค์กรประมาณ 3 ใน 4 มีคณะกรรมการชะรีอะฮ์ องค์กรส่วนใหญ่ไม่มีปัญหาในการทำความเข้าใจกับผู้ใช้บริการ ไม่ว่าจะเป็นผู้ใช้บริการที่เป็นชาวมุสลิมหรือไม่ และหากองค์กรต้องการคำปรึกษา เกี่ยวกับธุรกรรมตามหลักชะรีอะฮ์ ส่วนใหญ่จะขอคำปรึกษาจากผู้นำศาสนาในชุมชน คณะกรรมการของมัสยิดประจำชุมชน ผู้รู้ด้านศาสนา หรือธนาคารอิสลามในพื้นที่

ในส่วนของการให้บริการ พบว่า องค์กรส่วนใหญ่ให้บริการแก่ชาวมุสลิมเป็นหลัก แต่มีบางส่วนให้บริการแก่ผู้ใช้บริการที่ไม่ใช่ชาวมุสลิม โดยเฉลี่ยแล้วประมาณ 1 ใน 3 ขององค์กรที่ทำการสำรวจมีการให้บริการแก่ผู้ที่ไม่ใช่ชาวมุสลิม อย่างไรก็ตาม ผู้ใช้บริการที่ไม่ใช่ชาวมุสลิม

เป็นสัดส่วนที่น้อย เนื่องจากองค์การการเงินฐานรากตามหลักศาสนาอิสลามนี้ ถูกก่อตั้งเพื่อตอบสนองความต้องการใช้บริการทางการเงินของชาวมุสลิมในพื้นที่เป็นหลัก

ในส่วนของรูปแบบการให้บริการตามหลักศาสนาอิสลามพบว่า ผลิตภัณฑ์บริการทางการเงินขององค์กรส่วนใหญ่ เป็นไปตามหลักศาสนาอิสลาม โดยผลิตภัณฑ์ส่วนใหญ่จะเป็นธุรกรรมที่จัดอยู่ในประเภท Mudarabah รองมาคือ Musharakah ส่วนการออมนั้นมีบางองค์กรมีบัญชีประเภท Ijarah ด้วยเช่นกัน ทั้งนี้ ไม่มีองค์กรที่มีผลิตภัณฑ์ประเภท Murabahah และ Qardhul Hasan เลย

ในส่วนของผลประกอบการขององค์กร มีองค์การการเงินระดับฐานรากที่มีรายได้อยู่ในช่วง 50,001–100,000 บาท มากที่สุด ในส่วนของค่าใช้จ่าย องค์กรส่วนใหญ่มีค่าใช้จ่ายอยู่ในช่วง 0–50,000 บาท โดยองค์กรกว่าครึ่งมีสินทรัพย์รวมอยู่ในช่วง 1,000,001–5,000,000 บาท และกว่า 1 ใน 3 มีหนี้สินอยู่ในช่วง 1,000,001–5,000,000 บาท

ณ สิ้นปี 2556 องค์กรประมาณครึ่งหนึ่ง มีปริมาณสินเชื่อกคงค้างอยู่ในช่วง 10,001 – 100,000 บาท โดยหากแยกตามประเภทองค์กรแล้ว สหกรณ์เป็นองค์กรที่มีปริมาณสินเชื่อกคงค้างเฉลี่ยมากที่สุด ในส่วนของเงินฝาก ณ สิ้นปี 2556 มีองค์กรประมาณร้อยละ 60 ที่มีปริมาณเงินฝากอยู่ในช่วง 100,001–1,000,000 บาท โดยปริมาณเงินฝากเฉลี่ยของกลุ่มออมทรัพย์และสถาบันการเงินชุมชนมีจำนวนมากที่สุด

วัตถุประสงค์สำคัญของการให้สินเชื่ออันดับแรก คือ การให้สินเชื่อเพื่อลงทุนประกอบอาชีพ (สินเชื่อธุรกิจ) รองลงมาคือ สินเชื่อเพื่อเป็นเงินทุนหมุนเวียน เพื่อการใช้จ่ายส่วนตัวหรือภายในครอบครัว เพื่อช่วยเหลือสมาชิก บรรเทาความเดือดร้อน และเพื่อใช้ในเหตุจำเป็นและเร่งด่วน (สินเชื่อเพื่อการบริโภค) และการให้สินเชื่อเพื่อซื้อที่อยู่อาศัย (สินเชื่อสังหาริมทรัพย์) โดยมีหลักในการพิจารณาสินเชื่อ คือ การมีหลักทรัพย์หรือบุคคลค้ำประกัน รายได้และทรัพย์สินของผู้ขอสินเชื่อ และการเป็นสมาชิกในกลุ่ม หรือจำนวนทุน จำนวนเงินออมตามลำดับ ทั้งนี้ กว่าครึ่งขององค์กรที่สำรวจ ทั้งผู้นำชุมชนและเจ้าหน้าที่ของรัฐไม่เกี่ยวข้องในการตัดสินใจอนุมัติสินเชื่อ นอกจากนี้ สมาชิกหรือประชาชนในชุมชน จะมีส่วนร่วมในการอนุมัติสินเชื่อโดยไม่เกี่ยวข้องกับภาครัฐ ทำให้มีข้อได้เปรียบด้านข้อมูลที่รู้จักคุ้นเคยกันดีในพื้นที่ ลด Asymmetric information ของระบบการเงินลงได้ แก้ไขปัญหาการเข้าถึงสินเชื่อ ในระบบของธนาคารพาณิชย์ของคนกลุ่มนี้

ในส่วนของเทคนิคการบริหารสินเชื่อ องค์การการเงินระดับฐานรากส่วนใหญ่ ในส่วนเจ้าหน้าที่สินเชื่อ หรือกลุ่มเฉพาะกิจที่จัดตั้งขึ้นดำเนินการติดตามสินเชื่อ มีการให้แรงจูงใจในการจ่ายเงินกู้

มีการกำหนดให้ต้องฝากเงินกับองค์กรระยะเวลาหนึ่งถึงจะมีสิทธิขอสินเชื่อ มีการเพิ่มวงเงินให้แก่ผู้กู้ในการขอกู้ครั้งถัดไป มีการใช้แรงกดดันทางสังคมในการจ่ายหนี้คืน ทั้งนี้ วิธีการกำหนดให้ต้องฝากเงินกับองค์กรระยะเวลาหนึ่งถึงจะมีสิทธิขอสินเชื่อ เป็นวิธีที่แพร่หลายในกลุ่มองค์กรการเงินระดับฐานรากของประเทศไทย เพื่อเสริมสร้างวินัยทางการเงินก่อนให้กู้ อย่างไรก็ตาม มีวิธีการลงโทษการไม่ชำระหนี้คืน คือ การลดวงเงินกู้ในอนาคต การไม่อนุมัติวงเงินสินเชื่อครั้งต่อไป และการกำหนดอัตราดอกเบี้ยกู้ยืมที่สูงขึ้น

ในส่วนของอัตราผลตอบแทน องค์กรการเงินแทบทุกแห่งที่ตอบแบบสำรวจ ใช้ผลตอบแทนที่ต่ำกว่าอัตราผลตอบแทนเงินกู้แบบนอกระบบ ทั้งนี้ สาเหตุของปัญหาการผิวนัดชำระหนี้ของลูกค้านั้น อันดับแรก คือ รายได้ไม่เพียงพอ รองลงมาคือ สาเหตุจากปัญหาราคาผลผลิตตกต่ำหรือภัยธรรมชาติ การที่สมาชิกหมุนเงินไม่ทัน ซึ่งองค์กรมีวิธีการจัดการปัญหาการผิวนัดชำระหนี้ของลูกค้านั้น โดยการขยายเวลาการชำระหนี้ และให้ผ่อนชำระเป็นงวด ๆ มากที่สุด โดยองค์กรการเงินระดับฐานรากที่ทำการสำรวจประมาณกึ่งหนึ่ง มีนโยบายกันสำรองเผื่อหนี้สูญ คือการที่มีเงินประกันความเสี่ยง

ในส่วนของระบบบัญชีและการตรวจสอบภายใน องค์กรการเงินระดับฐานรากทั้งหมด มีการบันทึกบัญชี และกว่า 4 ใน 5 ขององค์กรการเงินฐานรากตามหลักศาสนาอิสลามที่ทำการสำรวจมีหน่วยงานตรวจสอบภายใน โดยมีจำนวนพนักงานทั้งหมดเฉลี่ยต่อองค์กรประมาณ 10 คน ประกอบด้วยคณะกรรมการเป็นสัดส่วนที่มากที่สุด โดยพนักงานส่วนใหญ่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเจ้าหน้าที่สินเชื่อมีการศึกษาไม่สูงนัก และมีพนักงานส่วนน้อยมากที่เคยได้รับการอบรมด้านการเงินฐานราก ทำให้อาจไม่มีความรู้ด้านการเงินเพียงพอ และพนักงานส่วนมาก จะได้รับเงินเดือนน้อยกว่า 5,000 บาท โดยอาจได้รับประโยชน์ตอบแทนอื่นนอกจากเงินเดือน ในรูปแบบของการฝึกอบรมมากที่สุด รองลงมาคือค่าครองชีพ และเงินให้กู้ยืม

การวิเคราะห์เชิงเศรษฐมิติ

ผู้วิจัยได้พัฒนาแบบจำลองทางเศรษฐมิติเพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบเฉพาะตัว การบริหารจัดการและความโปร่งใสขององค์กร กับประเภทบริการทางการเงินและผลิตภัณฑ์ตามหลักชะรีอะฮ์ขององค์กร และยังศึกษาถึงปัจจัยทั้งหลายเหล่านี้ ที่มีผลต่อผลการดำเนินงานและความเสี่ยงขององค์กรอีกด้วย โดยผลการศึกษามีผลชี้ให้เห็นถึงนโยบายที่องค์กรควรใช้และไม่ควรใช้ ในการขยายกิจการหรือเพิ่มความสำเร็จขององค์กร เช่น ผลการประมาณค่าแบบจำลองแสดงให้เห็นว่า หากองค์กรมีลูกค้าชาวมุสลิมเพิ่มขึ้น จะช่วยให้มีการขยายตัวของสินเชื่อเพิ่มขึ้น แต่ในทางกลับกัน ลูกค้าที่มีส่วนช่วยให้องค์กรมีความมั่นคงทางการเงิน จากการที่มีการขยายตัว

ของเงินฝากในขณะเดียวกัน ก็มีอัตราส่วนหนี้สูญหรือระดับความเสี่ยงขององค์กรลดลง คือกลุ่มลูกค้าที่ไม่ใช่ชาวมุสลิม การจะทำให้องค์กรมีความยั่งยืนทางการเงินการขยายตัวของเงินฝากและสินเชื่อ ต้องมีความสอดคล้องกัน ดังนั้น องค์กรอาจมีนโยบายเพิ่มสัดส่วนของลูกค้าที่ไม่ใช่ชาวมุสลิมมากขึ้น แต่ก็ไม่ควรละเลยกลุ่มลูกค้าหลัก เนื่องจากลูกค้าที่เป็นชาวมุสลิมมีทางเลือกสถาบันการเงินที่น้อยกว่าลูกค้าที่ไม่ใช่ชาวมุสลิม จึงมีความยืดหยุ่นหรือความอ่อนไหวต่อการเปลี่ยนแปลงขององค์กรน้อยกว่า นอกจากนี้ ผลการศึกษาข้างต้นชี้ให้เห็นว่า หากองค์กรมีการปล่อยสินเชื่อแบบกลุ่ม จะทำให้องค์กรนั้นมีการขยายตัวของสินเชื่อที่เพิ่มขึ้น แต่ในขณะเดียวกัน องค์กรที่มีการปล่อยสินเชื่อและให้มีบุคคลค้ำประกันเงินกู้ นั้น กลับทำให้การขยายตัวของสินเชื่อลดลง ดังนั้นองค์กรที่ยังไม่มีการให้สินเชื่อแบบกลุ่ม อาจพิจารณาการมีสินเชื่อดังกล่าวแทนการค้ำประกันสินเชื่อบุคคลด้วยบุคคลหรือสมาชิกขององค์กร ซึ่งจะทำให้สินเชื่อมีการขยายตัวเพิ่มขึ้นถึงประมาณ ร้อยละ 3.78 หากปัจจัยอื่น ๆ ที่มีการพิจารณาไว้ในแบบจำลองไม่เปลี่ยนแปลง

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อการพัฒนาระบบการเงินระดับฐานรากตามหลักอิสลามของไทย

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายที่คาดว่าจะจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนา เพื่อสร้างความเข้มแข็งและยั่งยืนให้กับระบบการเงินระดับฐานรากตามหลักศาสนาอิสลามมีดังนี้

บทบาทของผู้ให้บริการทางการเงินระดับฐานรากตามหลักศาสนาอิสลาม

แม้ว่าระบบสถาบันการเงินจะมีการพัฒนาไปอย่างต่อเนื่อง แต่ยังมีประชาชนบางส่วนที่ไม่สามารถเข้าถึงบริการทางการเงิน โดยเฉพาะกลุ่มผู้มีรายได้น้อยและยากจนในเขตชนบท ทั้งนี้ ธนาครพาณิชย์ยังมีบทบาทในการให้บริการทางการเงินกับผู้มีรายได้น้อยและยากจนจำกัด เนื่องจากมีต้นทุนในการดำเนินการสูง และกลุ่มลูกค้าดังกล่าวไม่ใช่กลุ่มลูกค้าเป้าหมายขององค์กร ดังนั้น แม้ว่าธนาครแห่งประเทศไทยจะได้มีการเกณฑ์การกำกับดูแลธนาครพาณิชย์ในการประกอบธุรกิจการเงินตามหลักศาสนาอิสลาม ธนาครพาณิชย์จึงยังไม่ใช่ผู้ให้บริการทางการเงินระดับฐานรากตามหลักศาสนาอิสลาม ในระยะสั้นถึงระยะปานกลาง ในขณะที่สถาบันการเงินเฉพาะกิจของรัฐ 3 แห่ง ที่มีการให้บริการทางการเงินตามหลักศาสนาอิสลาม ได้แก่ 1) ธนาครออมสิน 2) ธ.ก.ส. และ 3) ธอท. มีเพียง ธอท. ที่มีการให้บริการทางการเงินระดับฐานรากตามหลักศาสนาอิสลาม (Islamic Microfinance) แต่มีปริมาณธุรกรรมในระดับที่ไม่สูงมากนัก ทั้งนี้ ธอท. ได้เข้าสู่การดำเนินการตามแผนฟื้นฟูธนาคร การขยายบทบาทในด้านดังกล่าวจึงอาจมีข้อจำกัด

องค์กรการเงินชุมชนระดับฐานรากตามหลักศาสนาอิสลามในประเทศไทย เช่น กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง และสหกรณ์อิสลาม จึงมีบทบาทสำคัญในการช่วยให้ผู้มีรายได้น้อย

ชาวมุสลิม สามารถเข้าถึงสินเชื่อที่จำเป็นสำหรับการบริโภค หรือการเริ่มต้นธุรกิจที่จะทำให้ผู้กู้มีรายได้เพิ่มมากขึ้น เนื่องจากเกิดจากการรวมกลุ่มของประชาชนในชุมชน ทำให้มีข้อมูลที่เพียงพอต่อการให้กู้ ประกอบกับมีแนวคิดร่วมกันในการที่จะต้องการใช้บริการที่ถูกต้องตามหลักศาสนาอิสลาม ซึ่งแม้ว่าจะระดับการเข้าถึงผู้ใช้บริการขององค์กรการเงินชุมชนระดับฐานรากตามหลักศาสนาอิสลามในประเทศไทย ยังอยู่ในระดับต่ำและกระจุกตัวอยู่ในภาคใต้เป็นหลัก แต่ยังมีความต้องการบริการทางการเงินที่ถูกต้องตามหลักศาสนาของประชากรชาวมุสลิมเป็นจำนวนมาก ทำให้การส่งเสริมการให้บริการทางการเงินระดับฐานรากตามหลักศาสนาอิสลามผ่านองค์กรดังกล่าว จะช่วยให้สามารถเข้าถึงประชาชนชาวมุสลิม ได้ดีกว่าสถาบันการเงินในระบบประเภทอื่น ๆ

ทั้งนี้ ธอท. นอกจากจะเป็นผู้ให้สินเชื่อโดยตรงแล้ว ควรมีบทบาทในการพัฒนา องค์กรการเงินชุมชนของชาวมุสลิม เนื่องจากจะมีความเข้าใจทั้งด้านวัฒนธรรมและข้อห้ามต่าง ๆ ตามหลักศาสนาอิสลามมากกว่าสถาบันการเงินเฉพาะกิจอื่น โดยควรดำเนินการในลักษณะที่ธนาคารออมสิน และ ธ.ก.ส. ได้ให้การสนับสนุนองค์กรการเงินชุมชนต่าง ๆ เช่น การพัฒนากองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง หรือองค์กรการเงินระดับชุมชนอื่น ที่ได้รับการประเมินว่ามีความพร้อมความเข้มแข็ง เพื่อยกระดับให้เป็นสถาบันการเงินชุมชน โดยนอกจากจะให้สินเชื่อเพิ่มเติมองค์กรละ 3-5 ล้านบาทแล้วควรช่วยเป็นพี่เลี้ยงให้ความรู้ในการบริหารเงิน การวางระบบงาน และจัดระบบบัญชี รวมทั้งให้อุปกรณ์คอมพิวเตอร์เพื่อสนับสนุนการดำเนินงาน ซึ่งถือเป็นแนวทางการส่งเสริมการเข้าถึงบริการทางการเงินโดยใช้กลไกชุมชนชาวมุสลิมที่มีประสิทธิภาพ

ภาครัฐควรส่งเสริมความเข้มแข็งขององค์กรการเงินชุมชนตามหลักศาสนาอิสลาม

ผู้วิจัยเห็นว่า แนวคิดของสถาบันการเงินชุมชนจะมีความเหมาะสมต่อการพัฒนาสถาบันการเงินฐานรากตามหลักศาสนาอิสลาม เช่น กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง ในระยะต่อไป เนื่องจากการส่งเสริมให้องค์กรที่เข้มแข็ง มีศักยภาพในการให้บริการทางการเงินมากขึ้นทั้งในด้านการบริหารจัดการและเงินทุน และความยืดหยุ่นในการให้บริการ ทำให้มีการประหยัดต่อขนาดจากการให้บริการ มีข้อมูลการกู้ที่ครอบคลุมการกู้ยืมของสมาชิกในชุมชนมากขึ้น ลดข้อจำกัดด้านเงินทุน และเพิ่มความยืดหยุ่นของการให้บริการให้สะดวกต่อการใช้บริการของชุมชนมากขึ้น ทั้งนี้ การขยายการให้บริการทางการเงินตามหลักศาสนาอิสลาม โดยการดำเนินงานของสถาบันการเงินชุมชนจะมีประสิทธิภาพ เนื่องจากคณะกรรมการจะมีความคุ้นเคยกับคนในชุมชนมากกว่าสถาบันการเงินในระบบ ทำให้การดำเนินงานมีต้นทุนต่ำ และยิ่งช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยไม่ได้มุ่งช่วยเหลือแต่เพียงเรื่องเงินเพียงอย่างเดียว แต่จะช่วยเหลือแก้ไขปัญหาด้านอื่น ๆ ด้วย เช่น ปัญหาสังคม สุขภาพ หรือคุณภาพชีวิต

ดังนั้น สถาบันการเงินชุมชนจึงถือเป็นรูปแบบการให้บริการทางการเงินระดับฐานรากที่เหมาะสมต่อการพัฒนาการเงินระดับฐานรากในระยะต่อไป เช่นเดียวกับการรวมกลุ่มของชุมชนในการจัดตั้งองค์กรการเงินระดับฐานราก เพื่อให้บริการสมาชิกในชุมชนในประเทศออสเตรเลีย ซึ่งเป็นประเทศที่ไม่ได้มีชาวมุสลิมอาศัยอยู่เป็นหลัก ทั้งนี้ จากการสำรวจข้อมูลองค์กรการเงินระดับฐานราก ตามหลักศาสนาอิสลามในประเทศไทยแสดงให้เห็นว่า องค์กรเหล่านี้มีการดำเนินงานยืดหยุ่น โดยมีการให้บริการที่หลากหลาย มีการใช้กลไกในการให้สินเชื่อและติดตามสินเชื่อที่คล้ายกับตัวอย่างองค์กรการเงินระดับฐานรากในต่างประเทศ อย่างไรก็ตาม เนื่องจากองค์กรดังกล่าวส่วนใหญ่ไม่ได้มีเป้าหมายในการแสวงหากำไรสูงสุด ดังนั้น จึงยังไม่ได้มุ่งเน้นการพัฒนาในด้านประสิทธิภาพในการดำเนินงานเป็นหลัก ซึ่งในระยะต่อไป หากองค์กรเหล่านี้ยกระดับเป็นสถาบันการเงินชุมชน จะต้องมีการพัฒนาด้านประสิทธิภาพมากขึ้น

สำหรับบทบาทของภาครัฐ โดยที่รัฐบาลส่วนใหญ่ในต่างประเทศ จะเน้นการส่งเสริมการเติบโตของการเข้าถึงผู้ใช้บริการมากกว่าการกำกับดูแลเรื่องความมั่นคงทางการเงินหรือความถูกต้องตามหลักศาสนา เนื่องจากองค์กรส่วนใหญ่จะใช้รูปแบบบริการทางการเงินตามหลักศาสนาอิสลามอยู่แล้ว แต่จะมีการจัดทำแนวปฏิบัติเพื่อให้องค์กรต่าง ๆ สามารถนำไปใช้เป็นแนวปฏิบัติในการดำเนินงานได้ โดยในการกำกับดูแลด้านความมั่นคง จะเป็นการกำกับในรูปแบบที่คล้ายคลึงกับสถาบันการเงินทั่วไป และการกำกับดูแลทางด้านศาสนาจะเป็นหน้าที่ของสถาบันการเงินที่จะสร้างความน่าเชื่อถือในการดำเนินงานให้กับตัวเอง

ผู้วิจัยเห็นว่า ภาครัฐไทยควรสนับสนุนการจัดตั้งสถาบันการเงินชุมชนตามหลักศาสนาอิสลาม โดยการกำกับดูแลความมั่นคง ในระยะแรกอาจยังไม่มีผลบังคับ เนื่องจากจากการสำรวจองค์กรการเงินชุมชนตามหลักศาสนาอิสลาม มีการดำเนินงานเฉพาะกับสมาชิกซึ่งเป็นประชาชนในพื้นที่อาศัยเดียวกันเป็นหลัก จึงถือว่าไม่ได้มีการรับเงินฝากเป็นการทั่วไป โดยควรเน้นให้องค์กรเหล่านี้มีเกณฑ์การดำเนินงาน (Non prudential regulation) ที่เป็นมาตรฐาน เพื่อให้เกิดความเข้มแข็ง และไม่ยึดติดกับบทบาทของผู้นำชุมชนเป็นหลัก นอกจากนี้ ควรมีการกำหนดแนวทางการดำเนินงานเพื่อความถูกต้องของผลิตภัณฑ์และบริการต่าง ๆ ขององค์กรเหล่านี้ เพื่อให้มีแนวทางในการดำเนินงานที่ชัดเจน แต่ไม่จำเป็นต้องกำกับดูแลด้านศาสนาอย่างเคร่งครัด เนื่องจากองค์กรดังกล่าวให้ความสำคัญกับเรื่องดังกล่าวอยู่แล้ว และควรปล่อยให้เป็นที่หน้าที่ของแต่ละองค์กรในการสร้างความเชื่อมั่นต่อผลิตภัณฑ์และบริการของตนเอง

ทั้งนี้ ภาครัฐควรให้ความช่วยเหลือทางด้านศักยภาพทั้งในด้านแหล่งเงินทุนและการบริหารจัดการ ให้องค์กรการเงินชุมชนระดับฐานราก สามารถยกระดับเป็นสถาบันการเงินชุมชนตามหลัก

ศาสนาอิสลามได้ โดยให้สถาบันการเงินเฉพาะกิจของรัฐ โดยเฉพาะ ธอท. มีบทบาทเป็นพี่เลี้ยง ให้องค์กรการเงินชุมชนตามหลักศาสนาอิสลาม โดยเฉพาะกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองที่เข้มแข็ง (มีสถานะทางกฎหมายและมีปริมาณเป็นส่วนใหญ่ขององค์กรการเงินชุมชนตามหลักอิสลาม) แล้ว จัดตั้งเป็นสถาบันการเงินชุมชน นอกจากนี้ ธอท. สามารถให้ความช่วยเหลือด้านการดำเนินงาน ให้เป็นไปตามหลักศาสนาอิสลาม โดย ธอท. มีคณะที่ปรึกษาด้านชะรีอะฮ์บัญญัติไว้ในกฎหมาย จึงอาจให้คณะที่ปรึกษาดังกล่าว ช่วยกำหนดแนวปฏิบัติด้านศาสนา ที่องค์กรการเงินชุมชนตามหลัก ศาสนา สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้เหมาะสมกับสถานการณ์ของตนเอง

คณะผู้จัดทำ

ผู้อำนวยการชุดโครงการวิจัย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มนชยา อรุณศรี

คณะผู้วิจัย

ศาสตราจารย์ ดร.อิศรา ศานติศาสน์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปภัศร ชัยวัฒน์

อาจารย์ ดร.สวรัย บุญยमानนท์

ดร.ไกรยส ภัทราวาท

อาจารย์ ดร.ศรัณย์ ศานติศาสน์

ม.ล. พงศ์ระพีพร อาภากร

อาจารย์ ดร.นนุช ตันติสันติวงศ์

ดร.ปิยวัลย์ ศรีขำ

นางสาวพิมพ์พัชรา กุศลวิฑิตกุล

ผู้รวบรวมและจัดทำเล่ม

นางสาวลดาวัลย์ วัฒนสาครศิริ

สรุปรายงานเชิงนโยบาย ชุดโครงการวิจัย “ไทย - โลกมุสลิม : ความสัมพันธ์และโอกาสการพัฒนา”

ISBN : 978-616-407-015-8

9 786164 070158

Centre for Muslim
World Policies

ศูนย์นโยบายโลกมุสลิม

คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ถนนพญาไท ปทุมวัน กรุงเทพมหานคร 10330
โทรศัพท์ / โทรสาร : 0-2218-6229